

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
13 H
34

A D 1588

SIMONIS VEREPAEI

DE EPISTOLIS LATINE SCRIBENDIS ET RESCRIBENDIS LIBRI V.

Samuelis Porembn Sandomir. et amicorum eius.

PRIORIBVS MVLtò, tum castigatiores, tum auctiores.

Coll. ... Catal. ...

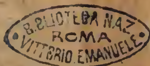
COLONIÆ

Apud Maternum Cholinum.

Anno M. D. LXXXI.

Cum Gratia & Priuileg. Cæsar. Maiest.

SIMON VEREPAEVS ORNATISSIMO PRVDENTISSIMOque viro Materno Cholino Vrbis Coloniensis Ciui & Senatori S. D.

Nihil est, quod vereamur, amicissime & integerrime Choline, ne fortè nobis eueniat, quod à Philosopho illo Peripatetico scriptũ legitur, Multorum amicitias silentio dirimi. Decimus quartus siquidem iam annus agitur, cùm partim cedens grassanti in Belgio Iconomachorũ furori, partim visendæ istius vetustæ academiæ studio, istuc me primùm recepissem, & in primo tecum congressu, quę tua est non vulgaris humanitas, me licet antea prorsus ignotum, omni beneuolentiæ officio amicissimè statim tum accepisti, eãdemque, quò sæpius conueniendi tui occasio data, eò euidentius argumentis multis declàrasti.

At vbi sæuientis illa populi rabies, Diuino nos respiciente numine apud Brabantos

noſtros non nihil iam deferbuiſſet, egoque procul ab Vbijs iſtis ad noſtrates reuertiſſem, nulla tum mihi multis ſequentibus annis oblata eſt tecum verbo vel ſcripto communicādi oportunitas, donec literas miſſurus nuper ad amicos in Germaniam, tuam ad hoc operam requiſiſſem: quam mihi adeo non grauatè & detuliſti & præſtitiſti, vt etiam literas propenſiſsimæ tuæ erga me voluntatis non plenas modo, ſed etiam profluentes ad me dares: vnas primùm amiciſsimè ſcriptas, & eodem ferè exemplo nō multo poſt etiam alteras: quibus clariſsimè perſpexi, cōſuetam animi in me tui propenſionem, quam ſæpè coràm declaraſti, nec mutuo literarum ſilentio, nec vlla quantumuis longa temporis aut loci intercapedine eſſe vel minimum imminutum.

Atque hoc de nobis viciſsim habere perſuaſum te, euidenti illud fuit argumento, quod huius fiducia ambabus epiſtolis tuis à me petieris, vt quando libellus noſter de conſcribendis epiſtolis proſtare dudum in Germania deſijſſet, tuis excudendum typis iſtuc eius mitterem exemplar aliquod, quod poſtremæ foret noſtræ editionis. Quod cùm legerem, gauiſus ſum plurimum occaſionem hanc abs te dari, qua affectum noſtrum erga te mutuum re aliqua non ingrata poſſem viciſsim declarare.

Quam-

Quamobrem vt honeſtę poſtulationi tuæ plenius ſatisfacerem, & ſimul puerilium ſtudiorum commodis eadem hac opera inſeruirem, cœpi totius libelli argumentum & œconomiã accuratiùs paulò expendere, eundemque ad limam & incudem ſic reuocare, vt in recudendo elimandoq; nec ſtudio, nec labori pepercerim: Quæ enim neceſſaria minus videbantur abieci, quæ longiùs ſparſa, in compendium contraxi: non pauca ex recentium quorũdam ſcriptis illorum iudicio vel immutaui, vel expoliui. Multa in ordinem digeſsi ac methodum puerilibus ſtudijs magis quàm prius congruentem.

Et vt paucis multa complectar, hanc operam dedi vel præcipuam, vt huiuſmodi Pręceptiones, tum breuitate & perſpicuitate, tum aptiſsima præcipiendi methodo triuialium ſcholarum ſtudijs, quàm ad maximè poſſem, attemperarem.

Poſtremo, ne quid fortaſsè, quod huius eſt artis, poſſet à quoquam deſiderari, vnius etiam libri, (de varijs nimirum Epiſtolarum generibus) acceſsione, libellum ipſum locupletaui, perſuaſus hanc additionem, cùm inſtitutoribus ipſis, tum Adoleſcentibus rei literariæ candidatis futuram & gratam, & ſimul vtiliſsimam.

Tibi verò, humaniſsime Choline, qui huius laboris anſam nobis porrexiſti, eundem

quoque dedicatum esse volui, vt beneuolentiam erga te nostram conspectiore aliquo declararem testimonio. Tui igitur nunc muneris fuerit, hanc nostram qualemcunq; operam, & tenue amici munusculum, quale ab exsule scilicet, & rebus exuto donari potest, benigne, libenterque suscipere, & qua soles industria, elegantia characterum, chartæque nitore, puerilium scholarum vsibus plurimùm commendare. Vale, & Verepæũ tuum mutuo, vt cœpisti, amore prosequere. Siluæducis, Anno salutis restitutæ, cIↃ.IↃ.XXC.

Exilij verò nostri à Malinatibus anno tertio, iij. Nonas Nouembres.

AEGIDIVS VLIGERVS BRVGENSIS AD SIMONEM VEREPÆVM.

Ermulti docuere suis, qua lege modoq; Lud Viu.
Litera conscribi debeat omne genus. G Macropedius.
Horũ alijs alij melius præcepta dedêre L. Brandolinus.
Gloria præ reliquis sed tibi Roche datur. Roch. Perusinus.
Forsan at omnẽ feret punctum, si prodeat olim, Iac. Pontanus.
Pontane egregium quod meditaris opus.
Hunc præuerte, ferẽs iterum Verepæe sub auras S. Verepæus.
Reddidit incudi quem tua dextra librum. Varia scripta Verepæi.
Quo de materia, quæcunque oblata sit aptè,
Scribere ad absentes verba ferenda doces. Institutionum scholasticarũ libri 3.
Intactum linquens nihil, omnia tradis ad artem
Hanc perdiscendam quæ tenuisse decet.
Te sane genitrix feliciter edidit orbi, Grãmaticę libri 5.
Cuius ab ingenio commoda multa fluunt.
Commoda multa fluunt cunctis discrimine nullo De Tropis & schomatibus.
Aetatis, sexus, ordinis atque loci.
Instituis ludi tenera cum pube Magistros, De verborum & rerũ copia.
Vtiliterq; sui muneris ambo mones.
Grammaticæ leges plenè describis: & vsum De ingenuis scholasticorum moribus.
Ostendis facilem Schematis atque Tropi.
Quæ sit verborum, quæ rerum copia monstras.
Ingenuis pueros moribus esse facis

Precationes scholasticę. Precationum piarum enchiridion.

His etiam tradis Preculas, Populóque celêbrat
Qui Christum vera relligione Preces.
Quas lingua scriptas Latia, patrióue Brabantus,
Gallus, Iber, Italus, Teutonus ore legit.
Macte tuo ingenio, rara pietate, labore,
Et scriptis alios perge iuuare tuis.

Ex Castro Helmondano

CIↃ IↃ XXC.

Mense Augusto.

SIMON VEREPAEVS BENEVOLO LECTORI S.

MISSVRVS in lucem hãc de Epistolis Latinè scribendis lucubrationem, quam superioribus annis, hinc inde collegeram in vsum aliquot studiosorũ adolescentum, quos Hilvarenbecæ, in agro Buscoducensi domi suæ alebat, & instituendos curabat eo loco Decanus Henricus Verepæus meus frater, admonendum te duxi, Lector beneuole, quamobrem in his Epistolicis Præceptis præscribendis à doctis quibusdam viris in nonnullis dissentiam, & recentium quorundam industriam secutus, nonnulla longè aliter tradam, quàm cæteri.

Causam verò, ne diutius te remorer, paucis accipe illud apud omnes indubitatum, Epistolarum compositionem rectum aliquod requirere artificium, quod ex Rhetorum commentarijs non minima ex parte nobis mutuandũ sit. Sed tamen in Epistolis artificium hoc multo est astrictius, & minus elaboratum, quàm quod Rhetores præscribunt in orationibus ijs adhibendum, quæ in Foro, Curia, vel Senatu haberi consueuerunt, quæ suis debebant constare partibus, quas & certo rerum dicendarum ordine, figuris, coloribus, & exornationibus Rhetoricis distingui & illuminari oportebat.

Atque hac de causa Rhetores, vt huiusmodi

futuros Oratores rectè ad dicendum informarent, tam multa in libris suis praeceperunt de Inuentione, Dispositione, & Elocutione, De orationis Rhetoricæ partibus, De generibus causarum & statibus, De ornamentis elocutionis, figuris, Periodis, orationis solutæ Numeris, et id genus multis alijs, quæ vt Rhetoricæ sunt professionis, sic prætermitti ab illis nequaquam debuerunt.

Sed Epistola, cùm sit absentium amicorum veluti quidam internuntius, mittaturq́; plurimum ad amicos et familiares, vt agat cum illis de quotidianis ipsorũ rebus & negotijs, apertè docemur, epistolam debere esse imaginem quandã sermonis nostri quotidiani, domestici & familiaris: Ergo quo simplicior fuerit epistola, magisq́; verbis contexta quotidianis, & vulgo tritis, eo ipsa ornatior fuerit, et laude dignior. Idem sentit ad Lucillum scribens Seneca: Qualis, inquit, sermo meus esset, si vnà sederemus aut ambularemus, illaboratus et facilis, tales esse epistolas meas volo.

Ad hunc porro locum magis illustrandũ conferent non parum, quæ Paulus Manutius scribit Epistola quarta, libri secundi: Non soleo, inquit, studiosiùs epistolas elaborare. Primùm, quia, si quid scribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto. Odi illa nimis ambitiosa, constructa verbis & sententijs exquisitis. Et infra: Imitetur Epistola sermonem, excurrat libere, nulla astricta legibus, & suauem quandam perfecta non indignam amicitia negligentiam præ se ferat:

Alioqui

Alioquin officium ſcribendi ſæpe inter abſentes neceſſarium, gratum quidem ſemper, iniucundum & graue nimis accurata reddet induſtria.

Ex quibus apertè conſtat, Epiſtolam ſcripturis, non tam multis eſſe opus, atque plerique ſcriptores præceperunt, qui, quaſi epiſtola ab oratione Oratoria nihil, aut certè minimum differat, artem hanc epiſtolicam reddiderunt nimis impeditam ac difficilem, qui ob id à doctis quibuſdam notati & grauiter reprehenſi ſunt.

Hæc igitur, vt nonnihil moderemur. In primis Rhetoricam illam benè longam & laborioſam de generibus cauſarum traditionem, ad Rhetores ſuos hinc remittemus. Adhæc tria illa, Inuentio, Diſpoſitio & Elocutio, quæ propriè ad officium ſpectant Oratorum, hic obiter tantum, & paucis perſtringentur.

Sex verò partes illæ orationis Rhetoricæ, Exordium, Narratio, Propoſitio, Confirmatio, Confutatio, & Peroratio, vix vnquam omnes in vlla Epiſtola ſunt vſui, ſed interdum duæ vel tres, vt plurimùm quatuor, raro plures adhibentur. Exordium & Narratio aliquando, Concluſio pœne nunquam abeſſe poteſt. Tres reliquæ adhibentur rariſſimè in epiſtolis præſertim ad familiares: Quid igitur neceſſe de his cum magna temporis & laboris iactura tam accuratè diſſerere?

Quod attinet poſtremò ad elocutionis ornamẽta, quæ præcipuè conſiſtunt in aptis iuncturis li-

terarum, in Periodis, Numeris, & Figuris, de his, quod Rhetoricæ fere considerationis sint, nullique, aut raro in Epistolis vsui, vel nihil præcipiendum, vel certè paucissimis ea verbis esse comprehendenda nonnulli eruditione iudicioq́ præstantes viri existimant. Quibus proinde prætermissis, de ijs potissimùm in hoc opere agemus, quæ ad scribendas Epistolas sunt quam maxime necessaria, Cuiusmodi ferè sunt ea, quæ tribus his prioribus libellis aperta facilique methodo, quam potuêre breuissimè perstringuntur. Si quis harum verò rerum longiorem tractationem desideret, Lippum consulat Brandolinum, qui de arte scribendi multa doctè & luculenter conscripsit. Bene vale Lector beneuole, & hanc operam nostram publicæ vtilitatis studio à nobis susceptam boni consule. Helmondæ, Anno partæ salutis cIɔ Iɔ XXC.
XV. *Kal. Septemb.*

LIBER I.

DOCET, QVID SIT EPISTOLA, in quo eius consistat Decorum: Et quæ præcipuæ eius sint Partes.

Quid est Epistola?

Epistola est sermo absentis ad absentem de re aliqua ad ipsorum alterum fere vel vtrumq; pertinente.

Huius enim gratia inuenta est Epistola, vt per eam absentes certiores faceremus, de rebus quas eos scire, nostra vel ipsorum interest, qui proprius Epistolarum vsus est. Vsus Epistolæ.

Epistola verò vnde dicitur?

A Græco verbo ἐπιστέλλω, *quod Latinè, mitto significat, quod ad absentes mittatur: Hinc diminutiuum Epistolium, hoc est, parua epistola, Latinis etiam dicitur Literæ literarum, pluraliter tantũ in oratione soluta, nam in carmine frequenter Litera literæ dicitur in singulari.*

Quò hæc ars texendarum Epistolarum confert?

Rectè tu isthæc sciscitaris, nam libentius, & pœne cum voluptate aliqua ea discimus, quæ magno nobis vsui futura intelligimus.

Artis istius vsus est duplex { *Lectio &* / *Scriptio.* }

Dic isthæc explanatius.

Primum

Primùm, qui hanc ſcribendi artẽ didicerunt, maiori cum fructu, & fere aliqua dum voluptate doctorum hominum ſeu veterum ſeu recentium epiſtolas legunt.

Deinde lectione multa, & harũ præceptionum obſeruatione hoc conſequuntur, vt ipſi non ſolum promptius & expeditius ſcribant quàm cæteri, ſed etiam doctius venuſtiusq; & elegãtius, quam qui ducem ſequuntur ſolam naturam.

Adhæc, ſi pueri vel mediocriter in huiuſmodi præceptis exercitati fuerint, multo paratiores venient ad ipſa dicendi præcepta, & conficiendas declamationes.

Et poſtremò ad ipſas etiam ſerias orationes, quibus grauiores tractantur, & explicantur controuerſiæ in Senatu, vel Curia, vel apud Reges & Imperatores.

Sunt igitur hæc præcepta, quamuis ſuperuacanea nonnullis videri poſſint, diligenti ſtudio inueſtiganda & ediſcenda.

Quod eſt epiſtolam ſcripturi officium?

Officium ſcripturi epiſtolam verſatur circa hæc tria. { *Inuentionem. Diſpoſitionem. Elocutionem.*

Quæ eſt epiſtolica Inuentio?

Inuentio *Epiſtolæ eſt earum rerum, quas ſumus epiſtola cõſcripturi excogitatio, quam ipſam tamen nobis fere ſuggerunt, quotidiana vitæ negotia ſeu neceſſitates, variaque hinc inde oblatæ ſcribendi occaſiones,*

Quo

Quo fit, vt hac inuentio, non tam artis sit, quam prudentiæ, quæ paritur ingenio, iudicio, & rerum multarum vsu: Ab ipsa tamen arte licet perfici non queat, multum tamen potest adiuuari, vt paulo pòst sumus ostensuri.

Quid est dispositio?

Dispositio *est, qua res inuentæ, apto et cõgruenti ordine, quasi in acie milites disponuntur, considerãdo nimirum, quid initio, quid in medio, quid congruentius in fine collocetur.*

Qua tamen in re, præsertim in ijs epistolis, quæ de rebus scribuntur quotidianis & domesticis, aut ad amicos & familiares, non magnopere laborandum est, quod in familiari & quotidiano sermone, cuius epistola vt nuntius est, ita quoque similis esse debet, dispositionis & ordinis nulla habeatur ratio.

Et ordinem ita neglexit in epistolis ad familiares Cicero, vt ad Atticum se scribere dicat, quidquid in Buccam, & alio loco, quidquid primum in Buccam venerit.

Quid est Elocutio?

Elocutio *est, qua res inuentas, et suo quasque loco dispositas Latinè, planè, & ornatè efferimus. Quæ partim in singulis spectatur verbis, partim in coniunctis, seu sententijs, non secus quàm fit in ipsis ædificijs, in quibus nunc singulæ partes separatim probantur, nunc verò in vnum coniunctæ. Sed de Elocutionis ornamentis, quantum*

tum hæc, id ars requirit Epistolica, quæ paruis his ornamentis vtendum præcipit, paucis agemus infra libro Secundo. Prosequamur nunc quæ huic magis seruiunt loco.

Illud igitur, quæ est optima & facillima Epistolam scribendi ratio?

Hæc nimirum, vt Epistolam scripturus hæc tria consideret { *Quis scribat.* / *Cui scribat.* / *Quid scribat.* }

Quis scribat.

Lud Viues de conscrib. Epi.

Hoc est, Notus ne illi, cui scribat, an ignotus. Amicus an inimicus, leuiter amicus, an arctè. dubiè an apertè. Par illi an impar, ætate, genere, fortunis, eruditione, &c.

Cui scribat.

Lip. Brandolinus c. 11. Lib. 1.

Hic quinque consideranda sunt, Natura, Fortuna, Studium, Dignitas, & Affectio.

In natura *spectantur hæc tria.*

Sexus. Vir an mulier, filius an filia.

Ætas. Puer an adolescens, Vir an senex.

Natio & Patria. Germanus an Gallus, Brugensis an Gandauensis.

In Fortuna. *Vitæ status, Pater an filius, Seruus an liber.*

Opes. Diues an pauper.

Natales. Nobilis an ignobilis.

Amplitudo & existimatio. Potens an impotens, Clarus an obscurus.

In studio. *Ars liberalis, Grammatica, Medicina, Pictura, &c.*

An illiberalis, vel mechanica. Sartoria, sutoria, &c.

In dignitate. *Personæ qualitas. Vt sacra an profana, Pontifex an Rex.*

Perpetua an ad tempus. Princeps vel prætor.

In affectione *hæc spectantur:*

Notitia, Notus an ignotus, ciuis an peregrinus.

Beneuolentia, Amicus an inimicus.

Coniunctio, Cognàtus an affinis.

Officia. Bene an male de te meritus.

Quid scribat.

Hoc est, Scripturo Epistolam accuratè inspiciendum est argumentum Epistolæ, seu, materia, & res ipsæ, de quibus velit scribere. Cũm enim materia multiplex sit, magnam requirit scribendi varietatem.

Aliter enim scribendũ de Rep aliter de re priuata. Aliter quoq; de rebus serijs, aliter de iocosis.

Certum verò est, Ciceronem scripturum Epistolam huiusmodi diligenter considerasse. Et accuratius multo ad doctos scripsisse, quàm ad indoctos. Ad familiarissimos aliter, vt ad Atticum quàm ad minus familiares. Cicero pēr sonã accuratè specta uit.

Epistolarum igitur decorum in quo cõsistit?

In eo potissimũm, vt Epistolam scripturus, accuratissimè perpendat, Quis, Cui, & Quid scripturus sit, ijsque diligenter consideratis & perspectis, Epistola iã tota accõmodetur. De quibus iam satis pro operis nostri instituto, auspicemur nunc igitur ipsam epistolam. Et initio quæ eius sint partes inquiramus. De decore multa Cice. in Orat. perf.

B Episto-

Epiſtolæ igitur quænam ſunt partes?

Partes ipſius obſerua duplicis eſſe generis.

Aliæ enim propriæ ſunt, et epiſtolis omnib. neceſſariæ, vt Salutatio, Valedictio, & Inſcriptio.

Aliæ vero communes, vt Exordium, Narratio, Concluſio, quæ vt orationibus maximè conueniunt, ex ſcholis Rhetorum huc adferuntur. In Epiſtolis non ſemper neceſſariæ ſunt, ſed earum interdum vna aut altera tantum adhibetur.

Nam cùm ad familiares ſcribimus, aut vna de re ſæpius, frequenter abſque vllo exordio ab ipſa re initium capimus, & vel ſola Narratione, Petitione, Admonitione, Accuſatione, vel Purgatione, & Concluſione, quæ abeſſe vix poteſt, Epiſtola tota abſoluitur.

Has partes velim paucis explices.

Faciam, idq́ue eo ſcilicet ordine, quo in Epiſtolis collocantur, ac tum omiſſis quas diximus communes, vt minus neceſſarijs, reliquas latius ac dilucidius elucidabo.

Epiſtolarum igitur partes hoc ordine diſponuntur.	*Salutatio.* *Exordium:* *Narratio.* *Concluſio.* *Valedictio.* *Inſcriptio.*

Salutatio *eſt Epiſtolæ initium, quo in primo quaſi congreſſu abſenti ſalutem nuntiamus.*

Hæc duabus de cauſis nunquam poteſt omitti: Vel quod homines in primo congreſſu ſe mutuo ſalutent,

lutent, & hominum mores Epistola debeat imitari, vel quod hac quisque ratione suam erga alium amicum declaret voluntatem, vt ipsius gratiam inire nitatur.

Exordium *est prima Epistolæ pars, quæ salutationem sequitur, qua eius ad quem scribitur præparatur animus ad amicè, attentè, & intelligenter, ea quæ scribuntur, aduertendum.*

Hoc autem Exordium tribus commendatur.

Primùm, quod ita subiectæ seruit materiæ, & causæ præsenti, vt ex ea veluti natum videatur.

Deinde, quod nec longius, nec breuius fuerit, quam res ipsa, & materia postulat.

Postremò, quod non est nimis apparatum, sed modestum & venerandum, vt nihil tædij vel suspicionis lectori adferat.

Narratio *(quæ rarior est in Epistolis quã Exordium) est qua breuiter, dilucidè, et probabiliter explicamus, quæ nos causa ad scribēdũ impulerit.*

Hæc debet esse breuis propter memoriam, quæ facile labitur.

Dilucida, proprijs scilicet et vsitatis verbis explicata propter intelligentiam.

Et probabilis, seu verisimilis, vt lectori fidem faciat.

Conclusio *est Epistolæ terminus, quo frequenter lectoris animum ad id quod petimus nitimur quam maximè commouere.*

In hac, si quam rem magnam pètieris ab amico, aut graue & arduum quid volueris ipsi persuadere,

suadere, fit interdum argumentorum repetitio, qua res dispersæ reminiscendi causa in vnum locum reuocantur, & quasi sub aspectum subyciuntur.

Valedictio *est, qua post Epistolæ conclusionem precamur alteri prosperam valetudinem, quia in hac vita nihil melius, nihil optabilius alteri precari potes. Quò enim diuitiæ, quò forma, quò cætera valent, si infirma, afflicta, & desperata est valetudo?*

Hæc etiam, quemadmodum salutatio, ex hominum congressu ac sermone ad Epistolam translata est, & vt antè omnia congredientem, ita post omnia discedentem alteri salutem precari cuiusdam humanitatis faustiq; ominis argumentum est, & omitti propterea nunquam potest. Vt igitur salutatio orditur Epistolā, ita valedictio eandem concludit.

Inscriptio *(Græcis Epigraphe, vulgo Superscriptio dicitur) est, quæ in summo Epistolæ iam obsignatæ ponitur, constatq; nomine & cognomine eius cui mittetur, cum titulo honoris seu dignitatis, & congruenti Epitheto. Postremò & locus adscribitur, in quo versatur ille cui reddetur Epistola.*

Sed quoniam de Inscriptione pluribus acturi simus, infrà, quæ in eadem præscribuntur tum cauenda, tum obseruanda, in eundem quoque locum reyciemus.

Absolutis iam paucis & generatim singularum

rum epistolarum partibus, age quod promisimus de Salutatione, Exordio, Valedictione & Inscriptione, quod est reliquum absoluamus.

DE SALVTATIONE.

Quæ est aptisſima salutationis formula?

Aliter olim veteres salutabant, aliter nunc recentiores nõnulli. Sed ego aptissimam & optimam indico salutandi rationem, quæ ad veterum salutandi morem simpliciter & paucis verbis expressa est. De vtraque tamen agamus breuiter.

Veteres hoc modo salutationem scribebant in tertia persona.

Principio, qui scribebat, suum casu recto ponebat nomen, (qua voce prænomen, quo nos iam non vtimur, cognomen & agnomen etiã intellige)

Deinde iungebantur hæ literæ, S. P. D. quæ significant, salutem plurimam dicit.

Tum eius ad quem scribebatur, prænomen, nomen & cognomen casu Datiuo apponebantur hoc modo:

M. T. Cicero S. D. M. Terentio Varroni.

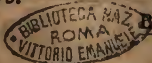
Vel sic:

M. T. Cicero M. Terentio Varroni S. D.

Vel sic:

M. T. Cicero M. Terentio Varroni S. D. P.

Cùm verò scribebant ad perfamiliarem: vel ad eundem sæpius, satis erat vtrobique nomen ponere cum litera S. Cicero Attico S. Sulpitius Ciceroni S.

Licetne eius, cui scribitur, nomini adiungere aliquod Adiectiuum?

Veteres, cùm ad vxores, liberos, propinquos, aut valde dilectos scribebant, adijciebant frequenter pronomen, Suus, hoc modo:

M.T.Cicero { Terentiæ suæ S. / Tulliæ suæ S. / Tironi suo S.

Ergo & nobis sic scribere licuerit præsertim ad amicos & familiares.

Verepæus Cholino suo S.

Bellerus suo Verepæo S.

Idq; eo magis, quod Quintiliani & Plinij temporibus, mos cœperit recipi, vt omnibus fere, nisi apertè essent inimici adderetur, Suus: Quod vel Martialis testimonio luce clarius constare potest, qui sic scribit de charta epistolari:

Seu leuiter noto, seu charo missa sodali,
Omnes ista suos charta vocare solet.

Præter Pronomen apponitúrne aliud Adiectiuum?

Inuenias nõnunq̃ adiũcta etiã alia adiectiua.

Cicero pater suauissimæ filiæ Tulliolæ S.D.

Tullius Tironi humaniss. & optimo S.D.

Cicero fil. Tironi suo dulcissimo S.P.D.

Cicero matri optimæ et suauiss. sorori S.P.D.

Horum exemplo sic scribere licebit:

Nic. Clenardus Iac. Latomo amico cariss. S.D.

Pet. Busæus Pet. Canisio amico percaro S.D.

Iac. Pontanus, Franc. Costerio amico singulari S.D.

Ioan.

Ioan. Ghilsius, Had. Loeuio amico integerrimo S.D.

Adſcribetúrne in Salutatione, eius ad quem ſcribitur, Dignitatis aut Profeſsionis titulus?

Hic in Salutatione omitti non poteſt:

M. T. Cicero C. Caſari Imperatori S.D.

M. T. Cicero, D. Bruto Cos. Deſ. S.D.

Recentiores:

Paullus Manutius Andrea Alciato Iuriſconſulto S.D.

Ioachimus Perionius Carolo Lotharingo Cardinali S.D.

Ben. Areas Montanus Remberto Dodoneo Caſ. Maieſtatis Medico S.D.

Immo nec noſtra dignitatis aut officij titulus omitti ſolet, cum ad pares vel minores ſcribimus, vt

M. T. Cicero { Imper. S. D. Calio Aedili Cur.
Procos. S. D. M. Marcello Cos.

Philippus Hiſpaniarum Rex Ferdinando à Toleto Duci Albano S.D.

Antonius Honaus Abbas Viglio Zuichemo aurata militia Cancellario S.D.

In huiuſmodi titulis, licetne vti receptis vulgo vocabulis? *vt ſunt Canonicus, Decanus, Cardinalis, Conſiliarius, Secretarius, Mareſchallus?* Appellationes Magiſtratuũ & honorum.

Ne forte barbaris ſermonem demus, qui, quod non legerunt, ſolent irridere & affectatum dicere, cum Care potius Carizemus, & vocabulis vta-

mur Christianorum vulgo tritis & vsitatis.

Cuiusmodi sunt Cardinalis, Pontifex seu Episcopus, Abbas vel Cœnobiarcha, Decanus, Canonicus, Presbyter, Cãcellarius, Mareschallus, etc.

Item Confessarius (vel à confessionibus) Sacellanus (vel à sacris) Concionator (vel à sacris concionibus) Cubicularius (vel à cubiculis) Secretarius (vel à secretis) ab Epistolis, à manibus, pedibus. &c.

Iam quamuis in horum nonnullis liceat fortassis inuenire vocabula doctis vsitata. Si tamen illa rara sint, & vulgo ignota, non prabeamus nos statim his vulgò irridendos.

Quæ in salutatione habentur maximè vitiosa?

Hac duo inprimis notãtur hoc loco ab eruditis.

I. Quod plerique *in salutatione cũ ad magnos & illustres viros scribunt, vt illis nescio quem honorem tribuant, nomen suum posteriore loco collocant. Exemplum fuerit si hoc scribam modo:*

Vide Brandol. cap. 9. lib. 1.

Guilielmo Lindano Ruremundensium episcopo Simon Verepaus S.D.

Domitiano Martialis S.

Caterũ, si quis fortasse metuat, ne, si aliter scribat, vel superbus, vel impudens habeatur, cùm facinus non sit capitale, retineat is suam, vel absque riuali, scribendi consuetudinem.

II. Alterum est. *Quod nonnulli in salutatione huiusmodi ament ineptias*

Sabinus Paulo Capitoni dimidio anima sua S.D. *Quod*

Quod de amico Aristoteles dixit, alteri ipsi.

Item { *Ionatæ suo.* *Theseo suo.*
Achati suo. *Pyladi suo.* }

Varroni huius ætatis.

Alteri ferme Aristoteli.

M. Catoni integritate prope pari.

Non multum M. Tullio facundia minori.

Hæc & alia id genus parum sunt virilia, & Gnathonismum seu assentationem quandam redolent. Nos si omnino inepti esse volumus, saltem initio ne simus literarum.

Quæ est noua Recentiorum salutandi formula? *Huiusmodi scilicet.*

Salue mi N.

Salue multum.

Salue plurimum.

Salte Pater optime.

Salue amice integerrime.

Salue congerro lepidissime.

Salue etiam atque etiam.

Salue multum in Christo Iesu.

Salue plurimum obseruande patrue.

S. P. amicorum optime & integerrime.

Huiusmodi nouæ salutandi formæ, licet non omnino damnandæ videantur in loco adhibitæ. Veterum tamen simplicitas nostra hac nouitate nequaquam poterit corrigi, præstatq́; proinde scripta nostra ad laudatissimam veterum scriptorum normam & exemplar dirigere, quam nouis & insuetis his uti salutandi modis.

Atque hæc de ſalutatione prima literarum noſtrarum parte ſufficiant.

Nunc age Epiſtolam tandem exordiamur.

DE EPISTOLARVM EXORDIO.

Quæ eſt forma conueniens exordiendi Epiſtolam?

Lud. Viues. *Fuit olim mos vetus, quem Seneca vſq; ad ſuã ætatẽ ſeruatũ ſcribit, epiſtolas his verbis exordiri:*

Si vales, valeo.

Si vales, bene eſt, valeo.

Si vales, bene eſt, equidem valeo.

Si vales, bene eſt, ego belliſſimè valeo.

Si vales, bene eſt, ego perbellè valeo, & indies (bellius.

Si vales, bene eſt, ego valeo, vt ſoleo, paulò etiam deterius.

Si vales, gaudeo, equidem valeo, & Cicero atque Tulliola belliſſimè valent.

Hic fuit olim exordiendi mos veterum, qui nunc pæne deſijt eſſe in vſu. Nihil tamen video cauſa, ob quã nobis Chriſtianis exordiri hoc modo Epiſtolam non liceat.

Proter igitur ſimiles aliquot Chriſtianorum Exordiendi formas.

Si vales, bene eſt, ego Dei gratia ſic viuo ac valeo, vt nunquam pæne in vita ſuauius.

Si rectè vales, cariſſime pater, vnà cũ ſuauiſſ. matre, bene eſt, nos hîc Dei dono ꝑbellè valemus.

Si rectè vales, vnicè mihi dilecte patrue, eſt quod plurimum gaudeam, equidem hic beneficio Dei, valeo rectiſſimè. Si

Si tu, tuaq; suauissima coniunx, socer humanissimus, reliquaque familia valetis, est cur maximopere gaudeamus, nos Dei munere valemus ex sententia.

Obseruetur *hic interim scribendi loquendiq; varietas, Dei gratia, Dei dono, Dei munere, Dei beneficio, Dei benignitate, vel, q̃ Dei benignitas est.*

Nunc reliquas ostende, exordiendi Epistolam rationes.

Epistola pro varietate argumenti variũ quoq; ac liberum habet principium, quod breuiter vix vllis praeceptis tradi potest, cum tale fere sit, quale id cuique visum est.

Quin & Cicero optimus scribendi artifex, ordinem ita negligit, vt pro re nata, vndecunque illi visum sit, exordiatur epistolam.

Quapropter Epistolam conscripturo nihil vtilius, quam vt tria illa diligẽter secum perpendat, quae supra consideranda esse dixi, Quis, Cui, & Quid scribat. Reliqua magis prudentiae & ingenij sunt quàm artis.

Sed cum plerique Epistolas scripturi maximè circa principia tanquam inter scopulos laborent ac conflictentur, facileq; reliquum cursum conficerent, si modo ex portus ambagibus euasissent subijciã in puerilium studiorũ vsum libro 4. (ne cœptũ à nobis iter hoc loco impediatur) idoneas aliquot, tum Veterũ, tum Recentiũ scriptorũ Exordiendi rationes, è quibus pueris videre licebit, quẽadmodũ possit incipi Epistola, donec adoleuerint, ac longius

gius

gius in studijs progressi fuerint. Quod qui sæpius & accuratius euoluerit, non difficulter aptum aliquod epistolæ exordium est inuenturus. Progrediamur nunc ad reliqua propositi.

Est ne aliquod exordiendi genus ex abrupto?

Est sanè: quod etiam cum venustate & gratia quiuis potest vsurpare.

Eius tamen vsus potissimùm renititur in epistolis iocosis, & familiaribus, quibus id assequimur (inquit Rochus Perusinus, aut potius doctissimus ipsius scholastes Iacobus Pontanus, cui non parum multa in hoc opusculo ferimus) vt non mutam epistolam epistolæ, sed viuo sermoni, viuū item sermonem referre videamur.

Cedo aliquot exempla Principiorum ex abrupto.

Ea sunt huiusmodi:

Eho tu, quid ais obsecro?

Nunc te obiurgari patere.

Sic est, inquam, vti scribis.

Quin tu igitur huc reuolas?

Quin ego igitur tibi gratuler?

O casum mirificum sanè, hodie.

Næ tu mi N. es homo lepidus.

Vin ridere? en tibi argumentum.

Quid ego audio mi N. tune adeptus es?

Siccine tu igitur amicum veterem negligis?

Vide, num aptum munus miseris, crumenam non habenti pecuniam.

Quid?

Quid? hoccine mandaram abeunti tibi, vt ad me nihil perſcriberes aliud, quàm &c.

O factum bene de noſtro Lindano, incredibile eſt, quantum me ea res voluptate affecerit.

Quid ſibi volunt Ciceronis Epiſtolarum exordia cœpta ab his vocibus, Ego verò. Mihi verò, Tu verò?

Huiuſmodi epiſtolæ ex illis ſunt, quibus alicui reſpondetur ad id de quo ille ſcripſerit: vel de quo per quempiam à ſe miſſum interrogârit.

Ecquid illa? Ain' tu? Ain' tandem?

Sunt & huiuſmodi principia Epiſtolæ alicui reſpondentis. Et vtriuſque formæ exempla inuenias apud Ciceronem, illius quidem Epiſtolam 4. 6. lib. 7. Item 30. lib. 9. Adhæc 5. 12. 23. lib. 16. ad familiares. Huius verò Epiſt. 21. libri 9. ad fam. et 5. lib. 4. ad Atticum.

Exprimitúrne in exordio nomen eius ad quem Epiſtola ſcribitur?

Poteſt quidem, ſed his fere de cauſis:

I. Vt exprimamus *aliquem affectum animi.*

Cic. Ego vero Serui, vellem, vt ſcribis, in meo grauiſſimo caſu adfuiſſes.

II. Vt in re admodum *graui attentiorem habeamus auditorem.*

Cic. Ego, Lentule, initio rerum atque actionum mearum.

III. Cum quid vehemẽter *exprimere volumus, quod etiam in tota ſit epiſtola:*

Cic. Vrbem, mi Rufe, cole, & in iſta luce viue.

A. Seneca

A Seneca fere semper exprimitur.
A Plinio nunquam, quod legisse recordor.
A Cicerone, his fere, quas exposui de causis.
Sed de Exordijs nunc ista suffecerint.

Dicamus nunc aliquid de ratione amicos in calce literarū salutandi. Id enim in extrema epistola, ante, aut post Vale fieri consueuit.

Profer aliquot idoneas in calce literarum salutandi formas.

Amicos saluta meis verbis.
Salutato parentes meo nomine.
Salutabis ex me patrem officiosè.
Fratribus ex me multam salutem dicito.
Sororibus à me salutem plurimam nuntiato.
Mihi apud amicos vicarius sis q̄so salutator.
Saluebit à me Rauēstenus officiosè, et accuratè.
M. Henrico Verepæo precaberis à me læta o-omnia & felicia.
Salutem à me Coeneringo et Gheffio & siquidem alium beneuolentem videris.
Eximios viros Bellerum & Houium etiam atque etiam ex me saluere iube.
Illustrem & generosum adolescentē Lamoraldum à Claerhout Maldeghemij & Pithemij Dominum officiosè à me salutatum cupio.
Aegydiū Vligerū præstanti eruditione & humanitate iuuenē iubebis à me saluere plurimum.

Salutandi verbum debétne semper exprimi?

Nequaquam, quod his exemplis confirmatur:
Cic. Terentia tibi salutem.

Idem

Idem. Caciliæ bellissimæ salutem.
Idem Dionysio plurimam salutem.
P. Manutius. Vale, & Duditio meo salutem.
P. Bembus patri tuo multam salutem.
Idem Patri tuo & matri multam salutem.
Idem Doctoribus tuis multam salutem.
Est verò Ellipsis huiusmodi Bembo frequentissima, nec eadē infrequens apud nonnullos alios.

Quibus verborum formis salutabo quempiam alterius nomine?

Huiusmodi, aut his similibus.
N. officiosè te iubet salutari.
Iubet te saluere plurimum.
Iussit me tibi salutem scribere.
Plurimam tibi impertit salutem.
Impertiri te iussit plurima salute.
Iussit tibi multam adscribi salutem.
Annuntiat tibi, ac tuis multam salutem.
Vel sic.
Precatur tibi ac tuis omnia felicissima.
Precatur tibi omnia euenire prosperrimè.
Optat tibi salutem veram ac solidam.
Nihil non optat faustum ac lætum.
Vel pluribus verbis.
Saluebis à Typotio nostro adolescente mihi summè dilecto, & nostri obseruantissimo.
Iam Epistolam complicaueram, cùm adiret me forte Thilenius noster, qui te plurimum iussit meis saluere verbis.

Cùm ad te literas exararē, aderant forte Plantinus noster, & Moretus, iubentes, vt suo nomine tibi tuisq; salutem plurimam impertirem.

Cicero. Valebis, & valere filiam & Ceciliam nostram iubebis, & saluebis à meo Cicerone.

Quibus verbis salutantem me decorè resalutabo?

His, si libet:

Fratres Loæi per me tuis verbis salutati, vicissim te meis officiosè resalutant.

Dusiluio & Vlierdeno abs te salutem dixi, qui lætissimi de te audierunt, rèmittuntque salutem ingenti feruore cumulatam.

Greuenius, quàm tuis verbis salutem dixi, libenter accepit, teq; vicissim his literis officiosè saluere iussit,

Danulæi nostri per me diligenter salutati, dederunt hoc mihi negotij, vt te vicissim iuberem suo nomine saluere plurimùm.

Qui excusabitur Epistola subitò aut neglectius conscripta?

His, aut similibus verbis:

Epistolæ character neglectior testis est summæ nostræ festinationis.

Hæc exaraui multis distractus negotijs, animóque curis valde impedito.

Hæc occupatissimus ad te scripsi, & rus iam iam profecturus, & viam iniens.

Hæc scripsi ex tempore, plusquam occupatissimus, scripturus aliàs accuratius.

Ex tem-

Ex tempore scripsi hæc, & incogitantius: alioqui nec meditatus satis probus scribendi artifex.

Hæc scripsi raptim, & plus quam ex tempore forte oblato tabellione, scribam alias accuratius.

Dictaui hanc ad te epistolam, non scripsi, quod iã essem scribẽdis literis defatigatus. Rectè vale.

Hæc scripsi præpropere et perturbatè, quod ex literis ipsis, & sensis facile conijcies: quæso festinationi meæ, & breuitati literarum des veniam.

Sed hæc satis superque. Ad valedictionem nunc accedamus.

DE VALEDICTIONE.

Quis aptissimus valedicendi modus?

Subiectus iste doctorum vsu approbatur.

Vale.
Valebis. } *quæ sæpe pro eodem capiuntur.*
Valeto.

Vel adiuncto Aduerbio.

Bene vale.
Rectè vale.
Vale feliciter.
Vale rectissimè.
Vale etiam atque etiam.

Vel ex simplici fit duplex.

Fac valeas.
Fac vt valeas.
Da operam vt valeas.
Cura vt valeas etiam atque etiam.
Cura, vt quam rectissimè valeas.

Valetudinem tuam fac cures diligenter.

Cic. Fac vt tuam, & Tulliæ valetudinē cures.

Idē. Tu velim tuā & Tulliæ valetudinē cures.

Idem. Te oro etiam atque etiam, mi frater, vt valeas.

Verbo Vale, licétne quid adijcere?

Adijcimus interdum aliquid, quod eius, cui ſcribimus animo, velimus tenacius inhærere.

Vale, & ſtude.

Vale, & reſcribe.

Vale, & Deum time.

Vale, & me, vt ſoles, dilige.

Vale, & tui amantem redama.

Vale, & huc ad nos quamprimum aduola.

Vale, & ſi me amas, labores ama, & ſtudia.

Vale, & me ſolito amore fac proſequare.

Vale, & ſcribe ad me quam frequentiſſimè.

Vale, & me tui amantiſſimum viciſſim ama.

Vale, & literarum ſtudijs incumbe diligēter.

Vale, et nos ſæpius tuis literis, ſi eſt otiū, ſaluta.

Plures, qui volet, Valedicēdi formas inueniet in fine libri Quinti.

Si quid forte exciderit animo, licebitne illud ſubijcere poſt Vale?

Licebit ſanè his fere modis.

Vale, ſed percommodè hoc mihi nunc in mentem venit.

Vale, ſed heus tu, ferme præterieram quod in primis dictum oportuit.

Vale, ſed pæne me fugerat, quod te vel maximè ſcire volebam. Vale,

Vale, sed heus, mane paulisper, succurrit nunc, quod omissum dolerem.

Vale, sed ô me obliuiosum, pene serò Vuingardi negotium in mentem venit.

Vale, sed obsignaturo epistolam succurrit negotiũ Merodani, quod non oportuit prætermissum.

Vides, vt in his formulis amoueatur fere omnis suspicio fuci, & simul Lector dormitabundus velut ad rem nouam excitatur.

Post huiusmodi verò reuocationem solemus fere addere

Rursum valè.

Iterum vale.

Vale iterum atque iterum.

Iterumque & sæpius vale.

Sic & Cicero Valedictionem iterat:

Fac planè vt valeas, nos ad summum. Valè.

Idem nonnunquam post Vale subiecit salue:

Ad Tironem. Epist. 9. Vale, Salue.

Et Epist. 6. Vale mi Tiro, vale, vale, & salue.

Plautus. Quãdo ita tibi libet, Vale atq; salue:

Sed veteres ea tum potissimũ iungebant, quando ab ijs discedebant, quos se nunquam iterum visuros sperabant.

In Valedictione quid ridiculum habetur aut ineptum?

Ineptias potes dicere, huiusmodi quorundam facetas elegantias.

Vale decus meum.

Vale coronæ capitis mei.
Vale in proximum reuisum.
Vale in annos Nestoreos.
Vale pancraticè, vel athleticè, &c.

Sed hæc hactenus. De Loco & Tempore dicamus nunc.

Locus & Tempus quorsum adscribuntur?

Locus & Tempus excusant interdum literarum	*Breuitatem.* *Raritatem.* *Negligentiam.*

Quin etiam nosse quo loco sit amicus, qui scripsit, & quo scripsit tempore, magnam sæpe adfert tum voluptatem, tum vtilitatem.

Hac enim ratione sæpenumerò vitantur multæ magnæq; rerum perturbationes, quæ nonnunquam solent existere, cum Epistola iam scripta, dies aliquot à tabellario, priusquam reddat, adseruatur, & res interim negotiaq; commutantur. Hæc igitur nunquam omitti possunt.

Ex tempore adhæc cognoscitur, quæ epistola sit prior aut posterior.

Locus igitur quî conscribetur? *hoc modo:*

Data, vel Datum, vel omisso Participio.	*Lutetiæ.* *Louanij.* *Carthagine.* *Athenis.*

Cice. Bembus, et alij vtũtur interdũ Ablatiuo Alizia, Brundusio, Leucade.
Roma, Patauio, Ancone.
Sed tunc, (auctore Terentio Scauro) Participium

pium Datum, est omittendum, quod in loco, non, è loco, significat.

Præpositio apponitur
- *Barbaris, vt ex*
  - *Dommelen*
  - *Hiluarenbeeck*
  - *Rosendal*
- *appellatiuis, vt ex*
  - *Aedib. Decani*
  - *Musæo nostro.*
  - *Castris, Naui.*

Tempus quinam adscribetur?

Anno
- *Domini, Millesimo, quingentesimo, octogesimo.*
- *Christi nati, supra Sesquimillesimum Octogesimum.*
- *à Christo nato, Octogesimo post Millesimum Quingentesimum.*

Anno
- *A Christi natali*
- *A Christi natiuitate*
- *Post Christū natum*

} cIↃ IↃ XXC.

Anno
- *Humanæ salutis*
- *Partæ salutis*
- *Assertæ salutis*

} *M. D. LXXX.*

Anno
- *A partu Virginis*
- *A partu Virgineo*
- *Partus salutiferi*

} *1. 5. 80.*

Dies mensis quî adscribetur?

Aliter nunc vulgus, aliter veteres diem scribebant: Vulgus hoc fere modo:

Primo die mensis Ianuarij.

Tertio Iulij. Decimo Decembris.

Sed tu cùm scribis ad eruditos Veterum mo-

rem potius immitaberis, hoc modo:

Ipsis Kalendis, Nonis, Idibus Ianuarij vel Ianuarijs.

Quinto Kalendas, Nonas, Idus Iulij vel Iulias.

Quarto Kalendas, Nonas, Idus, Decembris vel Decembres.

Hos autem dies cognosces his paucis versiculis

Prima dies mensis *cuiusq; est dicta Kalenda.*
Sex Maius, Nonas October, Iulius, & Mars
Quatuor at reliqui: Tenet Idus quilibet octo.
Inde dies alios omnes dic esse Kalendas.
Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Sed hîc oportet nosse numerum dierum cuiusque mensis, quem adiutus his tribus versiculis memoria facilius retinebis.

Ter denos *September habet, totidemque Nouember.*
Iulius, Aprilis: reliquis superadditur vnus.
Sit nisi Bissextus vicenos Februus octo.

Sed quis dies notatur cum dicis *Quinto Kalendas Iulij?*

Notatur quintus ante Kalendas Iulij, nam in huiusmodi loquendi formis Præpositio (ante) intelligitur.

Ecquid differunt Quinto Kalendas & Ad Quintum Kalendas?

Nihil prorsus, licet id aliter nonnulli docuerint Nec ipsis Kalendis Ianuarij, &, Ad Kalendas Ianuarij. Nec veniam die constituta, et, Ad diem constitutam. Sed de his nimis multa.

Licetne

Licetne Christianorum ferijs indicare diem? *Quid ni?*

Natalibus Christi Seruatoris.
Pridie Conuersionis S. Pauli.
Postridie omnium Sanctorum.
Die festo Paschæ, vel, Pentecostes.
Ferijs assumptæ B. Virginis Matris.
Ecclesiasticæ Dedicationis ferijs.
Regalibus, vel, Epiphaniorum die.
Martinalibus, Hilaribus, Cineralibus.
Quin etiã diei, vel noctis hora adscribi potest.
Prima luce, summo mane, diluculo,
Crepusculo matutino, vel vespertino.
Sub cœnam, inter cœnam, mox à cœna.
Nocte vel noctu, aduentante iam nocte.
Alta vel multa nocte, ad multam noctem.

In extremo subscribétne quisque nomen suum?

Hoc primũm ex subscriptionibus natum est, quas olim Principes addebant diplomatis: sed nũc multi existimant postremo se loco nominari, esse cuiusdam moderationis: sed absurdum hoc est, & ridiculum.

Nam vt natura primum in quocunque opere constituit facientem, ita etiam animo legentis primum omnium occurrit, qui scribit, et epistola iam resoluta illius statim nomen inquiritur.

Si quis tamen secutus prauam recentium consuetudinem, nomen suum in capite literarum non expresserit, in calce illud omittere non potest.

Scribetur ne solum? an adiuncto aliquo Epitheto?

Nunc solum, nunc leges huiusmodi aliquod adiunctum Epitheton,

Tuus, Tuus totus, tuus ex animo, tuus vere ex animo.

Tuus toto pectore, tuus toto animo & corpore.

Tuus, vt scis: tuus, vt nosti: tuus idē qui sēper.

Tui amātiss. cupidiss. studiosissimus, obseruantissimus.

Tibi deditiss. addictiss. deiunctissimus N. N.

Ad Nobiles scribenti, quid subscribendum?

Malim te hoc loco doctissimorum quorundam simplicitatem imitari, qui solo vtuntur nomine, vel nomine tantum & pronomine.

Sed ne illos fortassis ad quos scribas, (qui frequenter indocti sunt) videaris contemnere, concedamus & hîc nonnihil scribentium multorū consuetudini, donec doctorum vsus assentationē hanc euicerit, ac sustulerit.

Ad nobiles igitur, & alios singulari dignitate, vel virtutibus illustres, sic scribas, liceat.

Ad nobiliores.

Tuæ Clementiæ	
Tuæ Celsitudini	
Tuæ Ampiitudini	*Deditiss. addictissimus.*
Ad minus nobiles.	*Deuinctissimus.*
Dignitati tuæ	*Cliens, clientulus, &c.*
Reuerentiæ tuæ	
Præstantiæ tuæ	

Vel

Vel binis literis.

C. T. ⎫ *id est* ⎧ *Celsitudini tuæ.*
A. T. ⎬ ⎨ *Amplitudini tuæ.*
D. T. ⎭ ⎩ *Dignitati tuæ.*

Vel ternis literis.

R. T. C. ⎫ *hoc est,* ⎧ *Reuerendæ tuæ Celsitudini.*
R. T. A. ⎬ ⎨ *Reuerẽdæ tuæ Amplitudini.*
R. T. D. ⎭ ⎩ *Reuerendæ tuæ Dignitati.*

Sed assentationum huiusmodi iam plus satis. Nunc ad inscriptionem postremam Epistolarum partem accedamus.

DE INSCRIPTIONE.

Quæ verò aptissima est inscribendi ratio?

Inscriptio *quid sit, ostendimus supra, cum Epistolarum partes explicaremus. Aduerte nunc primum, qua ratione ac modo à doctis hæc conscribatur. Deinde, quid in ea decorum sit, quid indecorum.*

Hæc incipit plerunque ab vno aut altero Epitheto, seu Adiectiuo.

Sequitur deinde Nomen & Cognomen illius cui reddetur Epistola.

Tertio iam loco apponitur Magistratus, Dignitatis aut officij nomen, eaque exprimuntur casu Datiuo per huiusmodi vocum ellipsim seu reticentiam Reddetur hæc epistola, vel: Dentur hæ literæ, quæ verba non solent exprimi.

Postremo iam loco versus dexteram, adscribitur no-

tur nomen loci, in Genitiuo fere, subaudiendo Participium, agenti, habitanti, aut simili. Licet Manutius, & alij vtantur hic Accusandi casu.

Sed exemplis hæc magis illustrabuntur.

Ad Patrem:

Optimo & integerrimo viro Materno Cholino senatori, parenti suo ad signũ Torquis aurei typographo. Coloniæ.

Ad Præceptorem.

Eximia erudtione et multa probitate præstanti viro M. Cristophoro Vladeracco Præceptori suo vnicè colendo. Siluæducis.

Ad artium liberalium studiosum.

Generosæ indolis, et omni arte liberali politissimo adolescenti Ioanni Quadæ ab Rauensteyn amico summè dilecto. Siluæducis.

Plures cuiusque generis inscriptionum formas require in fine libri Quinti.

Ostende nunc quæ inscriptionem vel ornent, vel dedecorent.

1. Hoc in primis accurate in ea est obseruandũ, vt apposito & congruenti vtamur Epitheto, non absurdo, non otioso, non mendaci, quod oneret personam, non honestet.

Aliud enim accõmodabitur Põtifici maximo, Cardinali, Episcopo, abbati, pastori, vel Theologo,

Aliud Imperatori, Regi, Duci, Comiti, Baroni, vel alteri viro nobili & generoso.

Aliud Magistratum decet, aliud hominẽ priuatum, aliud senem, aliud adolescentem, & doctũ aliud, aliud indoctum. Debet

Debet igitur Epitheton ipſius perſonæ qualitati, hoc eſt, dignitati, conditioni, et officio congruenter & aptè reſpondere.

Vt exempli cauſa, indoctum aliquem iuriſperitum, grauem potius dixeris, quàm eruditum,

Et negligentem ac ſupinum Paſtorem, quiduis potius, quàm vigilantem.

2. Huc ſpectat, vt abſtineamus ab Epithetis, quæ vel riſum moueant, vel faſtidium. Quò pertinent huiuſmodi geminationes, Domino D. Domino & M. Item amico ſuo Pyladeo, & aliæ id genus ſordes, & ineptiæ.

3. Remouendi ſunt etiam ab inſcriptionibus huiuſmodi elegãtiarum floſculi: Hæ aduolent literæ, Ad manus proprias, &c.

4. Poſtremo, ne tam multis hoc loco vtamur verbis, nihil omnino neceſſariis, vt totum Epiſtolæ tergum refarciant.

Nunc age doce quæ ſingulis perſonis apta ſint Epitheta.

Illud certè inſcriptionem aptam meditanti accuratè conſiderandum eſt. Sed tu quæ petis, explicationem exigunt longiorem, quàm vt primo libello, quem quod pueris ſit prælegendus, conuenit eſſe breuiorem, docere hæc commodè liceat.

Quamobrem conuenientius fuerit, hæc Epitheta vnà cum multis inſcriptionum formis reponere ſub calcem libri Quinti, qui, quod intellectu facilis ſit, vt etiam Quartus,

pueris

pueris enarrari non debet. Sed relinquendus est priuatæ cuiusque lectioni.

Et nunc ambo, tu quærendo, ego respondendo sumus non parum delassati, vt vel in crastinum vsque corporibus, animiq; viribus refocillandis danda nobis sit opera.

FINIS LIBRI I.

LIBER II.

QVI PRIMVM TRADIT insignes aliquot Epistolarum virtutes. Deinde ostendit qua ratione hęc Epistolarum scribendi facultas facillimè queat comparari.

Quæ sunt præcipuæ Epistolarum virtutes?
- *Breuitas.*
- *Latinitas.*
- *Perspicuitas.*
- *Congruens ornatus.*

Quibus hæc scribendi facultas poterit facillimè comparari?
His quatuor scilicet
- *Quotidiana optimorũ Lectione.*
- *Diligẽti imitatiõe.*
- *Multa exercitatione.*
- *Accurata emẽdatione.*

Cur nihil ages hoc libro de varijs Epistolarum generibus?

Ea res

Ea res paucis absolui nequit, vt quæ adeo sit varia ac multiplex, vt vel sola librum implere queat. Eam igitur ob causam hæc Epistolarum genera libro Tertio exponentur.

Tu nūc cognita earum rerum, quas trademus, methodo, hanc secutus singula, quæ scire voles, expiscare.

Primum igitur. Quæ Epistolarum commendanda breuitas?

Epistolarum et breuitas et longitudo, accōmodari debēt personis ipsis & rebus seu negocijs: quæ vt facile capias, in duabus his tabulis depicta, oculis hæc eadem clarissimè spectanda dabo.

Quod ad Personas attinet, vtendum est breuitate scribenti ad
- *Principes ac nobiles.*
- *Multum occupatos.*
- *Morosos, seu fastidiosos.*
- *Incognitos, vel parum notos.*
- *Amicos simulatos.*
- *Vel ad eos qui breuitate oblectantur.*

Breuitatē in Bruto cōmendat Cicer. epi. 24.& 25. libri 11. Pli. ad Traianū & Traian ad Pli. Cic. 2. lib. 14.& epist. 1. libr. sub finem ad Q. F.

His enim omnibus, quanto fuerit breuior epistola, tanto solet esse gratior.

Quod ad res vero spectat Epistolam exigūt longiorem
- *Amicitiæ arctior necessitudo.*
- *Temporum mutata qualitas.*
- *Negotiorum copia.*
- *Rerum amplitudo.*

Rerum Amplitudo ut de { *Philosophia quid tractans. / Animorum immortalitate. / Religionis negotijs. / Negotijs Reipublicæ. / Præsenti calamitate Belgica.*

Res enim huiusmodi magnæ & arduæ oratione breui explicari non possunt. Nec minus offendit in rebus copiosis et amplis literarum breuitas, quàm in rebus paruis ac ieiunis longitudo.

Vnde Cicero D. Brutum increpat, quod in medio ardore belli ciuilis, breues ad se dedisset literas, cum negotia longissimas flagitarent.

Si verò nihil sit horum quod excusetur, Epistolæ breuitas & longitudo ad hanc amussim, seu regulam exigantur.

Epistola q̃ breuior aut lõgior. Epistola sit æquo breuior, in qua omittuntur necessaria.

Epistola sit æquo longior, in qua infarciuntur superuacua.

Sic longissima videbitur breuis, in qua nihil otiosum aut redundans.

Breuissima vel Iliade longior, in qua multa inania aut superuacua.

Illud interim hic aduertendum, quod amicitiæ vis & necessitudinis arctior coniunctio, interdum longiores, immo vel longissimas Epistolas exigit.

Epist. 2. & 20. l. b. 9. *Est enim summi amoris, inquit Plinius, negare veniam breuibus Epistolis amicorum, quamuis scias illis constare rationem. Et iterum. Tua verò Episto-*

Epistola tanto mihi iucundior fuit, quàto longior.

Ex his igitur facile cognosci potest, quæ literarum breuitas aut longitudo, increpanda vel excusanda sit. Huc spectant, quæ de orationis breuitate scripsimus in calce libri de Copia rerum. Transeamus nunc ad alia.

De Latinitate igitur nunc dicendum.

Rectè admones, Hoc enim ante omnia in Epistola necessarium est, vt in ea conseruetur Latinitas. Hoc est, vt Oratio ipsa Latina sit, pura scilicet & emendata, qua virtute si destituatur, omnis scribentis labor vanus fuerit & inutilis, immo etiam nauseæ fuerit, quidquid ornatus adhibeatur.

Hæc autem virtus optimè cognoscetur ex vitio huic virtuti opposito, Barbarie scilicet, aut barbaro, cuius Grammatici tres fecerunt species: Barbarismum, Barbaram lexim, & Solœcismum.

Barbarismus *spectatur tum in Orthographia, tum in Prosodia, cùm videlicet dictio aliqua perperam scribitur, vt Cristus pro Christus. Tercenti pro trecenti, aut eadem ineptè pronunciatur, vt si pronuncies Charus pro Carus, commigro media longa pro breui. Sed hoc in Epistola locum non habet.*

Barbara lexis *est vel dictio aliqua peregrina, vt Leuca pro milliari, Fagotum pro fasciculo lignorum, vocabula Gallica, vel Latina quidem, sed inusitata, vt Recòmmendo, Recompenso, pro Commendo, Compenso, &c.*

Excusantur *tamen quæ longo iam vsu recepta sunt vt Bombarda, Lancea, Gaza, &c.*

Solœcismus *(qui fit in oratione, vt superiora duo in dictione) nihil est aliud, quam inepta partium orationis compositio: Vt, veni hic apud me, pro, huc ad me. Communico tibi, pro tecum. Supplico te, pro tibi.*

Stylus Epistolicus. *Hoc igitur de hac omnium præcipua virtute dicimus, vt nimis excultus, & ornamentis compluribus nitidus ac splendens, omnibusq; Rhetoricis coloribus distinctus, & illuminatus sermo in Epistolis locum non habet: Est tamen eadem Latinis, puris, elegantibus, & electis vocabulis contexenda et quodam tum naturali, tum etiam oratorio artificio vel mediocriter sic illustranda, vt vitetur plebeij sermonis nimia vulgaritas, & omnis absit deformitas, ac sordes. Ac tantum de Latinitate.*

Sequitur nunc igitur Perspicuitas.

Quintilianus cap. 2 lib. 8. Perspicuitas *in quouis scripti genere, summam meretur laudem, vt etiam scriptori inculto, aperto tamen ac dilucido, multo libentius ignoscendum videatur, quam alteri politissimo quidem, sed implicato & obscuro.*

Quod enim cum legitur & non intelligitur, perinde est, ac si scriptum non esset. Vnde D. Hieronymus Persium Poetam Satyricum in ignem coniecisse fertur, quod eum legens, propter obscuritatem intelligere non posset.

Quo

Quo verò modo hanc orationis perſpicuitatem conſequemur?

Principio ſi certa quædam orationis vitia, quæ ipſius claritatem obſcurant, fugiamus, velut Acyrologiam, Ellipſim, Amphiboliam, & quæ ad Hyperbaton referuntur, de quibus omnibus diximus alio in loco.

Fugiamus præterea vocabula priſca, inuſitata, impropria, Poetica, dura, atque barbara, quibus nonnulli iam olim Latinum ſermonem deformarunt, illiusq; ſplendorem obſcurarunt, vt Apuleius, Fulgentius, Capella, Sidonius Apollinaris, & alij.

Ad priſca & inuſitata ſpectant Olli pro illi, Volt, Oppido pro valde, Actutū pro ſtatim, Apluda pro frumenti furfure, quæ iam in diſſuetudinem abierunt.

Durum eſt, Caperare frontem pro contrahere, Reſpublica Camilli morte caſtrata eſt pro, Reip. robur ipſius morte concidit.

Poetica ſunt huiuſmodi Epitheta, Tabificus, Fatidicus, Velinolū &c. in ſolis verſibus vſurpāda.

Ad improprietatem ſpectat, quandocunq; ſententia inuſitato aliquo genere ſermonis, aut improprijs, peregrinisque vocabulis inuoluitur. Quo et Archaiſmi Plautini, & nonnulli Terentiani referuntur.

In Epiſtolis igitur cuiuſmodi cenſes vtēdum eſſe vocabulis?

Vſitatis, Proprijs, & bene diſpoſitis.

Vsitata *dicimus, quæ in quotidiana doctorum versantur consuetudine.*

Propria, *sunt rerum vocabula non translata.*

Non quod omnes figuræ in Epistolis respuendæ sunt, sed quod parcius recipiēdæ, quam in alio scripti genere, aut quod ijs vtendum, quemadmodum in textilib. purpura, in coronis, aut mitris vtimur gēmis, in cibis deniq; condimento, in quibus quidquid nimium, aut immodicum est, in vitio est.

Dispoſita, *sunt quæ ordine recto. nō perturbato, aut longè traiecto construuntur: Hic igitur cauendum præcipitur, ne inter se verba obscurè atq; ambiguè implicentur, vt molestiam aliquam, aut obscuritatem pariant.*

Cùm igitur orationis summa virtus sit perspicuitas, eaq; proprietate vocum & earum decenti collocatione mire splendescat, frequenter admonendi sunt adolescētes, vt in optimis quibusq; Scriptoribus assuescant paulatim obseruare, quid in verborum traiectione decorum sit ac venustum. Et contra quid indecorum, aut insuaue.

Cum fugiendum præcipis Obscuritatē, quid censes de Græcis? Possuntne illa Latinis interdum admisceri?

Hac de re variant multorum sententiæ. Nos cuique suam liberam relinquentes, libere quoque proferemus nostram.

Cùm verò constet Ciceronē multis sæpè in monumentis suis vsum esse Græcis, & in Epistolis Græcè nonnunq̄ integras sententias enūtiasse, Ad Atticum

Atticum verò paucissimæ sint sine Græcanicis vocibus, intelligemus nihil hic nobis prohiberi aliud, quam Græcorum nominum aut sententiarum frequentiam, & vsum eorum minimè necessarium.

Qua in re ne temere peccemus, cum opus sit iudicio quando & quomodo vtendum sit Græcis sic habeto.

Quando & quomodo Græcis vtendum.

I. Primùm, cum lingua Græca sit omniũ gratiarum & venustatum fecundissima, Græcis licebit vti, seu verbis, seu sententiis, si insit in iis, aut graue quid, aut argutum, aut suaue, aut iocosum, aut huiusmodi aliquid, quod Latinè elatum, festiuitatem suam, & vim amitteret, aut certè breuius, & significantius dicitur quam Latinè.

II. Græcis licet vti, vbi Latinis destituimur, cùm videlicet aliquid fuerit, quod nisi Barbarè, aut voce Latinis inaudita exprimi non posset, hic tum nostram egestatem Græcorum copia subleuabit.

III. Cum quid tectius, aut occultius scribẽdum sit amico, quod non à quouis velimus intelligi, quẽadmodum interdum fecit Cicero ad T. Pomponium Atticum.

IIII. Cùm scribimus ad nobis familiares & eruditos, quibus multa paucis per allusiones ad historias, fabulas, dicta Sapientum, versiculos Poëtarum, Prouerbia, et Insinuationes significare volumus: Ad quæ omnia lingua Græca mirũ quantam det nobis facultatem.

De Græcis hæc satis. Nũc ad alia accedamus.

De Epistolarum ornatu nunc igitur disseramus.

Epistola, vt in ipsa Præfatione diximus, est imago sermonis nostri quotidiani, ad hoc tantum inuẽta, vt absenti absentis sermonem repræsentet. Necesse est igitur vt prudentium & eruditorum sermonem domesticum & familiarem, quam proximè certè poterit, nobis exprimat.

Sermo verò noster quotidianus debet esse simplex, rectus, & naturalis. Idem tamen purus, & castus, nam coinquinatus, & sordidus, est vel hominum imperitorum, vel dissolutè negligentium. Excultus verò ac nitidus, vel arrogantiæ est, vel puerilis cuiusdam ostentationis.

Ex quibus intelligitur, non aliam debere esse Epistolarum dictionem, quam simplicem ac naturalem, puram tamen & castam.

Sed tamen in adolescentibus literarum studio deditis, quibus ista elaborantur, vt non fertur solum, sed etiã laudatur oratio paulò comptior et elaboratior, sic in iisdem commendatur Epistolarum compositionis studiosa quædam diligentia. Ad eorum igitur studij profectum nonnihil adiuuandum, de Epistolarum ornatu dicendum nobis aliquid hoc in loco existimamus.

Primũ igitur, Quæ ornata tibi oratio dicitur?

Ornatam *dicimus, in qua abest barbaries omnis, & obscuritas, adest verò tum facilis orationis perspicuitas, tum grata eiusdem compositio, at structu-*

ſtructura, quæ certis quibuſdam ornamentis ſic conueſtitur, vt ſeu legentis, ſeu audientis animum ſuauitate quadam blandè demulceat.

Ornatus iſte Epiſtolicus in quibus præcipuè ſpectatur?

Primum quidem in quatuor illis orationis Latinæ virtutibus iam explicatis, deinde in iuncturis literarum in ipſis dicendi generibus, nonnullus etiam in figuris.

Quænam hæc eſt literarum iunctura?

Cùm verba extrema cum ſequentibus primis ita iunguntur, vt neç vaſtè et hiulcè diducantur, nec aſperè concurrant.

Quod cùm partim conſiſtat in Vocalibus iungendis, partim in Conſonantibus, neceſſarium hic eſt, vt cum aurium iudicio diligenter aduertas, quas tum vocales, tum conſonantes rarius aut ſæpius iungat ipſe Cicero.

In primis enim vitandus eſt concurſus frequẽs Vocalium, quem hiatum dicimus, & orationem vel hiantem, vel hiulcam, quod propter literarum colliſionem non ſit rectè coniuncta ſeu concinnata, vt Herculea arma Æneæ allata ſunt, vbi vocales difficulter, durè, & aſpere concurrunt.

In conſonantibus *quoque vitandus talis earum conflictus, qui reddit orationem pronunciatu difficilem: vt Conſulum dignitas tumultum ciuitatis repreſſit.*

Ad hanc ineptã Conſonantiũ iuncturã referre quoq; licet crebrã eiuſdẽ Cõſonantis repetitionẽ.

Exempli causa M sæpius repetitum orationem reddit obtusam. R geminatũ stridet caninũ quiddam & insuaue. S sibilat & blesum quid sonat, vt Sosia in solario soleas suebat suas.

Sed huiusmodi doctrina magis spectat ad orationem oratoriam quam ad Epistolam, in qua sufficit iudicium auriũ huc adhibere. Et in Epistolis immodicus ornatus, vt in cornicula pauonis penna, irrisioni potius, quam laudi fuerit. Ad alia igitur nos conuertamus.

Expone nunc tria dicendi genera.

Cic. in ora. perf. Quinti. ca 10 lib. 12. Cornific. lib. 4.

Dicendi genus, *Græcis Character dicitur, nihil est aliud, quam Personis et Rebus accommodata orationis forma seu figura.*

Cuiusmodi dicendi genera à Rhetoribus ponuntur hæc tria:

Humile, *seu subtile, submissum, attenuatũ, Atticum.*

Mediocre, *seu medium & temperatum.*

Sublime, *seu graue, grande, copiosum, amplũ.*

Primum versatur in probando, Mediũ in delectando: postremum verò in flectendo monendoq́;

Figura attenuata.

Placetne fusius hæc explanare?

Humile *dicendi genus dicitur, quod puro, dilucido, & populari sermone contentum, quasi humi serpere videtur.*

Amat hoc genus, verborum proprietatem, Tropos & familiariter loquendi schemata non omnino secludit, sed vt alio loco diximus, parcius ac verecũdius adhibet, ita vt proximè accedat ad quotidianum & familiarem eruditorum sermonem.

Ampli-

Amplificationes & exquisitum orationis cultum & ornatum non admittit. Translationes quidem recipit, sed parcius multo quam genus amplissimum. A numerorum vinculis solutum fere est, ac liberum.

Quin & diligentior compositio, & orationis concinnitas in hoc genere fere negligitur: quæ tamen ipsa absque labore & studio nobis scribentibus se frequenter offerunt.

Mediocre *dicendi genus est quod inter humile et sublime vtrisque se attemperat, vt quod humili sublimius sit, & robustius, et sublimi submissius.* Figura tẽperata.

Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt: Sunt in eo mediocres sententiæ, Verba decora, Schemata illustria, Compositio plena, Omnia denique supra quotidiani sermonis vsum, assurgentia.

Plurimum habet suauitatis, quæ partim numeris, partim compositione seu iunctura, partim verborum & sententiarum ornamentis comparatur.

Sublime *genus dicitur, quod constat Verborum & Sententiarum magna atque ornata constructione, & plenissima compositione. Est enim crebris figuris adornatum, & ad animos permouendos instructum paratumq;.* Figura sublimis. Quinti. ca. 4. lib. 9.

Verba sublimia, grauia, copiosa, figuræ acres: Amplificationes crebræ, Affectus graues & vehementes, Dictio atrox et concitata: Numerus vehemẽs ac minus suauis: Incisa & membra plurima:

Ambitus pauci, sed sonantes, Multus literarum hiatus, duraq; syllabarum coagmentatio.

Vim habet hoc genus longe maximam: Modo perstringit, modo irrepit in sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas, amplificationibus extollit orationem, & vi superlationum erigit, iram & misericordiam inspirat, et per omnes affectus tractatur.

Quo verò dicendi genere constare debet Epistola?

Epistola pro qualitate materiæ, de qua agitur, et personæ cui scribitur, nunc grauiter, nunc submissè, nunc moderatè scribi debet.

Epistolæ enim iocosæ, familiares, quæque de rebus domesticis tractant, in humili genere constituuntur, ijsque nullam prorsus adhibendam esse artem, sed sine cultu scribendas multi admonent, adeoq; quotidianis texendas esse verbis, Cicero, Seneca, & alij docent: & fere tales sunt Ciceronis ad vxorem, ad Atticum, & multum familiares aut occupatos.

Si verò scribendum sit aliquid de Philosophia, de Religione, de Deo, de Pace, vel Bello, alijsque magnis Reip. negotijs, sublimi id quidē, scribetur genere, ita tamen vt hic nihil sit simile iudicio aut concioni, nam tres isti Epistolarum characteres, sunt à tribus illis dicendi figuris elocutionis oratoriæ multum diuersi, multoq; illis inferiores.

Mediocrem porro figuram desiderant Epistolæ commendatitiæ, & quibus, vel accusamus, vel petimus,

timus, vel gratulamur, vel aliquid hoc genus facimus. Modo ne ad Principes & Magistratus, ad doctos & graues viros scribantur, tum enim potius grauitatem quandam, quam temperamẽtum flagitant. Vnde cùm etiam priuatus quispiam ciuitatibus aut Regibus scribet, huiusmodi certè Epistolas nonnihil elatas esse oportet.

Quamuis igitur in humili genere Epistolæ sæpius conscribantur. Pro rerum tamen et personarum qualitate, aliud atque aliud genus interdum recipiunt, vt ea omnium optima dicenda sit, quæ argumẽto, loco, tempori, & personis sit quam maximè accommodata. Vt exempli gratia, quæ sit

De rebus { *Amplissimis, grauissima.* / *Mediocribus, concinna.* / *Humilibus, elegans.* }

In petendo quidpiam sit verecunda.
In narrando lucida, & graphica.
In commendando officiosa.
In suadendo grauis, & sententiosa.
In exhortando vehemens & animosa.
In consolando blanda & amica.
In rebus afflictis sit seria.
In secundis gratulabũda.
In iocis acumine & lepore,
In encomijs delectet apparatu.

Deniq; quæ Polypi in morem ad quemuis argumenti et circumstantiarum habitum se attemperet.

Apte enim dicere (*vt inquit Cicero*) est in

dicendo decorum obseruare, vt rebus & personis apta sit & congruens oratio.

Cum igitur oporteat Epistolam quasi Mercurium quendam agere, seseq́; pro re praesenti in omnem transfigurare habitum illud in tanta rerum varietate semper & in primis est obseruandum, vt sit Latina, Perspicua, & Ornata, à quibus si recessum non erit, nullum est praeterea delictum in Epistola, cui non sit aliquo modo parata venia.

Erit loquacior, *scripta dicetur, tum auido, tum otioso.* *(erudito.*

Elaboratior erit, & lucernam olens, scripta est Habebit artificiũ, talẽ decebat mittere artifici.

Carebit artificio, scripta est ei cui placet simplicitas.

Laconismũ habebit, occupatus scripsit occupato:
Fucatior erit, scripta dicetur homini curioso.
Priscis verbis antiquario: Blandior amico.
Asperior improbo: Licentior familiari.
Adulantior homini ambitioso.

Denique quidquid alibi non vacasset crimine, hic vel à re, vel à persona scribentis, vel à moribus, fortunaq́;, & aetate eius cui scribitur, defensionem inueniet.

Nunc vbi de Epistolarũ ornatu & decoro pro instituta nobis breuitate satis multa dixisse videmur, ad ea quae restant, transeamus.

Cur quaeso Figuras silentio praeteris?

Figurae *quibus ceu luminibus quibusdam oratio ipsa illustratur, in Tropos & Schemata diuiduntur*

duntur: Quarum explicationem si persequamur, in maiorem quam vellimus, aut par est, excresceret libellus magnitudinē, & ea ipsa ab auctore ad Herennium, et Quintiliano, tum à Cor. Valerio, & Cyp. Soario, luculenter sanè, & doctè in arte Rhetorica sunt explicata.

Et nos de iisdē nuper copiosè, & diligenter scripsimus, quæ, si atroces isti Belgici motus cælestis fauore Numinis semel consedissent, propediem in lucem emittentur.

Adde, quod & alias diximus, rariorem esse in Epistolis figurarum vsum, nisi quæ fortassis (quod tamen rarò vsu venit) de Resp. aut Religionis negocijs, de Pace & Bello scriberentur.

Quid Periodorum & Numerorum ratio, nihil ne spectat ad Latinæ orationis ornatum?

Sic sanè, ad ornatum orationis oratoriæ, sed eorum nullus, aut certè rarus est vsus in Epistolis: quod, vt intelligas, de vtrisque dicam paucissimis verbis, ac primum de Periodis.

Tres sunt, quibus oratio distinguatur, notæ { *Comma, seu Incisum.* / *Colon, siue Membrum.* / *Periodus aut Circuitus.* }

Commata *dicūtur, Periodi partes imperfectæ, et notātur auerso semicirculo. vt, Vtēdū est ætate,*

Cola *sunt partes perfectiores, duobus signatæ punctis, vt, Vtēdū est ætate, cito pede labitur ætas:*

Periodi *sunt orationes absolutæ simplici signatæ puncto ad extremum literæ, vt*

Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas:

Nec

Nec bona tam sequitur, quã bona prima fuit.

Horum verò trium vsus, non in quouis scripti genere cernitur. Nam, vt inter orationem, & Epistolam multum est discriminis, sic periodorum vsus crebrior est in doctorum orationibus.

Commatis verò & Colis, vt fere constat sermo noster quotidianus, sic & Epistolæ, quæ nobis quotidianum sermonem repræsentant.

Periodos verò seu Ambitus aut Circuitiones, omnemq; tum fucũ, tum ostẽtationem prorsus respuũt, vt in quibus, quod prouerbio fertur, Ficum ficum dicere, idẽ studiosè custodiri debet. Ac tantum periodis.

Numerus *est hoc loco suauis quædam orationis modulatio, ex apta pedum tum collocatione, tum varietate prouenient: et hinc oratio Numerosa, quæ longis breuibusq; syllabis incũdè progreditur, & aptè cadit, quo fit, vt aures blanda quadam voluptate capiat ac demulceat.*

Quod ad ipsum iam spectat numerorũ vsum, Quintilianus vult Epistolas solutas esse Numeris, nisi cum aliquid supra naturam suam tractant, vt de Rep. de Philosophia, de laudibus & vituperatione.

Quibus ex verbis apertè discimus, in humili dicendi genere, quo fere constant Epistolæ nostræ familiares numeros minimè obseruari, vt in quibus satis sit, si non vagetur, ac dissoluta sit oratio.

Hæc igitur Numerorum ratio, maximè conducit ad ornatum orationis Latinæ, quæ de regra

ui ad

ui ad Senatum vel populum haberi consueuit.

Proinde si quis huic studio deditus numerosam affectet orationem, primum discat necesse est, qui pedes initio, qui in fine magis probentur, eademq; ex Rhetorum praeceptionibus commodissimè petet ac cognoscet.

Nos ne forte in re minimè necessaria prolixitate quemquam offendamus, dicamus nunc potius quibus exercitijs haec scribendi facultas parari debeat. Ac primum de quotidiana scribendi exercitatione.

Quid ipsa confert quotidiana scribendi exercitatio?

Huc scitè respondet vir eruditissimus Rochus quidam Pilorcius ciuis Perusinus libro de scribenda & rescribenda Epistola.

Sicut, inquit, pingere volentibus, nihil prodest Apellis & Parrhasij laudatissimorum pictorum pulcerrima opera considerare, nisi ipsi quoque arrepto penicillo pingere aliquid instituant. Ita sanè praecepta perdidicisse omnia, & M. Tullij, Plinij Secundi, aut Pauli Manutij, aliorúmue tamq; probatissimorum artificum epistolas suspicere & admirari, nihil penitus conducit, si tu quoq; sumpto in manus calamo quotidie te non exerceas.

Stylus, crede mihi, immo crede Ciceroni, & ex tripode profectum puta, optimus & praestantissimus est dicendi effector ac magister. Nemo vnquam Orator, nemo egregius scriptor sine multa exercitatione euasit. 1. de oratore de claris orat.

Hortensius

Hortensius nec vnquam praeterire diē patieba tur, quo se non aut domi aut in foro dicendo exerceret, saepè vtrunq; eodem die faciebat.

Cicero aiebat se timere, si non frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat, in arte oratoria facultatis, exaresceret. Quem locum adducens P. Manutius, Attende, inquit, mi Paulle, & tuam causam, à qua mea disiuncta nō est, si placet, mecum considera.

Ad Paullū Contarenum epist. 11. lib. 1.

Ille sibi homo Romanus, Latinae orationis inopiam metuebat, cum tamē omnibus in hoc genere diuitijs abundaret.

Nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi, aut dicendi ratione rudes & infantes pene sumus, de summa Eloquentia sine studio cogitabimus, & vnam omnium difficillimam rem, eandemq; omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur?

Manutius quotidie aliquid Latine scribebat.

Vides meipsum, qui, quid sim, egò quidem non statuo sed sunt, quibus non esse nihil videar, nullum pene diem intermittere, quin aliquid Latinè scribam, cum tamen ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vicesimus abierit.

1. de Offic.

Praeclare Cicero, nec Medicos, nec Imperatores, nec Oratores, nec vllos alios, quamuis artis praecepta perceperint, quidquam laude dignum sine vsu & exercitatione consequi potuisse.

Quia igitur nullo in studio, nedum in Oratorio, nuda ars sufficit, (nihil quippe natura cito magnum fieri voluit, sed pulcerrimo cuique operi difficul-

difficultatem proposuit, quæ labore & exercitatione vinceretur) in hoc certè, quæ bona pars, & riuus quidam dici potest doctrinæ Oratoriæ, plus etiam assiduitas exercitationis, quam ars efficiet.

Quare scribendum est in singulos dies, vt Apelles quotidie lineam ducebat: & scribendum est bene, bene autem scribendo etiam fiet, vt cito scribatur.

Nec magni refert, quam multas chartas impleueris, sed quam diligens, quam accuratus fueris, in quo vno profectò sunt omnia, & prora & puppis, quod aiunt.

Hactenus ille. Reliquum nunc vt de Epistolarum thematis dicere incipiamus.

Cuiusmodi verò Epistolarum themata sunt pueris in Scholis proponenda?

Istuc certè committendum est censuræ & industriæ Præceptoris, quem in his proponendis oportet habere delectum, vt discipulis optima quæque proponat ac dictet, donec suis tandem auspicijs, & sine Theseo rem gerere possint.

Dictanda verò sunt Epistolarum argumenta, quæ non sunt arida, perplexa, spinosa, nec nimis breuia & angusta, sed quæ copiosa sunt, facilia, aperta, faceta, noua, puerorumq; ingenijs accommodata, in quibus cum libenter, tum fructuosè exerceantur.

Huiusmodi verò vel sumi poterunt ex ijs

auctoribus qui in scholis explanantur.

Vel ex fabulis Poetarum, ut ex Ouidij Methamorphosi, &c.

Ex Virgilio, Plauto, Terentio, Aristophane:

Ex Seneca, Euripide, vel Sophocle.

Item ex Historijs profanis, vel sacris.

Copiam suppeditabunt Liuius, Plutarchus, Xenophon, Q. Curtius, &c.

Et ut exemplis rem istam illustremus.

Ex Tragediis. *Repetatur cædes Polixenæ ex Euripidis Hecuba.*

Dehortemur Medeam à cæde paruorum liberorum.

Inuehamur in scelus Atrei occidentis fratris liberos.

Ex historia *Gratias agamus S.P.Q.R. quod ab exilio Ciceronem reuocârit.*

Gratulemur Augusto victoriam de Antonio & Cleopatra.

Petamus à Catilina, ut desinat Rempublicam diuexare.

Ex sacris literis *Dissuadeamus Herodi, ne seruet promissa puellæ saltatrici.*

Laudemus B. Ioannis Baptistæ inuictam constantiam.

Vituperemus Pilatum ferentis sententiam in innoxium.

Defleamus atrocissimam infantium puerorum necem.

Consolemur Dauidem multis à Saul affectum iniurijs.

In his,

In his, ne longior sim, infinitus adolescentibus patebit campus.

Quin etiam idem argumentum ex Copiæ præceptis iterum ac tertiò tum alijs verbis, tum alio orationis habitu retexi poterit.

Iam & palinodijs exerceri nonnunquam poterunt, vt quod modo laudarint, denuo vituperẽt, quod suaserint dissuadeant.

Reliqua quæ huius sunt Exercitationis, petat qui volet, ex libro Secundo Institutionum nostrarum scholasticarum, Class. 3. 2. 1.

Vnum hoc obliuione pæne prætermieram, poterunt interdum etiam pueris præsertim natu grandioribus, & paulò longius in studio progressis, nuda proponi Epistolarum themata, commonstrata tamen illis via ac modo, quo illa tractari & explicari debeant. Qua de re nos etiam in scholasticis nostris Institutionibus. Nunc ad alia.

Illud igitur, Epistolarum emendatio quænam optima?

Gemina est Epistolarum emendatio, vna fit à discipulo, priusquam Epistolam Præceptori legendam tradat, altera fit à Præceptore, dum à discipulo redditam, quid errârit, ostendit, emendat & restituit, qui si fortè nesciat, quid sui sit hac in re muneris ex Institutionib. nostris id etiã cognoscat.

Quod ad priorem verò attinet, discipulus Epistolam iam semel conscriptam die & hora constitutis reddendã, non statim abijciet, sed ceu fœtum recens editum diu ac multum lambet, hoc est,

emendabit & expoliet. Quem enim mora, quem lunæ etiam labor non offenderint, hic ſæpè quantumuis ingenioſos, ſed parum ſedulos anteuertit.

Prima igitur emendationis cura ſit, vt Epiſtolam repurgent à Barbariſmi & Solœciſmi vitijs.

Deinde ſedulò & accuratè cõſiderabit, nũquid aut durius dictum aut ſordidius. Num quid hiulcum aut aſperum, aut alieno loco poſitum. Numquid parum cohærens, aut aptum, nunquid verboſius aut contractius. Nunquid etiam argumentum futile aut præteritum.

Multa dilatabit, aut aſtringet, multa denique delebit, mutabit, molliet, ornabit, illuſtrabit. Quibus ex verbis emendandæ Epiſtolæ rationẽ cuiuis in procinctu eſt colligere. Sed hæc de emendatione ſufficiãt: de imitatione adijciamus nunc paucula.

Quid eſt igitur Imitatio?

Imitatio eſt diligens & artificioſa quædam mentis applicatio, ad eas laudes adipiſcendas, quas in aliquo excellere arbitramur, vt eius quam ſimillimi euadere poſsimus.

Hæc tantam in omni facultate vim habet, tantumq; poteſt, vt qui ea careat, recta & facili via careat, laboremq; is nimis magnum ſuſcipit in omnibus quæ agit, nec tamen eundem valde fructuoſum.

Hæc præter artem & exercitationem, & omnino eſt neceſſaria, illarumq; duarum rerum comes eſt atq; ſocia, vt dubitari fortaſſe poſſit, cum ad bene ſcribendum hæc tria requirantur, quod ex

his

bis omnium maximè requiratur.

Vt igitur opifices non modo præcipiunt discipulis quo pacto versent instrumenta: sed etiam seipsos intueri laborantes et considerare iubent: Sic nos, postquam artificium Epistolæ conscribendæ tradidimus, ad optimum præstantissimumq; artificem ac magistrum intuendum adolescentē mittemus. Cum enim, quod certo certius, imitari nos aliquem oporteat. stultissimum videtur ad imitandum non optima quæq; proponere. Similitudo.

Vt igitur Latinos omnes scriptores diligenter, accuratè, studioseq; legendos, nullus omnino vetat eruditorum; sic præter vnicum Ciceronem aliorū quemquā imitandū nemo quoq; paulò doctior suaserit. Ab hoc enim reliquis omnibus, vt à sole stellis, accessit aliquid, sed ipsi nihil allatum est à cæteris. Laus Ciceronis.

Nulline legendi sunt alij, præter vnum Ciceronem?

Sunt & alijs horæ interdum aliquot tribuendæ, modo id his nominibus fiat ac causis. Scriptores quidē multi legendi, sed solus Cicero imitandus.

1. Vt quid à Cicerone tum Verborum, tum Sententiarum sumant, aut mutuentur, deprehendas, & sic ad illius imitationem reddaris alacrior, à quo maximi nominis scriptores tam multa sumpsisse perspicias.

2. Vt quemadmodum illi, qui de recta declinant via, vbi per deuia & loca salebrosa aliquantum aberrarint, optatius in viam redeant, & recta ambulent attentius: Sic certè non pauci per Simile.

omne scriptorum genus prima ætate diuagati, errore tandem percepto ad Ciceronem cupidius totosq; se recipiunt.

3. *Vt sicut obtusum quotidiani cibi suauitate palatum, aceto atque alio iure acerbiore irritamus: Sic assidua Ciceronis lectione cõtractum (si quod contrahi potest) fastidium, auctorum eruditorum acerbitate depellamus: Aut vt quasi obdormiẽtes, iniucundo aliorum scriptorum quasi murmure quodam excitati, alacriores redeamus ad intermissam Ciceronis lectionem.*

Sed nũc de his fortasse satis dixisse videamur.

Quando tamen omnis orationis Latinæ compositio his tribus, Arte nimirum, Exercitatione, & Imitatione cõparatur, in memoriæ subsidium hæc tria in compendium contracta repetamus.

Optima igitur Epistolarum compositio quibus rebus est comparanda?

His tribus potissimũm, Arte, Exercitatione, et Imitatione: de quibus sic rursus habeto breuiter.

Ars scribẽdi necessaria.

I. In primis *hic opus est certis quibusdam ipsius Artis præceptis, quæ nobis rectè scribendi viam commonstrent, & naturam ipsam, si non sit optima, adiuuent, aut quoad eius fieri potest, corrigãt: Tum etiam, vt de eloquentium virorum scriptis, quæ nobis proponimus ad imitãdum, facilius possimus iudicare.*

Ars tegenda.

Sed obseruatione hic opus est, *vt scilicet in lucubrationibus nostris sic artem celemus, vt eius nihil, aut quam minimum epistola præ se ferat,*

simpli-

ſimpliciter enim manifeſta ars ſuſpectum facit. Atq; vt ille ſemper probabilior populo, qui nihil didiciſſe putabitur: Ita illa demum optima erit Epiſtola, cuius compoſitio minimè affectata, artificioſaq; videbitur, ſed ſe naturæ quam maximè accommodet.

Sed hæc ipſa ab ingenijs maturioribus, & arte ipſa ſatis excultis potiſſimùm requirimus: Nam in adoleſcentibus tolerari adhuc debent, ac diſſimulari apertior artis affectatio, tranſlationum licentia, compoſitio curioſius paulò numeroſa, dictiones, clauſulæ, vel ſententiæ ex auctoribus ſublectæ, & huiuſmodi plura alia, quæ in ipſis laudem merentur, & commendant eorum diligentiam. Quæ in adoleſcentibus diſſimulanda.

Sed adultioribus vertuntur hæc vitio, & reprehenſioni, niſi fortaſſe in epiſtolis quæ de Reip. negocijs conſcribuntur, vel mittuntur ad Reges ac Principes, quas aliquando comptiores eſſe decet, et grauiores, vt character argumento, quod tractatur, & ipſi perſonæ cui ſcribitur, accommodetur & congruat.

2. Ad parandam *eleganter & expeditè ſcribēdi facultatem, non minimùm confert adiumenti, frequens ſtylus, ſeu multa ac diligens in ſcribendo exercitatio, quæ artis ipſius comes eſt, et opulentiam parit, et ſermonis copiam, et mirabilē adfert ſcribendi dicendiq; promptitudinem, vt ſibi non immeritò primas in hac facultate vendicet.* Quotidiana exercitatio.

Nec ſtudium, quantumuis vehemens, ac ardens, ad veram ac ſolidam eruditionem parandā

multum cõtulerit, nisi ex arte fiat vsu, & in opus vertãtur verba. Quamobrē qui scientiarum præcepta, & diligens imitationis studium cum assidua exercitatione coniunxerit, is perfectam illam scribendi rationem optimè consequetur.

Imitatio

3. Iã ad superiora *accedat oportet scriptoris alicuius docti, quiq; præ cæteris in scribēdo excellat, sedula ac diligens in scribendo imitatio, cuius quo quisq; similior fuerit, hoc erit in scribēdo pfectior.*

Solus Cicero imitandus.

Cùm verò imitatio ab optimo quoque peti debeat, & inter optimos M.T. Ciceronem in oratione soluta lectissimum & præstantissimum fateantur omnes, tũ illi qui felicissima ipsius ætate floruerunt, & ipsius Epistolæ ea ornẽtur simplicitate, vt cum sint omniũ qui vnquã vsquã floruerunt, longè excultissimæ, sine omni tamē cultu cõscriptæ videantur, faciles nimirũ, illaboratæ, & verbis, vt ad Papiriũ scribit, textæ quotidianis, vt quē cum eo cõferamus, habeamus prorsus neminē: Ad huius profecto imitationē, omnes ingenij sui neruos, diligenter intendit, hunc vorabit & cõcoquet, qui laudabilē scribendi gratiã assecuturum se speret.

Sed res digna est, vt de præstantioribus Epistolarũ scriptorib. accuratius agamus, ac distinctius.

Quos verò optimos dicis Epistolarum scriptores?

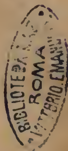
In primis *M.T. Ciceronē totius Latinæ Eloquētiæ longè Principem, ex cuius epistolis (vt excellentes testantur viri) primum ad Romanæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quasi succus (qui qualis initio fuerit, per-*

permagni intereſt) ebibitur.

In his præter verba & dictionem, quibus ille reliquos excellit omnes, plurimum ineſt, & ad res publicas, et ad priuatas iudicij, et prudẽtiæ. Qua de re plura paulò inferius.

Plinius Secũdus *minimè redundãs, cui nihil demere poſſis, plenus tamẽ, acutus, feſtiuus, frequẽs cõcinnis ſententijs, doctis atq; ingenioſis mirificè aptus, q ſcholaſticas inter ſe & vmbraticas mittũt Epiſtolas, quib. oportet plus ornatus et cõdimentorum adiungi, quando rebus nõ perinde nituntur.* Plinius.

Multum habet neruorum, acriter concludit, et ſuauiſſimè premit, in deſcriptionibus rerum eſt mirificus, ſubitus & extemporaneus videtur, cũ ſit elaboratiſſimus. Omninoq; vt in Cicerone plus naturæ, in hoc plus diligentiæ extitiſſe videtur, nec vlla videtur melior eius Epiſtola, quam quæ eſt longior.

Inter Recentiores quis tibi videtur optimus?

Inter recentiores *de Paullo Manutio Aldi filio, cum magna doctorum hominum approbatione dicere liceat, nullam eſſe laudem Epiſtolicam, cuius apud ipſum non ſit perfectio, vel adũbratio.* Laus P. Manutij.

Nam quæ nota & forma orationis Epiſtolarũ maximè propria cenſetur, ſubtilis nimirum ſiue tenuis, eam perpetuò fere cuſtodiuit, & illas ſic elaborauit, vt tamen elaboratæ et artificio quodam ſcriptæ non videantur.

Ineſt in eis cultus ſine cultu, & diligens quædam negligentia, & cum lucernam non oleant, nihilta-

hil tamen minus olent quam hircum, qua de re à iustis scriptionum istiusmodi æstimatoribus dubitari non potest.

Ita porro scribit, vt τὸ ἠθικὸν satis superq; aduertas, mores, naturam & ingenium suum prorsus exprimit, estq; omni genere suauitatis & humanitatis affluentissimus.

Breuitatem vbiq; sectatur, & longitudinem, quam graues auctores ab Epistolæ ratione & legibus alienam esse opinantur, studiosè fugit.

Materiam non reconditam aliquã obscuram, sophisticam, aut à vulgari hominum intelligentia captuqúe disiunctam (in quo multi peccauerunt) sed apertam, cõmunem, è vita humana sumptam tractat. Illecebras multas habet, quæ nostrum in legendo studium irritare, & irritatum retinere possint.

,, *Nec vllum video (pace aliorum dixerim) qui*
,, *ætate nostra, scribendis Epistolis cum Paulo Ma-*
,, *nutio ex æquo comparetur, quiqúe ad illam M.*
,, *Tullij præstantiam propius accesserit.*

Euoluẽdæ diligenter Epistolæ Manutij.

Quamobrem adhortandi sunt adolescentes, vt post Ciceronem, & Plinium, libenter ac sæpe huius eloquentissimi viri epistolas legendas sibi putent, et non modo illorum, verum etiam huius lectione orationem suã coloratum iri certo sibi persuadeant. Et infra:

Manutius an imitandus.

Quod si aliqua ex parte, etiam istos ipsos (de Plinio loquitur et Manutio) imitari voluerimus, quia illi (Manutius præsertim) Ciceronẽ imitari volue-

voluerunt, non vituperauerim, quia sic in nostra sententia nihilominus permanetur.

Hæc hactenus fere de P. Manutij laudibus Rochus Perusinus: quarum tam illustri encomio persuasus & incitatus, admonui proximè Iohannem Bellerū Antuerpianum typographum, hominem industrium & mirè candidum, nobisq́; suo merito longè amicissimum, vt quas ex Manutianis Epistolis in vsum puerilium studiorum nuper collegeram, easdem typis committere, vt acceleret. Selectiores aliquot Manutij Epistolæ in vsum scholarum.

Nunc, quod es pollicitus, aliquid dicito de præstantia Epistolarum M. T. Ciceronis.

Maximoperè certè commendandum est eorū iudicium, qui instituerunt, vt adolescentes ad Latinæ linguæ candorem, copiam, suauitatem, atque adeo ad ipsam, qua nihil est neque formosius, neq; præstantius, Eloquentiæ pulcritudinem ac nobilitatem progredientibus, Epistolæ vnius M. Tullij Ciceronis in gymnasijs à doctoribus exponerentur ante omnia. Cur in Societatis scholis prę legātur Epistolæ Ciceronis.

I. Inde siquidē percipitur, quasi gratissimus quidam gustus Latinitatis & facundiæ, quam ipsi quærunt, quámque postea in hoc admirabili diuinoq; auctore, cū ingenti lætitia & voluptate, tamquā preciosissimos vniones, atque thesauros sunt reperturi.

II. Ex Epistolis Tullianis ad Romani sermonis cultum, nitorem, elegantiā erudimur. Ex his primum veluti succum & illum incorruptum Eloquentiæ sanguinem haurire assuescimus.

Ciceronis Epistolæ cur cæteris omnibus prętereādę.

Verumenimuero, quoniam nemo nec plures, nec meliores effecit Epistolas, rem hoc summo ac perfecto Oratore dignam vobis literarum studijs dediti adolescentes, non mediocriter fructuosam, nostro etiam instituto consentaneam faciemus, si virtutes illarum propius inspexerimus.

Meo quidem animo nulla in ijs à quoquā (qui iustus velit esse rerū æstimator) desiderari potest.

Epistolarū prima virtus, vt in ijs scriptoris imago reluceat.

Etenim primariā videri laude, Epistolæ dulcis ac eruditus scriptor Demetrius Phalereus docuit, vt sit nimirū effigies & imago quædā nostræ mentis, nosq; ipsos penitus velut in tabella depictos repræsentet, plenaq; sit humanitatis et blanditiarū: eam certè cumulatim, potissimùm in illis, quæ sunt ad T. Pomponium Atticum, et Q. Fratrem inueniemus. Atticum enim præ omnibus, aliqua secum necessitudine & familiaritate colligatus, proinde vt carissimum fratrem, immo plus quam fratrem, & tamquam alterum se, ardentissimè dilexit.

Epistolarū decorum à Cicerone diligenter obseruatū

Quid quæso illis, præsertim ad Lentulum humanius, beneuolentius? Quid illis ad Memmium aliosq; officiosius & blandius? Ad Terentiam tenerius ac mollius? Ad Tironem suauius & dulcius fingi excogitariq; potest? Quam multa ad legendum inuitamenta? quanta declaratio amoris? quanta studij? quanta voluntatis?

Cicer. multus & eximius in cō solando.

Præterea cum tam sæpe alios ab aduersis casibus grauiter afflictatos consolatur, nonne perspicuè indicat mitissimum ingenium, leuissimam, & ad misericordiam mirificè propendentem inclinatamq;

tamq; naturam? Consolari quippe miseros, vt non est hominis stulti, omniumque rerum ignari, sed experti et sapientis: ita non est duri ac tetrici, sed facilis, mansueti, & ad omnem comitatem facti. Cicero ingenij mansuetissimi.

Quando gratulatur M. Tullius, quā sincerus? Cicero quātus in omni Epistolarū genere.
Quando petit, quam pudens ac verecundus?
Quando iocatur, quam vrbanus & festiuus?
Quādo gratias agit, quā nullius meriti oblitus?
Quando cōmendat quempiam, quam diligens?
Quando narrat, quam apertus?
Quando monet, quam serius?
Deniq; vt reliquis epistolarum formis percensendis ne longum faciam,
Quando quocunque tandem in genere scribit, quam eiusdem exemplar, & ideam perfectè consequitur?

Delectat nunc scita breuitate, ne retinet ipsa longitudine lectorem, itaq; pascit, vt cum ad finem legendo peruenerit, tum demum ad Epistolæ caput redire concupiscat, & illas delicatas epulas non regustare tantum, verum etiam omnino absumere (quamquam absumi nunquam possunt) penitusque concoquere. Cicer. nūc breuitate nūc longitudine delectat.

Quæritis argutias? argutissimus est M. Tullius. Desideratis res minimè spinosas, planas, expeditas, è communi hominum vita sumptas? eiusmodi refertæ sunt illius epistolæ. Vultis rursum res haud vulgares? sed magnas, illustres, è sapientum commentarijs depromptas? harum vobis opulentia hic non deerit. Cicero argutus & apertus. Argumēto delectat Cicero.

Quam præclara hic legetis, de religione erga deos, de caritate erga patriam? de fidelitate in amicos, quàm multa de honestate? de maximis virtutibus? quam multa de vitijs?

Gratia Styli.

Stylum epistolis vsitatum & conuenientem inuestigatis? non opus est abire longius, hic reperietis. Nam vt plurimum subtile, seu humile, seu infimum dicendi genus (tot enim nominibus appellatur) seruauit.

Dicẽdi figura.

Nihilominus interdum propter rerum subiectarum pondus, & grauitatem assurgit, ac verbis fulminat, quod idem optimus rhetorum magister Quintilianus fieri oportere admonet.

Cicero nõ tãtũ gratia styli, sed etiã rerum cognitiõe oblectat.

Non igitur tantum modo ad exercitationem expolitionemque styli perquam conducens & necessaria existimanda est, frequens & quotidiana istarum Epistolarum lectio, quin ad animum quoque magnarum multipliciumq; rerum cognitione imbuendum singularem quandam vim, & facultatem habet, cum omnes, qui modo politiorum doctrinarum studijs aliquid videre cœperunt, testificentur, præter illum Latinitatis florem, præter illas Romanæ veterisque linguæ delicias, multa se prudentissimè grauissimeque prolata inuenire, ex quibus tum mens animi ad discendum intelligendumq; celerior, tum voluntas ad bene viuendum incitatior euadat.

Cicero ad bene viuẽdũ incitat.

Difficiles soluit quæstiones.

De rebus difficilibus arduæ quæstiones, nõnunquam in ijs Epistolis concinne ac breuiter soluuntur, nec pauca numerantur quæ illorum incommodorum,

modorum, quibus circumscepta & circumfusa est vita mortalium, remedia certa præscribant, ut quam medicinam ab illa omnium perturbationũ sedatrice, et omnium benefactorum, beneq; dictorum matre Philosophia expectare alioqui oportuerat, eam ipsam bona ex parte ab Epistolis Ciceronis sumere, nostro maximo compendio emolumentoq; possimus. Remedia multorum incommodorum.

Quare cum hæc ita sint, tametsi Plinij Secundi maiorem in modum probo & admiror, ut argumentis varias, concinnas, breues, quotidianis verbis contextas, argutas, lepidas, eruditulas, & suaues; Nihilominus, ut in cæteris eloquentiæ partibus, sic in hac ipsa quoque antesignanum Tullium ei multum anteposuerim, ac iuuentutem huius Epistolis audiendis, ad verbum ediscendis, nec non assidua scriptione imitandis, longè utilius occupari, & exerceri posse crediderim. Cicero potius quam Plinius pueris in scholis enarrãdus.

FINIS LIBRI II.

LIBER III.

DE VARIIS EPISTOLARVM generibus seu potius formis & speciebus.

Epistolarum quot sint genera.

Quot & quæ sint Epistolarum genera, non satis inter omnes Epistolicæ artis scriptores conuenit. Sed Vide Cap. 13. Rochi Perusini de scribẽd

da & rescribenda epistola, & Brandol. cap. 1. lib. 2.

Sed cum ea res non multum ad institutum nostrũ cõmoditatis adferat, in hoc potius elaboremus, vt Epistolarum vsitatiores species cum singularũ Responsionibus hoc tertio libro elucidemus, de quibus cùm Rochus Perusinus & Iacobus Pontanus accuratè scripserint, quæ apud illos leguntur, paucis immutatis, et quibusdã nõnihil decisis, cætera quo ab illis scribũtur ordine, huc transferemus.

De Epistola Nuntiatoria.

Epistolarum prima cur Nuntiatoria?

Cic. epist. 1.5.7.9 li. 1. & 11. 20. li. 11. Ad Q. Fr. 1. Pli. epist. 6. li. 1. 17. li. 2. 9. lib 3. & lib. 4.

Non sine causa prima ponitur, cuius vnius causa inuenta primum est Epistola, vt absentes nimirum de ijs rebus faceremus certiores, quas eos scire nostra aut ipsorum interesset.

Sed prius quam progrediamur lõgius, hoc loco mihi admonendus es, cùm hoc primum Epistolarũ genus, alijs dicatur Nuntiatorium, Item Narratorium vel Expositorium: alijs rursus Narratiuum aut Indicatiuũ, animaduertendum hic esse, Grammaticos docendi gratia, huiusmodi vocabula sibi fingere consueuisse, vt rem subiectam perfectius possent explicare.

Sic alij malunt dicere Epistola Petitoria, Hortatoria, &c. commoditatem spectantes in docendo, quam longiore aliqua huiusmodi vti periphrasi vel circuitione, Epistola qua petimus, qua hortamur, &c. quod in docendo non parũ adferret molestiæ. Sed nunc denuo ad institutum.

Quæ optima Narratoriam conscribendi ratio?

I. Cum Epistola esse debeat expressio quædam amoris

moris erga amicum cui scribimus, captanda est P. Manut.
initio statim ipsius beneuolentia, quod etiam ser- 21 lib. 2 18.
uandum est in reliquo decursu quoticscunque id lib 3.
locus postulat.

Exordium tamen & beneuolentia captatio his fere de causis omitti possunt:

Cum amicitia mutua exordium nullũ exigit.

Cum eadem de re sæpius antea scripserit.

Cum temporis breuitas nil nisi rei expositionem recipit.

2. Sequetur nunc ipsa Narratio quam his virtutibus commendari necesse est, vt sit Breuis, Simplex, Dilucida, Pura, Elegans, & Propria.

3. In narrando ita rerum ac temporum seruabitur ordo, vt à lætioribus exordiamur. Et prius de amici rebus dicamus, quàm de nostris, si forte de nostris dicere aliquid voluerimus.

4. Narrationis quoque inspiciendus est finis. Is enim geminus esse potest: Vel sola rei cognitio, vel eiusdem etiam delectatio.

Cum sola cognitio quæritur, ita narrabitur, vt si petierit ad se perscribi, sciat nos ipsi diligenter esse satisfacturos.

Si nõ petierit, nos ipsum rei noscendi cupidum reddemus, vt sciat nos etiam absentes, quæ scire is velle debeat, etiam vltro adferre: Et tum rem sic narrabimus, vt nihil cognitiõe dignũ omittamus.

Si verò delectationis causa narramus quippiam admittenda tum erit maior verborum sententiarumque vrbanitas, simulac varietas, vt ab

initio omnia ad iucunditatem ipsam conferantur.

In Epistola Narratoria, qua partim gesta, partim gerenda exponentur, danda est opera, vt præterita & præsentia sic exponamus, vt ex ijs futura coniecturis quodammodo colligi queant.

Et vbi quid in quaque re aut boni, aut mali sit declarauimus, tum quoque paucis aperiendum est, quid illi faciundum arbitremur.

Ad extremum, similia pollicebimur nos esse scripturos, & ab amico, vt ipse quoque (si quid noui acciderit) ad nos perscribat, petemus.

Ad Narratoriam Responsio.

Cic. 21. li. 5.32. lib.7. 18.li.12.Pli. 5.7.lib.9. *Ad expositionem rescribemus, iucundas fuisse nobis amici litteras, ex quibus, quæ scire desiderabamus, omnia perfectè cognouerimus. Gratum fuisse amorem quo nos prosequitur, &c.*

Cic.8.li.2. 15.lib.4. *Rogabimus, vt ita facere pergat, vti cœpit, & quam sæpissimè.*

Præterea gratias etiam agere poterimus, vicissim & nos scribentes ea, quorum ipsum cognoscendorum esse auidum putamus.

Si quid autem ab amico desideramus, quod prætermissum esse videatur, modestè illis de rebus, ipsum admonebimus, ita vt ad laudem potius nostra verba spectent.

Illud quoque non ignorandum, in Epistolis huiusmodi Nuntiatorijs nullo ad eā rem quā scribimus opus esse apparatu, vel arte, sed omnia simpliciter, & verbis simplicibus esse expedienda: Nisi fortasse quid de Deo, de Religione, de Repu. Bello,

aut

aut Pace, aut rebus similibus, quæ quandam præ se ferant grauitatem, dicendum erit. Nunc ad Commendatitiam accedamus.

De Epiſtola Commendatitia.

Epiſtola Commendatitia *dicitur, qua aliquem alicui commendamus. Quæ quo modo ac ratione ſit conſcribenda, prius quam oſtendamus, initio quædam conſideranda ſunt.* Cic. 17. 31. li. 13. 13. li. 9. & oēs li. 13 Plin. 24. lib. 1. 14. 15. lib 4. 6. 8. li. 6.

Primum, quod ad ipſum nomen ſeu vocabulū ſpectat, Commendatitia, eſt illud vſitatum Ciceroni, vt Epiſtola 5. lib. 5. Et rurſus Epiſt. 26. libri 13 Vox igitur hæc Ciceronis retinenda. Illa verò Commendatoria, qua pleriq; vtuntur, reÿcienda.

Porrò cum huius generis Epiſtolæ, & variæ ſint, & in vſu creberrimo, obſeruandum eſt eas pro Perſonarum & Rerum qualitate aliter atq; aliter eſſe tractandas.

In omni ſiquidem Commendatione *tria diligenter conſiderare nos oportet.*

1. Perſonam commendandam, *Aliter enim nos, aliter liberos, aliter familiares & amicos, aliter hoſpites & incognitos commendamus.* Perſona eius qui cōmendatur.

Rurſus in perſona commendanda habenda eſt ratio doctrinæ, virtutis, dignitatis, profeſſionis, nobilitatis, fortunæ, &c. eius qui commendatur.

Vt non eodem modo doctum & indoctum, ſacrum & profanum, magiſtratum gerentē ac priuatum, diuitem atque inopem, liberum ac ſeruū, nobilem atq; ignobilem commendamus, de horum enim vnoquoque conuēnienter & accōmodatè loquendum eſt.

Hortensius nec vnquam præterire diē patiebatur, quo se non aut domi aut in foro dicendo exerceret, sæpè vtrunq; eodem die faciebat.

Cicero aiebat se timere, si non frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat, in arte oratoria facultatis, exaresceret. Quem locum adducens P. Manutius, Attende, inquit, mi Paulle, & tuam causam, à qua mea disiuncta nō est, si placet, mecum considera.

Ad Paullū Contarenum epist. 11. lib. 1.

Ille sibi homo Romanus, Latinæ orationis inopiam metuebat, cum tamē omnibus in hoc genere diuitijs abundaret.

Nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi, aut dicendi ratione rudes & infantes pæne sumus, de summa Eloquentia sine studio cogitabimus, & vnam omnium difficillimam rem, eandemq; omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur?

Manutius quotidie aliquid Latine scribebat.

Vides meipsum, qui, quid sim, ego quidem non statuo, sed sunt, quibus non esse nihil videar, nullum pæne diem intermittere, quin aliquid Latinè scribam, cum tamen ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vicesimus abierit.

1. de Offic.

Præclare Cicero, nec Medicos, nec Imperatores, nec Oratores, nec vllos alios, quamuis artis præcepta perceperint, quidquam laude dignum sine vsu & exercitatione consequi potuisse.

Quia igitur nullo in studio, nedum in Oratorio, nuda ars sufficit, (nihil quippe natura cito magnum fieri voluit, sed pulcerrimo cuique operi difficul-

difficultatem proposuit, quæ labore & exercitatione vinceretur) in hoc certè, quæ bona pars, & riuus quidam dici potest doctrinæ Oratoriæ, plus etiam assiduitas exercitationis, quam ars efficiet.

Quare scribendum est in singulos dies, vt Apelles quotidie lineam ducebat: & scribendum est bene, bene autem scribendo etiam fiet, vt cito scribatur.

Nec magni refert, quam multas chartas impleueris, sed quam diligens, quam accuratus fueris, in quo vno profectò sunt omnia, & prora & puppis, quod aiunt.

Hactenus ille. Reliquum nunc vt de Epistolarum thematis dicere incipiamus.

Cuiusmodi verò Epistolarum themata sunt pueris in Scholis proponenda?

Istuc certè committendum est censuræ & industriæ Præceptoris, quem in his proponendis oportet habere delectum, vt discipulis optima quæque proponat ac dictet, donec suis tandem auspicijs, & sine Theseo rem gerere possint.

Dictanda verò sunt Epistolarum argumenta, quæ non sunt arida, perplexa, spinosa, nec nimis breuia & angusta, sed quæ copiosa sunt, facilia, aperta, faceta, noua, puerorumq; ingenijs accommodata, in quibus cum libenter, tum fructuosè exerceantur.

Huiusmodi verò vel sumi poterunt ex ijs auctoribus

auctoribus qui in scholis explanantur.

Vel ex fabulis Poetarum, vt ex Ouidij Methamorphosi, &c.

Ex Virgilio, Plauto, Terentio, Aristophane:

Ex Seneca, Euripide, vel Sophocle.

Item ex Historijs profanis, vel sacris.

Copiam suppeditabunt Liuius, Plutarchus, Xenophon, Q. Curtius, &c.

Et vt exemplis rem istam illustremus.

Ex Tragedijs. *Repetatur cædes Polixenæ ex Euripidis Hecuba.*

Dehortemur Medeam à cæde paruorum liberorum.

Inuehamur in scelus Atrei occidentis fratris liberos.

Ex historia *Gratias agamus S.P.Q.R. quod ab exilio Ciceronem reuocârit.*

Gratulemur Augusto victoriam de Antonio & Cleopatra.

Petamus à Catilina, vt desinat Rempublicam diuexare.

Ex sacris literis. *Dissuadeamus Herodi, ne seruet promissa puellæ saltatrici.*

Laudemus B. Ioannis Baptistæ inuictam constantiam.

Vituperemus Pilatum ferentis sententiam in innoxum.

Defleamus atrocissimam infantium puerorum necem.

Consolemur Dauidem multis à Saul affectum iniurijs.

In his,

In his, ne longior ſim, infinitus adoleſcentibus patebit campus.

Quin etiam idem argumentum ex Copiæ præceptis iterum ac tertiò tum alijs verbis, tum alio orationis habitu retexi poterit.

Iam & palinodijs exerceri nonnunquam poterunt, vt quod modo laudarint, denuo vituperẽt, quod ſuaſerint diſſuadeant.

Reliqua quæ huius ſunt Exercitationis, petat qui volet, ex libro Secundo Inſtitutionum noſtrarum ſcholaſticarum, Claſſ. 3. 2. 1.

Vnum hoc obliuione pæne præterieram, poterunt interdum etiam pueris præſertim natu grandioribus, & paulò longius in ſtudio progreſſis, nuda proponi Epiſtolarum themata, commonſtrata tamen illis via ac modo, quo illa tractari & explicari debeant. Qua de re nos etiam in ſcholaſticis noſtris Inſtitutionibus. Nunc ad alia.

Illud igitur, Epiſtolarum emendatio quænam optima?

Gemina eſt Epiſtolarum emendatio, vna fit à diſcipulo, priuſquam Epiſtolam Præceptori legendam tradat, altera fit à Præceptore, dum à diſcipulo redditam, quid errârit, oſtendit, emendat & reſtituit, qui ſi fortè neſciat, quid ſui ſit hac in re muneris ex Inſtitutionib. noſtris id etiã cognoſcat.

Quod ad priorem verò attinet, diſcipulus Epiſtolam iam ſemel conſcriptam die & hora conſtitutis reddendã, non ſtatim abijciet, ſed ceu fœtum recens editum diu ac multum lambet, hoc eſt,

emendabit & expoliet. Quem enim mora, quem lunæ etiam labor non offenderint, hic ſæpè quantumuis ingenioſos, ſed parum ſedulos anteuertit.

Prima igitur emendationis cura ſit, vt Epiſtolam repurgent à Barbariſmi & Solœciſmi vitijs.

Deinde ſedulò & accuratè cõſiderabit, nũquid aut durius dictum aut ſordidius. Num quid hiul cum aut aſperum, aut alieno loco poſitum. Numquid parum cohærens, aut aptum, nunquid verboſius aut contractius. Nunquid etiam argumentum futile aut prætèritum.

Multa dilatabit, aut aſtringet, multa denique delebit, mutabit, molliet, ornabit, illuſtrabit. Quibus ex verbis emendandæ Epiſtolæ rationẽ cuiuis in procinctu eſt colligere. Sed hæc de emendatione ſufficiãt: de imitatione adijciamus nunc paucula.

Quid eſt igitur Imitatio?

Imitatio eſt diligens & artificioſa quædam mentis applicatio, ad eas laudes adipiſcendas, quas in aliquo excellere arbitramur, vt eius quam ſimillimi euadere poſsimus.

Hæc tantam in omni facultate vim habet, tantumq; poteſt, vt qui ea careat, recta & facili via careat, laboremq; is nimis magnum ſuſcipit in omnibus quæ agit, nec tamen eundem valde fructuoſum.

Hæc præter artem & exercitationem, & omnino eſt neceſſaria, illarumq; duarum rerum comes eſt atq; ſocia, vt dubitari fortaſſe poſſit, cum ad bene ſcribendum hæc tria requirantur, quod ex his

bis omnium maximè requiratur.

Vt igitur opifices non modo præcipiunt discipulis quo pacto versent instrumenta: sed etiam seipsos intueri laborantes et considerare iubent: Sic nos, postquam artificium Epistolæ conscribendæ tradidimus, ad optimum præstantissimumq́; artificem ac magistrum intuendum adolescentẽ mittemus. Cum enim, quod certo certius, imitari nos aliquem oporteat, stultissimum videtur ad imitandum non optima quæq́; proponere. Similitudo.

Vt igitur Latinos omnes scriptores diligenter, accurate, studioséq; legendos, nullus omnino vetat eruditorum; sic præter vnicum Ciceronem aliorũ quemquã imitandũ nemo quoq; paulò doctior suaserit. Ab hoc enim reliquis omnibus, vt à sole stellis, accessit aliquid, sed ipsi nihil allatum est à cæteris. Laus Ciceronis.

Nulline legendi sunt alij, præter vnum Ciceronem?

Sunt & alijs horæ interdum aliquot tribuendæ, modo id his nominibus fiat ac causis. Scriptores quidẽ multi legendi, sed solus Cicero imitandus.

1. *Vt quid à Cicerone tum Verborum, tum Sententiarum sumant, aut mutuentur, deprehendas, & sic ad illius imitationem reddaris alacrior, à quo maximi nominis scriptores tam multa sumpsisse perspicias.*

2. *Vt quemadmodum illi, qui de recta declinant via, vbi per deuia & loca salebrosa aliquantum aberrarint, optatius in viam redeant, & recta ambulent attentius: Sic certè non pauci per* Simile.

omne ſcriptorum genus prima ætate diuagati, errore tandem percepto ad Ciceronem cupidius totosq́; ſe recipiunt.

3. *Vt ſicut obtuſum quotidiani cibi ſuauitate palatum, aceto atque alio iure acerbiore irritamus: Sic aſſidua Ciceronis lectione cōtractum (ſi quod contrahi poteſt) faſtidium, auctorum eruditorum acerbitate depellamus: Aut vt quaſi obdormiētes, iniucundo aliorum ſcriptorum quaſi murmure quodam excitati, alacriores redeamus ad intermiſſam Ciceronis lectionem.*

Sed nūc de his fortaſſe ſatis dixiſſe videamur.

Quando tamen omnis orationis Latinæ compoſitio his tribus, Arte nimirum, Exercitatione, & Imitatione cōparatur, in memoriæ ſubſidium hæc tria in compendium contracta repetamus.

Optima igitur Epiſtolarum compoſitio quibus rebus eſt comparanda?

His tribus potiſſimùm, Arte, Exercitatione, et Imitatione: de quibus ſic rurſus habeto breuiter.

Ars ſcribēdi neceſſaria.

I. In primis *hic opus eſt certis quibuſdam ipſius Artis præceptis, quæ nobis rectè ſcribendi viam commonſtrent, & naturam ipſam, ſi non ſit optima, adiuuent, aut quoad eius fieri poteſt, corrigāt: Tum etiam, vt de eloquentium virorum ſcriptis, quæ nobis proponimus ad imitādum, facilius poſſimus iudicare.*

Ars tegenda.

Sed obſeruatione hic opus eſt, *vt ſcilicet in lucubrationibus noſtris ſic artem celemus, vt eius nihil, aut quam minimum epiſtola præ ſe ferat, ſimpli-*

simpliciter enim manifesta ars suspectum facit. Atq; vt ille semper probabilior populo, qui nihil didicisse putabitur: Ita illa demum optima erit Epistola, cuius compositio minimè affectata, artificiosaq; videbitur, sed se naturæ quam maximè accommodet.

Sed hæc ipsa ab ingenijs maturioribus, & arte ipsa satis excultis potissimùm requirimus: Nam in adolescentibus tolerari adhuc debent, ac dissimulari apertior artis affectatio, translationum licentia, compositio curiosius paulò numerosa, dictiones, clausulæ, vel sententiæ ex auctoribus sublectæ, & huiusmodi plura alia, quæ in ipsis laudem merentur, & commendant eorum diligentiam. Quæ in adolescentibus dissimulanda.

Sed adultioribus vertuntur hæc vitio, & reprahensioni, nisi fortasse in epistolis quæ de Reip. negocijs conscribuntur, vel mittuntur ad Reges ac Principes, quas aliquando comptiores esse decet, et grauiores, vt character argumento, quod tractatur, & ipsi personæ cui scribitur, accommodetur & congruat.

2. Ad parandam *eleganter & expeditè scribēdi facultatem, non minimùm confert adiumenti, frequens stylus, seu multa ac diligens in scribendo exercitatio, quæ artis ipsius comes est, et opulentiam parit, et sermonis copiam, et mirabilē adfert scribendi dicendiq; promptitudinem, vt sibi non immeritò primas in hac facultate vendicet.* Quotidiana exercitatio.

Nec studium, quantumuis vehemens, ac ardens, ad veram ac solidam eruditionem parandā

multum cōtulerit, nisi ex arte fiat vsus, & in opus vertātur verba. Quamobrē qui scientiarum præcepta, & diligens imitationis studium cum assiduæ exercitatione coniunxerit, is perfectam illam scribendi rationem optimè consequetur.

Imitatio

3. Iā ad superiora *accedat oportet scriptoris alicuius docti, quiq; præ cæteris in scribēdo excellat, sedula ac diligens in scribendo imitatio, cuius quo quisq; similior fuerit, hoc erit in scribēdo pfectior.*

Solus Cicero imitandus.

Cùm verò imitatio ab optimo quoque peti debeat, & inter optimos M. T. Ciceronem in oratione soluta lectissimum & præstantissimum fateantur omnes, tū illi qui felicissima ipsius ætate floruerunt, & ipsius Epistolæ ea ornētur simplicitate, vt cum sint omniū qui vnquā vsquā floruerunt, longè excultissimæ, sine omni tamē cultu cōscriptæ videantur, faciles nimirū, illaboratæ, & verbis, vt ad Papiriū scribit, textæ quotidianis, vt quē cum eo cōferamus, habeamus prorsus neminē: Ad huius profectò imitationē, omnes ingenij sui neruos, diligenter intendit, hunc vorabit & cōcoquet, qui laudabilē scribendi gratiā assecuturum se speret.

Sed res digna est, vt de præstantioribus Epistolarū scriptorib. accuratius agamus, ac distinctius.

Quos verò optimos dicis Epistolarum scriptores?

In primis *M. T. Ciceronē totius Latinæ Eloquētiæ longè Principem, ex cuius epistolis (vt excellentes testantur viri) primum ad Romanæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quasi succus (qui qualis initio fuerit, per-*

permagni intereſt) ebibitur.

In his præter verba & dictionem, quibus ille reliquos excellit omnes, plurimum ineſt, & ad res publicas, et ad priuatas iudicij, et prudẽtiæ. Qua de re plura paulò inferius.

Plinius Secũdus *minimè redundãs, cui nihil demere poſſis, plenus tamẽ, acutus, feſtiuus, frequẽs cõcinnis ſententijs, doctis atq; ingenioſis mirificè aptus, q; ſcholaſticas inter ſe & vmbraticas mittũt Epiſtolas, quib. oportet plus ornatus et cõdimentorum adiungi, quando rebus nõ perinde nituntur.* Plinius.

Multum habet neruorum, acriter concludit, et ſuauiſſimè premit, in deſcriptionibus rerum eſt mirificus, ſubitus & extemporaneus videtur, cũ ſit elaboratiſſimus. Omninoq; vt in Cicerone plus naturæ, in hoc plus diligentiæ extitiſſe videtur, nec vlla videtur melior eius Epiſtola, quam quæ eſt longior.

Inter Recentiores quis tibi videtur optimus?

Inter recentiores *de Paullo Manutio Aldi filio, cum magna doctorum hominum approbatione dicere liceat, nullam eſſe laudem Epiſtolicam, cuius apud ipſum non ſit perfectio, vel adũbratio.* Laus P. Manutij.

Nam quæ nota & forma orationis Epiſtolarũ maximè propria cenſetur, ſubtilis nimirum ſiue tenuis, eam perpetuò ferè cuſtodiuit, & illas ſic elaborauit, vt tamen elaboratæ et artificio quodam ſcriptæ non videantur.

Ineſt in eis cultus ſine cultu, & diligens quædam negligentia, & cum lucernam non oleant, nihilá-

hil tamen minus olent quam hircum, qua de re à iustis scriptionum istiusmodi æstimatoribus dubitari non potest.

Ita porro scribit, vt τὸ ἠθικὸν satis superq́; aduertas, mores, naturam & ingenium suum prorsus exprimit, estq́; omni genere suauitatis & humanitatis affluentissimus.

Breuitatem vbiq; sectatur, & longitudinem, quam graues auctores ab Epistolæ ratione & legibus alienam esse opinantur, studiosè fugit.

Materiam non reconditam aliquā obscuram, sophisticam, aut à vulgari hominum intelligentia captuq́ue disiunctam (in quo multi peccauerunt) sed apertam, cōmunem, è vita humana sumptam tractat. Illecebras multas habet, quæ nostrum in legendo studium irritare, & irritatum retinere possint.

,, *Nec vllum video (pace aliorum dixerim) qui*
,, *ætate nostra, scribendis Epistolis cum Paulo Ma-*
,, *nutio ex æquo comparetur, quiq́ue ad illam M.*
,, *Tullij præstantiam propius accesserit.*

Euoluēdæ diligenter Epistolæ Manutij.

Quamobrem adhortandi sunt adolescentes, vt post Ciceronem, & Plinium, libenter ac sæpe huius eloquentissimi viri epistolas legendas sibi putent, et non modo illorum, verum etiam huius lectione orationem suā coloratum iri certo sibi persuadeant. Et infra:

Manutius an imitandus.

Quod si aliqua ex parte, etiam istos ipsos (de Plinio loquitur et Manutio) imitari voluerimus, quia illi (Manutius præsertim) Ciceronē imitari

voluerunt, non vituperauerim, quia sic in nostra sententia nihilominus permanetur.

Hæc hactenus fere de P. Manutij laudibus Rochus Perusinus: quarum tam illustri encomio persuasus & incitatus, admonui proximè Iohannem Bellerū Antuerpianum typographum, hominem industrium & mirè candidum, nobisq; suo merito longè amicissimum, vt quas ex Manutianis Epistolis in vsum puerilium studiorum nuper collegeram, easdem typis committere, vt acceleret. Selectiores aliquot Manutij Epistolæ in vsum scholarum.

Nunc, quod es pollicitus, aliquid dicito de præstantia Epistolarum M. T. Ciceronis.

Maximoperè certè commendandum est eorū iudicium, qui instituerunt, vt adolescentes ad Latinæ linguæ candorem, copiam, suauitatem, atque adeo ad ipsam, qua nihil est neque formosius, neq; præstantius, Eloquentiæ pulcritudinem ac nobilitatem progredientibus, Epistolæ vnius M. Tullij Ciceronis in gymnasijs à doctoribus exponerentur ante omnia. Cur in Societatis scholis prælegātur Epistolæ Ciceronis.

I. Inde siquidē percipitur. quasi gratissimus quidam gustus Latinitatis & facundiæ, quam ipsi quærunt, quámque postea in hoc admirabili diuinoq; auctore, cū ingenti lætitia & voluptate, tamquā preciosissimos vniones, atque thesauros sunt reperturi.

II. Ex Epistolis Tullianis ad Romani sermonis cultum, nitorem, elegantiā erudimur. Ex his primum veluti succum & illum incorruptum Eloquentiæ sanguinem haurire assuescimus.

Ciceronis Epistolæ cur cæteris omnibus preterēdę.

Verumenimuero, quoniam nemo nec plures, nec meliores effecit Epistolas, rem hoc summo ac perfecto Oratore dignam vobis literarum studijs dediti adolescentes, non mediocriter fructuosam, nostro etiam instituto consentaneam faciemus, si virtutes illarum propius inspexerimus.

Meo quidem animo nulla in ijs à quoquā (qui iustus velit esse rerū æstimator) desiderari potest.

Epistolarū prima virtus, vt in ijs scriptoris imago reluceat.

Etenim primariā videri laudē, Epistolæ dulcis ac eruditus scriptor Demetrius Phalereus docuit, vt sit nimirū effigies & imago quadā nostræ mentis, nosq; ipsos penitus velut in tabella depictos repræsentet. plenaq; sit humanitatis et blanditiarū: eam certè cumulatim, potissimùm in illis, quæ sunt ad T. Pomponium Atticum, et Q. Fratrem inueniemus. Atticum enim præ omnibus, aliqua secum necessitudine & familiaritate colligatus, proinde vt carissimum fratrem, immo plus quam fratrem, & tamquam alterum se, ardentissimè dilexit.

Epistolarū decorum à Cicerone diligenter obseruatū

Quid quæso illis, præsertim ad Lentulum humanius, beneuolentius? Quid illis ad Memmium aliosq; officiosius & blandius? Ad Terentiam tenerius ac mollius? Ad Tironem suauius & dulcius fingi excogitariq; potest? Quam multa ad legendum inuitamenta? quanta declaratio amoris? quanta studij? quanta voluntatis?

Cicer. multus & eximius in cōsolando.

Præterea cum tam sæpe alios ab aduersis casibus grauiter afflictatos consolatur, nonne perspicuè indicat mitissimum ingenium, leuissimam, & ad misericordiam mirificè propendentem inclinatamq;

tamq; naturam? Consolari quippe miseros, vt non est hominis stulti, omniumque rerum ignari, sed experti et sapientis: ita non est duri ac tetrici, sed facilis, mansueti, & ad omnem comitatem facti.

Cicero ingenij mansuetissimi.

Quando gratulatur M. Tullius, quā sincerus?
Quando petit, quam pudens ac verecundus?
Quando iocatur, quam vrbanus & festiuus?
Quādo gratias agit, quā nullius meriti oblitus?
Quando cōmendat quempiam, quam diligens?
Quando narrat, quam apertus?
Quando monet, quam serius?

Cicero quātus in omni Epistolarū genere.

Deniq; vt reliquis epistolarum formis percensendis ne longum faciam,

Quando quocunque tandem in genere scribit, quam eiusdem exemplar, & ideam perfectè consequitur?

Delectat nunc scita breuitate, ne retinet ipsa longitudine lectorem, itaq; pascit, vt cum ad finem legendo peruenerit, tum demum ad Epistolæ caput redire concupiscat, & illas delicatas epulas non regustare tantum, verum etiam omnino absumere (quamquam absumi nunquam possunt) penitusque concoquere.

Cicer. nūc breuitate nūc longitudine delectat.

Quæritis argutias? argutissimus est M. Tullius. Desideratis res minimè spinosas, planas, expeditas, è communi hominum vita sumptas? eiusmodi referta sunt illius epistolæ. Vultis rursum res haud vulgares? sed magnas, illustres, è sapientum commentarijs depromptas? harum vobis opulentia hic non deerit.

Cicero argutus & apertus.

Argumēto delectat Cicero.

Quam præclara hic legetis, de religione erga deos, de caritate erga patriam? de fidelitate in amicos, quàm multa de honestate? de maximis virtutibus? quam multa de vitijs?

Gratia Styli.

Stylum epistolis vsitatum & conuenientem inuestigatis? non opus est abire longius, hic reperietis. Nam vt plurimum subtile, seu humile, seu infimum dicendi genus (tot enim nominibus appellatur) seruauit.

Dicẽdi figura.

Nihilominus interdum propter rerum subiectarum pondus, & grauitatem assurgit, ac verbis fulminat, quod idem optimus rhetorum magister Quintilianus fieri oportere admonet.

Cicero nõ tãtũ gratia styli, sed etiã rerum cognitiõe oblectat.

Non igitur tantummodo ad exercitationem expolitionemque styli perquam conducens & necessaria existimanda est, frequens & quotidiana istarum Epistolarum lectio, quin ad animum quoque magnarum multipliciumque rerum cognitione imbuendum singularem quandam vim, & facultatem habet, cum omnes, qui modo politiorum doctrinarum studijs aliquid videre cœperunt, testificentur, præter illum Latinitatis florem, præter illas Romanæ veterisque linguæ delicias, multa se prudentissimè grauissimeque prolata inuenire, ex quibus tum mens animi ad discendum intelligendumque celerior, tum voluntas ad bene viuendum incitatior euadat.

Cicero ad bene viuẽdũ incitat.

Difficiles soluit quæstiones.

De rebus difficilibus arduæ quæstiones, nõnunquam in ijs Epistolis concinnè ac breuiter soluuntur, nec pauca numerantur quæ illorum incommodorum,

modorum, quibus circumscripta & circumfusa est vita mortalium, remedia certa praescribant, vt quam medicinam ab illa omnium perturbationū sedatrice, et omnium benefactorum, beneq; dictorum matre Philosophia expectare alioqui oportuerat, eam ipsam bona ex parte ab Epistolis Ciceronis sumere, nostro maximo compendio emolumentoq; possimus. Remedia multorum incommodorum.

Quare cum haec ita sint, tametsi Plinij Secundi maiorem in modum probo & admiror, vt argumentis varias, concinnas, breues, quotidianis verbis contextas, argutas, lepidas, eruditulas, & suaues; Nihilominus, vt in caeteris eloquentiae partibus, sic in hac ipsa quoque antesignanum Tullium ei multum anteposuerim, ac iuuentutem huius Epistolis audiendis, ad verbum ediscendis, nec non assidua scriptione imitandis, longe vtilius occupari, & exerceri posse crediderim. Cicero potius quam Plinius pueris in scholis enarrādus.

FINIS LIBRI II.

LIBER III.

DE VARIIS EPISTOLARVM generibus seu potius formis & speciebus.

Epistolarum quot sint genera.

Quot & quae sint Epistolarum genera, non satis inter omnes Epistolicae artis scriptores conuenit. Vide Cap. 13. Rochi Perusini de scribed

Sed

[Margin: da & referibenda Epistola, & Biādol. cap. 1. lib 2.]

Sed cum ea res non multum ad institutum nostrū cōmoditatis adferat, in hoc potius elaboremus, vt Epistolarum vsitatiores species cum singularū Responsionibus hoc tertio libro elucidemus, de quibus cùm Rochus Perusinus & Iacobus Pontanus accuratè scripserint, quæ apud illos leguntur, paucis immutatis, et quibusdā nōnihil decisis, cætera quo ab illis scribūtur ordine, huc transferemus.

De Epistola Nuntiatoria.

Epistolarum prima cur Nuntiatoria?

[Margin: Cic. epist. 1.5.7.9 li. 1. & 11. 20. li. 11. Ad Q. Fr. 1. Pli. epist. 6. li. 1.17. li. 2. 9. lib 3. & lib. 4.]

Non sine causa prima ponitur, cuius vnius causa inuenta primum est Epistola, vt absentes nimirum de ijs rebus faceremus certiores, quas eos scire nostra aut ipsorum interesset.

Sed prius quam progrediamur lōgius, hoc loco mihi admonendus es, cùm hoc primum Epistolarū genus, alijs dicatur Nuntiatorium, Item Narratorium vel Expositorium: alijs rursus Narratiuum aut Indicatiuū, animaduertendum hic esse, Grammaticos docendi gratia, huiusmodi vocabula sibi fingere consueuisse, vt rem subiectam perfectius possent explicare.

Sic alij malunt dicere Epistola Petitoria, Hortatoria, &c. commoditatem spectantes in docendo, quam longiore aliqua huiusmodi vti periphrasi vel circuitione, Epistola qua petimus, qua hortamur, &c. quod in docendo non parū adferret molestiæ. Sed nunc denuo ad institutum.

Quæ optima Narratoriam conscribendi ratio?

I. Cum Epistola esse debeat expressio quædam amoris

moris erga amicum cui scribimus, captanda est P. Manut.
initio statim ipsius beneuolentia, quod etiam ser- 21 lib. 2 18.
uandum est in reliquo decursu quotiescunque id lib 3.
locus postulat.

Exordium tamen & beneuolentiæ captatio his fere de causis omitti possunt:

Cum amicitia mutua exordium nullũ exigit.

Cum eadem de re sæpius antea scripseris.

Cum temporis breuitas nil nisi rei expositionem recipit.

2. *Sequetur nunc ipsa Narratio quam his virtutibus commendari necesse est, vt sit Breuis, Simplex, Dilucida, Pura, Elegans, & Propria.*

3. *In narrando ita rerum ac temporum seruabitur ordo, vt à lætioribus exordiamur. Et prius de amici rebus dicamus, quàm de nostris, si forte de nostris dicere aliquid voluerimus.*

4. *Narrationis quoque inspiciendus est finis. Is enim geminus esse potest: Vel sola rei cognitio, vel eiusdem etiam delectatio.*

Cum sola cognitio quæritur, ita narrabitur, vt si petierit ad se perscribi, sciat nos ipsi diligenter esse satisfacturos.

Si nõ petierit, nos ipsum rei noscendi cupidum reddemus, vt sciat nos etiam absentes, quæ scire is velle debeat, etiam vltro adferre: Et tum rem sic narrabimus, vt nihil cognitiõe dignũ omittamus.

Si verò delectationis causa narramus quippiam admittenda tum erit maior verborum sententiarumque vrbanitas, simulac varietas, vt ab

initio

initio omnia ad iucunditatem ipsam conferantur.

In Epistola Narratoria, quæ partim gesta, partim gerenda exponentur, danda est opera, vt præterita & præsentia sic exponamus, vt ex ijs futura coniecturis quodammodo colligi queant.

Et vbi quid in quaque re aut boni, aut mali sit declarauimus, tum quoque paucis aperiendum est, quid illi faciundum arbitremur.

Ad extremum, similia pollicebimur nos esse scripturos, & ab amico, vt ipse quoque (si quid noui acciderit) ad nos perscribat, petemus.

Ad Narratoriam Responsio.

Cic. 21. li. *Ad expositionem rescribemus, iucundas fuisse*
5.32. lib.7. *nobis amici litteras, ex quibus, quæ scire desidera-*
18.li.12.Pli. *bamus, omnia perfectè cognouerimus. Gratum*
5.7.lib.9. *fuisse amorem quo nos prosequitur, &c.*

Cic.8.li.2. *Rogabimus, vt ita facere pergat, vti cœpit, &*
15.lib.4. *quam sæpissimè.*

Prætera gratias etiam agere poterimus, viciſsim & nos scribentes ea, quorum ipsum cognoscendorum esse auidum putamus.

Si quid autem ab amico desideramus, quod prætermissum esse videatur, modestè illis de rebus, ipsum admonebimus, ita vt ad laudem potius nostra verba spectent.

Illud quoque non ignorandum, in Epistolis huiusmodi Nuntiatorijs nullo ad eā rem quā scribimus opus esse apparatu, vel arte, sed omnia simpliciter, & verbis simplicibus esse expedienda: Nisi fortasse quid de Deo, de Religione, de Repu. Bello,

aut

aut Pace, aut rebus similibus, quæ quandam præ se ferant grauitatem, dicendum erit. Nunc ad Commendatitiam accedamus.

De Epiſtola Commendatitia.

Epiſtola Commendatitia *dicitur, qua aliquem alicui commendamus. Quæ quo modo ac ratione ſit conſcribenda, prius quam oſtendamus, initio quædam conſideranda ſunt.* Cic. 17. 31. li. 13. 13. li. 9. & oēs li. 13 Plin. 24. lib. 1. 14. 15. lib. 4. 6. 8. li. 6.

Primum, quod ad ipſum nomen ſeu vocabulū ſpectat, Commendatitia, eſt illud vſitatum Ciceroni, vt Epiſtola 5. lib. 5. Et rurſus Epiſt. 26. libri 13 Vox igitur hæc Ciceronis retinenda. Illa verò Commendatoria, qua pleriq; vtuntur, reÿcienda.

Porrò cum huius generis Epiſtolæ, & variæ ſint, & in vſu creberrimo, obſeruandum eſt eas pro Perſonarum & Rerum qualitate aliter atq; aliter eſſe tractandas.

In omni ſiquidem Commendatione *tria diligenter conſiderare nos oportet.*

1. Perſonam commendandam, *Aliter enim nos, aliter liberos, aliter familiares & amicos, aliter hoſpites & incognitos commendamus.* Perſona eius qui cōmendatur.

Rurſus in perſona commendanda habenda eſt ratio doctrinæ, virtutis, dignitatis, profeſſionis, nobilitatis, fortunæ, &c. eius qui commendatur.

Vt non eodem modo doctum & indoctum, ſacrum & profanum, magiſtratum gerentē ac priuatum, diuitem atque inopem, liberum ac ſeruū, nobilem atq; ignobilem commendamus, de horum enim vnoquoque conuēnienter & accōmodatè loquendum eſt.

2. Cui

Persona eius cuiquis cõmendatur. 2. Cui aliquem commẽdemus, *est aduertendum. Nec enim eodem modo commendandus est quis Principi atq; amico, nec magistratui ac priuato. Cum amicis siquidem liberius, & sine magna causa agere licet: Principibus verò nec omnes, nec omnia, nec sine magna necessitate commendare fas est. Quin etiam omnia apud illos grauiter & seuerè agenda sunt.*

Res ipsa. 3. Rerum quoque habenda est ratio, *vt nõ nisi iusta, honesta, aut necessaria suscipiatur commendatio, deinde vt haec ipsius cui quid commẽdas sit dignitati, facultati naturaeq; accommodata.*

Cum enim in omni commendatione sit rei alicuius petitio, debet haec ipsa tribus commendari, Honestate, facultate, & remuneratione, vt infra dicetur in Epistola Petitoria.

Ad honestatem spectat, vt nihil petatur nisi honestum ac iustum.

Ad facultatem, vt ea petantur, quae ab amico praestari queant.

Ad Remunerationem, vt nos memores & gratos polliceamur.

His iam bene consideratis, talis erit commendatio.

1. *Causas scribemus, quae nos ad commendandũ impulerunt: Cuiusmodi sunt, vel amica cum eo quem commendamus consuetudo: vel acceptum ab eo beneficium, vel ipsius Doctrina, Virtus, Nobilitas, Dignitas, &c.*

2. *Rem ipsam iam exponemus, quam pro amico postula-*

postulamus. Hanc autem petitionem, vt iam dictum est, oportet esse aequam, honestam, necessariam, ipsiq; ad quem scribimus factu facilem.

3. Postremo iam loco pollicebimur commendatum & nos futuros gratos, studiumq; nostrum & operam mutuam, cum offeret occasio, deferentes, Licet id non semper à Cicerone sit obseruatum.

In principio Commendatitiæ captanda est interdum beneuolentia.

Si enim Commendatio vulgaris fuerit, aut parum honesta: Vel si eius, ad quem scribimus, animus fuerit vel à nobis, vel ab eo, quem commendamus alienatus, tunc vel captanda est beneuolentia, vel vtendum insinuatione, aliquóue artificio, prout res ipsa id poscere videbitur.

Cic. epist. 1. 47. li. 13. ad Atti. li. 16.

Præterea, cum iterum, & sæpius eadem de re commendandus est aliquis, ne forte nimis importunus videare, petes vt id ignoscat, addesq;, te id nõ facere, quod parum confidas illius liberalitati vel amicitiæ:

Ad Capit. Pli. 9. 13. li. 2 2. li. 3. 31. lib. 7. Cic. 24 44. lib. 13 Vlt. & penul. li. 10. ad Atti.

Sed id omne conferes, vel in desiderium, quo maximo tenere, rem gratam ac vtilem amico faciendi, vel in rem ipsam, cum tanta res, ac etiam existimatio agatur.

Porrò, si is, cui commendatur, pro amico quidquam fecerit, gratias ages, & quã gratissimo viro beneficium cõmendasse ipsum declarabis, quamq; tibi id gratum fuerit, ostendes.

Cic 28. 61. 42. 55. li. 13. Pli. 8. li. 8.

Addes etiam, non dubium tibi esse, quin & tua causa, & suæ etiam constantiæ gratia in

eadem mansurus sit liberalitate. Et ideo rogabis, vt quæ initio ostendit, deinde, quæ fecit, ad exitum augeat, & cumulet.

Atq; hæc de Commendatitia dixisse sufficiat.

Ad Commendatitiam Responsio.

Ad Commendatitiam responsurus, videbis, amicus ne sit qui commendatur:

An nulla nobis familiaritate coniunctus.

An aliquo modo à nobis alienus.

Iusta ne sit commendatio, an iniqua.

Cic.11.li.5. Ad Attic. 20.li. 2.15. lib.4. 14.li.14.ad Ant. Manut.12. 21.lib.3. in fine. 33.lib. 4. in fine.

Si amicus *fuerit, & dignè, atque vt meretur commendatus, gratam nobis fuisse Commendationem dicemus, in qua præsertim de homine agatur, qui multos iam annos cum suis, vel ab ineunte ætate in nostro sit ære. Multumq; à nobis diligatur, non solùm propter veterem amicitiam ac amorem nostrum, nec non obseruantiam in nos atque nostros: sed propter summam etiam eius humanitatem, doctrinam, bonos mores, cæterasq; virtutes.*

Ci.14.li.15. Manut.20. lib.2.

Iisdem vteris rationibus, cum aliquis tibi, quē alteri commendes, erit commendatus. Illud etiam addere poterimus, nostram salutem, dignitatē, ac vtilitatem magnæ semper illi curæ fuisse.

Quamobrem rescribemus, non posse nos ei, non amicos esse, neque solum amici commendatione, quæ apud nos valeat, valueritq; semper plurimū, sed nostro etiam iudicio ac voluntate.

Ergo summo nos studio, & cura, omnia pro amico vel fecisse, vel facturos dicemus, nihilque nobis laboriosum ac molestum videri posse. Sed omnia

mnia cum facilia, tum honesta.

Quod tamē admonemur, agemus gratias, quod rogamur verò, queremur. Admoneri enim debemus, non rogari, vt faciamus, quod nobis non facere turpissimum est. Pli.17.li.4.

Si nulla tibi cum commendato *erit necessitudo, ita tamen hominem commendatum habebis, (cum amicus sit amici) vt tuam operam, cōsilium ac fauorem, nulla vnquam in re desideret.*

Inhonesta commendatio *non est inhonestè ac insolenter reijcienda: Semper enim amico aliqua ex parte acquiescendum videtur.*

Sic igitur respondere poterimus: Iam diu nos desiderasse aliquam nobis dari occasionem nostri in eum animi ostendēdi, & ideo dolere scribemus, non posse nos, salua existimatione nostra illius morem gerere voluntati.

Beneficium tamen in aliud tempus magis idoneum nos differre dicemus, quæ res et ampliorem illi vtilitatem conciliatura, & nostram beneuolentiam clarius testatura, nobisq; ipsis maiori gloriæ futura sit. Non minus enim beneficium dare videtur, qui honestè negat, quod negandum iudicat, quam qui æqua concedit.

Quandoque *ea qua decet modestia, mirari nos dicemus, amicum nostrum, tanta cum doctrina, tum virtute præditum tales recipere causas: Hominem esse crudelem, ingratum, indignum omni commendatione, omnia tamen nos cupere, quæ amicus velit.* Ci.10.li.5.

 Nam

Nam si causa *ad nos solos pertinet, nos vel remittemus & condonabimus omnem nostram iniuriam, animaduersionem & supplicium, quo vsuri in illum essemus: Vel rogabimus, obtestabimurq́, amicum ipsum, ne ad crudelia, iniqua, indigna, nos facienda impellat.*

Quod si res ad alios pertinebit, *hoc est, cum alij etiam insigni aliqua affecti erunt iniuria, tum non in nostra esse potestate, nec si esset, fas esse dicemus, quidquam condonare.*

Verum si illum, qui aliqua commendatione dignus iudicatur, vel sua causa, vel eius ipsius qui commendat: Nec tibi tamen commendatum esse velis, nec alijs commendare, ob acceptam aliquam Pli. 30. li 6. in fine. *iniuriam, aliámve ob causam, explicabis rationes, si minus iustas atque honestas, aliqua tamen ex parte probabiles, quibus te ad id recusandum adductum esse scribes, commendationem tamen ipsam aliquo modo excusabis.*

Optimi viri munus. *Verum optimi cuiusq́ viri munus esse tibi persuade nullo vmquam tempore, nec inhonesta concedere, nec honesta denegare.*

Amico iniusta petenti gratificandum non esse, præclarè nos admonet Pericles, qui amico rogāti, vt in causa quadam pro re sua peieraret, re- Cōmodandū amicis sed vsque ad aras. *spondit, oportet me commodare amicis, sed vsque ad aras.*

Quo admonemur eatenus amicorum causa à recto paululum declinare, quatenus sine numinis offensione id fieri potest, ne propter hominis vtilitatem,

tatem, diuinam in nos iracundiam conciliemus.

De Epistola Petitoria.

Commendatitiam rectè sequitur Petitoria, *quòd Commendationi finitima sit Petitio: Alter enim alterius auxilio maximè eget. Nam & Commendatione petimus, & in Petitione sæpè commendamus, vtraque tamen proprios locos habet.* Cic. 2. li. 3. 12. lib. 5. 16. li. 4. 6. li. 15.

Petitiones omnes aut honestæ sunt, aut mediæ. Rem enim turpem non decet bonum virum, nec petere, nec petitam concedere.

Honestam *vocant Petitionem, Consilium, Amicitiam, Admonitionem, Institutionem.*

Mediam *verò & quasi neutram, pecuniam, fauorem, adiumentum pro nobis, aut amicis.*

Commendatio nostri, perquam modesta debet esse, qualis Vatinij ad Ciceronem: Nunquam enim dimittere nostrum in rogando pudorem debemus.

Idcirco antequam descendatur ad petitionem, sæpè possumus nobis facere beneuolum illum cui scribimus, enumerando & illius liberalitatem ac humanitatem, qua cum in alios, tum in nos vti solitus sit, (ideo nemini nos magis debere desiderare, quam illi, cui alias plurimum debuimus, ostendemus) & nostram in illum obseruantiam, ac fidem. Pli. 33. li. 3.

Præterea, quam necessarium sit nobis quod petitur, quamque vtile: Et quam illi, à quo petimus non inutile. Cic. lib. 2. Manu. 7. 8. 10 lib. 2. 4. lib. 3.

Sunt aut in omni Petitione (vt Seruius docet in Primum Aeneidos) hæc necessaria:

Vt res quam petimus, præstari possit.

Vt eadem iusta sit ac honesta.

Vt Petitio modum habeat.

Et vt sequatur Remuneratio.

Vt nimirum polliceamur, si ita res ferre videbitur, gratum ac memorem animum nostrum.

Quas omnes partes in omnibus pæne Epistolis, quibus aliquid petit Cicero, haud difficile est inuenire diligenter lectitanti.

Quoniam verò illustre est Virgilij exemplum Aeneidos Primo, & huic loco conueniens, ipsum subijciam. Sic igitur Iuno supplex ad Aeolum:

I.

Aeole, namq; tibi Diuũ pater atq; hominũ Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.

II.

Gens inimica mihi Thyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosq; penates.

III.

Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes,
Aut age diuersas, & disijce corpora ponto.

IIII.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcerrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Ad Petitoriam Responsio.

Ad Petitoriam Epistolam aptè responsurus, hæc accuratè considerabis.

Illud

Illud primum. *Quæ petuntur à nobis, amico vel concedenda sunt, vel neganda.*

Quæ concedimus, *si Difficilia fuerint, Primùm, amici Petitionem exponemus:*

Deinde rei difficultatem, vel ab ipsius rei natura, vel à nostra facultate demonstrabimus.

Tum difficultates omnes superatas à nobis eius causa ostendemus.

Dicemusqúe id vel amicitiæ nostræ, vel eius virtuti, vel nobilitati, vel necessitati tribuisse, nosqúe illi omnia debere.

Si, quæ concedimus, facilia *fuerint, gaudere nos asseremus, oblatā nobis esse facultatem ei gratificandi, sed nostram in eum voluntatem aliqua magna in re ostendere vehementer cupere.*

Tum de nostro in eum animo, de sua contrà in nos beneuolentia, de virtutibus, in primisqúe de modestia, qua in petendo sit vsus, aliquid dicemus.

Deinde rem ipsam, vt minimam facillimamq́, concedemus, rogantes vt nostra opera frequentius, & maioribus in rebus vti velit, nosqúe idem facturos, cum opus fuerit, ostendemus, eaqúe omnia scribemus, quæ animi nostri bonitatem, liberalitatemq́ declarent, vt libētissimè quidquid fecimus, feciße videamur. Ci. 17. li. 12. Pli 8. lib. 1.

Illud enim vel maximè conuenit, vt, quando petita concedimus, vtamur quadam verborum comitate. Verbi gratia: Te id ipsum, quod petis, iam destinasse, tibiq́ sponte currenti calcaria addita fuiße. nihilq́ eße, quod ab amico tibi manda- 14. lib. 1. 15. lib. 13. Manut. 10. li. 4. 4. li 17. 13. li. 2. 33. li. 3. 22. li 4

 ri, aut

Quod fiet, si scribas, non tantopere tibi considerandum esse, quid vir optimus in præsentia velit, quam quid semper sit probaturus: Iudicio tamen illius ac voluntati, quantum rei honestas postulabit, satisfaciendum erit, quod fit etiam interdum cum aliqua conditione. Pli. 7. li. 23. lib. 6.

Nonnunquam licet pro amico omnia te libenter & fecisse, & facturum ostendas: Contraria tamen, adhibitis rationibus, persuadere conaberis. Cic 3. li. 2. 5 lib. 15.

Illud etiam aduertant *rudiores, huiusmodi responsiones incipere ferme à Præpositione De, vel Coniunctione Quod, vt*

De successore: De præda: De rationibus.

Quod scribis, Quod dicis, Quod quæris, &c.

De Hortatoria & Dehortatoria.

Hortatorium *genus, cum suo contrario Dehortatorio, coniunctum est.*

Quamuis verò Exhortatoria & Dehortatoria Epistola, etiam Suasoria & Dissuasoria possint appellari: Est tamen inter Suasionem & Exhortationem aliquid discrimis, vt quæ nec eodem tendant, nec via simili.

Suadendo enim id agitur vt velis, Exhortando vt audeas.

Suasio probationibus docet: Exhortatio stimulis excitat.

Suasor sententiam mutat: Exhortator animum addit.

Suade-

Suademus errantibus aut hæsitantibus: Exhortamur cessantes, aut etiam iam currentes.

Quare si hæc ad viuum excutiantur.

Exhortatio *Suasoriæ Epistolæ pars erit, nempe Epilogus, qui affectibus constat, nõ argumentis.*

Neque enim suadenti sat erit, quid sit optimũ factu docuisse, nisi & stimulos subijciat, ne vel difficultate, vel periculo deterriti, vel ignauia retardati, quod optimum esse viderimus, nõ sequamur.

Sed vt in suasionem fere semper incidit Exhortatio, ita in hac non rarò continget vti suasione.

Putant quidam Hortatiuam epistolam dici posse, cum Hortatiuum alicubi legatur, Quemadmodum & Adiectiuum.

Suasorius non vno reperitur loco apud Quintilianum.

Cic 3. 4. 7. 18. li. 2. itẽ 2. 7. 8. 9. 10. 13. lib 4. 6. li. 7. ad Brutum. Pli 3. 23. li. 1. 10 li. 2. 1. 5. 12 li. 9.

Hæc hactenus præfati persequamur reliqua.

Obseruandum *initio, Hortationem tunc esse plenam, cum qui hortatur sit alicuius auctoritatis, quæ quidem comparatur, vel ætate, vel multarum rerum vsu, & cognitione, vel nobilitate, vel liberalium artium studio.*

Si verò hæc desit Auctoritas, nec vehemẽs, nec animosa (vt decet) erit hortatio, nec grauis, & sententiosa, nec affectibus plena.

Hortaturus aliquem, *dices nihil te tua, nec cuiusquam gratia ad id faciendum impelli, sed eius ipsius ad quem scribis. Ideo pollicearis necesse est, te & amantissimum, & fidelissimũ consilium daturum.*

Ostendes

Ostendes rem hortatione, siue dehortatione dignam. Cic. ad At. li. 10. in epistol. An. 20. & Cęs. ad Cicer. Cæl. lib. 8. epist. 17. Pli. 3 lib. 2. Manut. 7. lib 3. Cice. 14. lib. 5.

Cùm verò suadeantur vtilia, honesta, necessaria facilia factu, & æqua. Cōtraria verò dissuadeantur, afferenda sunt commoda et incommoda, quibus, si non sua, Resp. certè causa, ad id peragendum moueri debeat.

Vel ipsorum parentum, vel filiorum, vel familiæ, vel amicorum, affiniumq́; vel nostræ demum beneuolentiæ, & necessitudinis.

Vel etiam ne inimici aliena laude, ac vtilitate dolentes, maxima ex nostris incommodis afficiantur lætitia.

Multum etiam ad persuadendum aliquando valet, cum dicis, nō dubitare te, quin hæc tua consilia, plurimum habitura sint auctoritatis: Et sine his etiam amicus re ipsa responsurus esset tuæ de illo expectationi. Cic ad Trebo. 21. li. 15.

Rationibus & exemplis res est corroboranda, cum qui hortantur, soleant proponere imitandos claros viros. Vnde ad Dolabellam Cicero (Episto. 19. lib. 14. ad Atticum) Proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? neminem habeo clariorem te ipso, te ipsum imiteris oportet, &c.

Consueuit aliquando in hoc genere Cicero, vti aliqua præmunitione seu præfatione, vt ad Marcellum epist. 7. lib. 4. Etsi eo te adhuc cōsilio vsum intelligo, vt id reprehendere non audeam (non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse

esse iudicem, vt meum consilium non anteponam tuo) tamen & amicitiæ nostræ vetustas, & tua summa erga me beneuolentia (quæ mihi iam à pueritia tua, cognita est) me hortata est: vt ea scriberem ad te, quæ & saluti tuæ conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem à dignitate.

Ad eundem Cicero epistolam proximam sic exorditur, neque monere te audeo, præstanti prudentia virum. Et tamen aliquanto post scribit: Illud tamen vel tu me monuisse, vel consuluisse puta, vel propter beneuolentiam tacere non potuisse.

Est vbi excusationem postponat, vt Epistola 3 libro 10. ad Plancum, Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putaui, quam quod arbitrarer te monitis & præceptis meis egere.

Quin etiam Epistola 4. libro 2. ad Curionem, ita claudit, In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse considerem: Et quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

Cicer. 7 ad Marcel. lib 4. 4. lib. 2. ad Curionē. Illud postremò est obseruatu dignum, *Hortationem Dehortationemq́, eo modestiores esse debere, quo maior est, nobilior, & doctior, quem hortamur, aut dehortamur.*

Pli. 24. li. 4. 14. li. 9. *Nam considerandum hic est, Quis scribat, Cui scribat, & Qua de re, cùm varijs ingenijs, vt corporibus, varia adhibenda sit medicina.*

Manu. 9. li. 14, 2. li. 2. *Quandoque ijsdem alij, vel præceptis, vel exemplis monendi sunt, quibus ipsi nos monemus.*

Ad

Ad Hortatoriam & Dehortatoriam Responsio.

Ad Hortatoriam rescribes, gratam tibi fuisse hortationem, qua vsus fuit amicus. Plurimum apud te valuisse illius auctoritatem, consilia, admonitiones: vtpote quæ ab amico, à fideli, à prudenti animo proficiscantur. Cic. 4. li. 10. 21. li. 16. Pli. 19. li. 7.

Omnia te facturum esse, quæ hortatus fuit, etiamsi aut aliter sentires, aut dubitares: siquidem amici Admonitio nos (si secus sentimus) reprimere, Hortatio (si dubitamus) impellere potest, vt id sequamur, quod ille optimum putat. Præterea ages etiam gratias, semper id te in memoria habiturum commemorans. Cic. 4. li. 10.

Cum te quis hortatus, dehortatusue fuerit, de rebus, quas tua sponte facturus esses, respondere poteris (si ea ad quæ adhortatus te fuit, in animo est facere) confirmari tua consilia cum sentis prudentibus, fideliterque suadentibus idem videri. Cic. 13. li. 2. Pli. 16. li. 2. 8. lib. 5.

Si statuisti non facere, à quibus ille dehortabatur, te mirari dices, cur id dicat, aut talia de te suspicetur, cùm non desint rationes, cur id de te, nec dicere, nec suspicari deberet. Omnia tamen in bonam te accipere partem scribes. Cic. 16. li. 2. P. Manut. 25. lib. 2.

Si quid vehementer addubites, in ea re ad quam hortatur, te tamen facturum dices, quia ipse hortatur, tua tamen dubitationis rationes commemorabis. Pli. 19. li. 2.

Petes

Petes igitur ab amico, vt examinet secum, omnesque quos mouisti in vtraque parte calculos, ponat: vt id eligat, in quo vicerit ratio, ab amico enim ratio exigetur, te excusabit obsequium.

Pli. 10. li. 9 *Cum verò amici preceptu parere cupimus, et aliqua impedimur causa, quo minus ea exequi possimus, tunc idoneis vtendum erit excusationibus.*

De Laudatoria.

Cic. 14. lib. 9 10. li 10. 10. & vlti. li. 2 13. lib. 12. 26 li. 13. 2. lib 25. Cic 7. li. 3. 2. & vlt. li. 5. Manut. 9. li. 1.

Laudatoria Epistola *dicitur, qua nos & nostra, aut alios & aliena commendamus.*

Materiam laudis petimus à triplicibus bonis, Externis, Corporis, aut Animi.

Cum nosmetipsos, vel nostra laudamus, adeo modesti esse debemus & verecundi, vt nunquam ad eam laudem, nisi coacti, aptè tamen et congruenter veniamus, vt omnem hoc modo vitemus arrogantiam.

Laus verò ex aliorum lingua, illustris, vera & solida habetur. Ex ore verò nostro semper sordescit. Si tamē ad illos scribimus, quibuscum magna familiaritas nobis intercedit, liberius cum illis tanquam nobiscum loqui licet.

Pli. 11. li. 3. 3. 17. lib. 4. 34. li. 6 22. li. 7. 9. li. 6. Manut. 12. li. 2. 32. 42. lib. 4. Cic. 12. lib. 5. 7. lib. 7.

Cùm eos verò ad quos scribimus, vel alios, alienáue laudamus à doctrina, iustitia, temperantia, fortitudine, acceptis beneficijs, rebus bene gestis, alijsq; virtutibus.

Item à rerum magnificentia, copia, varietate, pulcritudine, cæterisq; rebus, summopere cauendum tum est, ne laudatio vel in adulationis vitiū,

vel suspicionem aliquam incidat, huiusmodi siquidem laudatio, cùm iis quibus scribimus, tum aliis insuauis admodum esse solet, estque homine libero & ingenuo prorsus indigna.

Consultum igitur fuerit, ea tantum laudare, quæ illis tamquã stimulus ad virtutem esse possint.

Solemus etiam nonnunquam alios, aut alia laudare, non tantum, quod omnibus ea laudibus digna iudicamus, sed vt illum, cui scribimus, ad aliquid faciendum cohortemur. Plin. 3. 10. 16. lib. 1. 3. 17. lib 2.

Cum forte eos laudabimus, qui ex hac vita demigrarunt, ita scribemus, vt magis eos, ad quos scribimus consolari, quam demortuos velle commẽdare videamur: atque hæc paucis de laudibus potissimùm Personarum.

De laudandis verò rebus, quas etiam integris nonnunquam Epistolis celebrari certò constat paucis hic præcipi nihil potest, consulat qui volet Lippum Brandolinum, libro de ratione scribendi Secundo, Capite decimo, qui hisce de rebus, vt de cæteris accuratè scripsit. Lippus Brandolinus.

Illud vnum hoc loco tacitus præterire nolim, consueuisse à Christianis multa laudari quæ cæca antiquitas, vt non satis cognouit, ita non multum prædicauit. Cuiusmodi sunt, Mansuetudo et clementia erga inimicos.

Immo amor & caritas in eos qui nos oderunt.

Liberalitas in egenos, quam Misericordiam dicimus.

Dolor ex aliorum rebus aduersis quam vulgus Compassionem vocat.

Patientia dolorum & iniuriarum.
Humilitas & animi submissio.
Vtriusque sexus castitas.
Item Fides, Spes, Caritas, &c.

Ad Laudatoriam Responsio.

Cic. 15. li. 2. 6. lib. 16. Manu. 40. li. 4. 12. li. 2. 41. lib. 3. 31. lib. 4.

Ad Laudationem, *qua ab aliquo affecti sumus, modicè ac moderatè respondendũ est, nostras & nostrarum rerum extenuando laudes.*

Tamen, cum de nostris laudibus, neq; prorsus assentiendum sit, ne nos ipsi qua in re minimè debemus, nimium amare videamur. Neq; valde repugnandum, ne quod in nobis est honorificũ, stultè reyciamus, gaudebimus nos & nostros, seu nostra laudari, & eo magis, quo vel meliores, vel doctiores, vel grauiores sunt, qui aliqua nos laude prosequuntur. Probata enim virtus, à magnis præsertim viris, omnibus fortunis est anteponenda.

Cic. 12. 1. 5. Manut. 30. li. 3. & oẽs Politiani & ad Poligianum.

Poterimus igitur non sine gratia dicere, lætari nos à laudato laudari viro, quemadmodum Hector ille apud Nauium, Lætus, sum, inquit, laudari me abs te, pater, laudato viro. Dicemus igitur, nos, dum nostras legimus laudes, agnoscere quodammodo, non sine maxima animi nostri voluptate: cùm, qui propriam ingenij & virtutum gloriam assequitur, is sciat, quam optimè alienas describere.

Modestè verò recusandi laudes, præsertim ingenij & doctrinæ multa exempla inuenire licet apud Paulum Manutium, qui cùm sæpissimè à clarissimis & eruditissimis viris laudatus sit, incredibi-

credibile dictu est, quantam copiam, & varietatem verborum lectissimorum, sententiarúmque in illu responsionibus suis adhibuerit, cùm idem semper argumentum tractaret.

Nos igitur ad euitandã arrogantiam, referemus huiusmodi laudes, vel in benignitatem dicentis, qui iisdem laudibus, & maioribus ornatus sit, vel in beneuolentiam in nos, qui neminem volumus, nimis esse in nostra laude liberalem.

Illum tamen fructum te ex ea laudatione consecutum dicere poteris, quod, cùm virtus laudata crescat, vimqúe cohortandi habere videatur, magis ad virtutes, aliasqúe res laude dignas, inflammatus fuisti. Manut. 31. li. 3. 34. li. 4. 14. li. 2. 32. 40. lib. 4. 4. lib. 4.

Itaque te enixurum multo etiam dices quam antea diligentius, vt accedas proximè, si vlla ratione poteris, quo ille te peruenisse existimat, vt aliquando veritati iure, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte, largitur.

Sed si laudes essent tam vera, tamqúe clara vt in conspectu fere omnium essent sita, negariqúe minimè possent, mentionem illorum faciemus (si qui fuerunt) honorificam, quorum opera, studio, auctoritate id factum à nobis fuit. Pli. 13. li. 8. 31. li. 9.

Verum à sola Dei Opt. Max. bonitate profectas dicere, & pio, & Christiano homine dignum esset.

Idem seruare poteris, cùm quis diceret, ab alijs te laudari: & illud addere velis, te cum Cic. 10. li. 3.

tuæ lætari causa, quod ea merces detur tibi laborum & vigiliarum tuarum, tum quod ea in ciuitate tua tribuantur, quæ fortibus & industriis viris digna sunt.

Interdum pudoris est ingenui, nihil penitus ad laudationem respondere, præsertim si præteriri silentio possit, saluo honore nostro. Id quod tum maximè fieri solet, cum & alia sunt, de quibus scribi oporteat.

Pli. 30. li. 9. *Cùm verò laudantur alij, eosdem & nos laudabimus, confirmantes, quod ab amico laudatũ fuit, & addentes, si quid addi poterit. Vitia autem tacebimus, nisi aliqua per iocum potius, quam seriò vituperare voluerimus.*

De Accusatoria, *seu Expostulatoria.*

Cic. 6. li. 3. 9. 14 lib. 7. Pli 11 12. li. 1 2. 6. li 2. 22. lib. 8. 26. lib. 6. Accusatio *seu Expostulatio fit, cùm aliquem accusamus, aut cùm de aliquo alicuiúsue vitio expostulamus.*

Accusamus illum, qui, quod promiserat, non præstitit. Item accusamus aliquem breuitatis Epistolæ, tarditatis, negligentiæ, intermissionis literarum, modestè tamen & ingeniosè.

Querimur non rectè esse quid ab aliquo factũ, potissimùm erga nos, aut res nobis caras, & relictos nos esse ab aliquo.

Cic. 9. li. 7. 26. li. 10. 16 17. ad Bru. Manu. 22. li 2. 23. 24. lib. 4. *Cùm alium accusant docti, de alióne conqueruntur causas addere solent, lenissimis vtentes verbis, cur mirentur, cur querantur, cur illud rectè factum non sit, illud solum agentes, vt illud in posterum nolit fieri, magisq́; solliciti videantur esse*

de fu-

de futuro, quam dolere de præterito.

Ideo aut petunt, aut hortantur, aut rogant, ne posthac ea non faciat solum, verum etiam aliqua virtute compenset.

Interdum nos etiam ipsi excusamus amicum, cur aliquid prætermiserit omiseritve, vel non credentes illum fuisse in causa, vel errorem vitiúmve aliquo modo extenuantes.

Debet præterea qui alios reprehēdit, omni vacare culpa, ne illud fortasse occinatur Horatianum, Cùm tua peruideas oculis malè lippus inunctis, cur in amicorum vitijs tam cernis acutū, etc. Ci.6. lib.3. 16.lib.4.

Idcirco Cicero cum alicuius se suspectum esse rei arbitratur, diligenter se expurgat, factumqúe suum cum facto illius, quem accusare paratus est, si opus est, comparat.

Aliquādo simpliciter querimur de aliquo, adhibitis tantum causis nostræ querelæ.

Ad Accusatoriam *seu Expostulatoriam Responsio.*

Ad Expostulatoriam *Accusatoriamqúe ea pertinere omnia videntur, quæ supra in Excusando necessaria esse diximus.* Ci.19.li.15. ad Att.16. lib.11.

Illud hoc loco considerandum est, iusta ne accusatio sit, seu expostulatio, an iniqua: Si iniqua, vel non fecisse dixisseve dicemus: Vel rectè nos fecisse, aut dixisse honestis quidē rationibus, & modestis comprobabimus. Deinde grauem nobis non fuisse illam accusationem monstrabimus, sed gratam potius, cū ab amico animo, à prudenti, à fideli venerit. Manut.18. lib.1. Ci.28.li.11. Plin.17.28. li.7.19 li.9 Manut.22. lib.2.

 Si, qui

Si, qui scribit, iustam nos accusandi causam habebit, extenuabimus rem ipsam, aut nõ consultò eam nos fecisse dicentes, aut aliorum peccatis coactos.

Cic. 2. li. 10. *Quandoq; non crimen, sed culpam, à nobis amouemus, in aliumq; hominem, vel in quampiam rem conferimus.*

Sæpe comparata causa dicimus necesse fuisse alterum facere, & id quod fecerimus satius fuisse. E duobus enim malis, cum fugiendum maius sit, minus est eligendum.

Verum si merito reprehendimur, nulloq; modo crimen à nobis nec remouere, nec reijcere in alium hominem aliámve rem possumus, confitendum est liberè, & ingenuè delictum amico (modo id tibi apud alios nulli vel vitio vel fraudi esse possit) vbi non solum parata solet esse venia, sed summa etiam laus.

Multa alia de hoc Epistolarum genere huc possent adferri. Cæterum cùm non omnia hîc inculcanda sint, immo nec admodum religiosè in scribendis Epistolis obseruanda, reliqua duximus omittenda, remittentes eos qui plura desiderant ad Brandolinũ qui de Accusandi genere ca. 19. et 20. Excusandi verò & Defendendi cap. 21. libri Secundi, eruditè admodum disputauit.

De Exprobratoria.

Expostulatio & Exprobratio differunt. *Cum Amicis expostulamus: Cum inimicis verò & ingratis exprobramus. Quapropter in illo genere mitiores, in hoc aliquãto seueriores sumus.*

Et quo-

Et quoniam ab humanitate videmur recedere, ita loquamur, vt appareat nos, id facere coactos quod fecimus, et ab ingrato homine beneficiorumq; immemore impulsos.

Porrò Exprobratio, qua in illos solemus vti, á quibus pro officijs nulla nobis relata est gratia, sub Expostulationis genere cõtineri videtur. Quæ licet turpis illa quidem (vt fatentur omnes) & vix tolerabilis sit, quia meminisse debet qui accepit beneficium, obliuisci qui dedit, vt ipsa etiã nos docet Gratiarum pictura, de qua Mythologiæ scriptores consulendi. Interdum tamen ingrati animi vitium impellit nos ad exprobrandum.

Itaq; sic moderanda est, vt non te collati beneficij pœnituisse dicas, ac illius vitio tuam immutaturus sis sententiã: sed vt ostendas, maleficium pro beneficio non esse repouendum, & virum bonum semper cum memorem beneficij, tum gratum esse oportere. Ci. 2.5.li.5.

Commemorat interdum Cicero officia omnia, quæ amico præstitit, non quo aliquid, aut queratur, aut exprobret. Sed quo ex hac beneficiorum commemoratione, ad ipsam descendat Hortationem, siue consolationem, faciliusq; quæ velit persuadeat, aut alia præstet beneficia. Cic. 17.li.5.

Huic formæ Epistolarum abrupta conueniunt initia.

Ad Exprobratoriam Responsio.

Ad Exprobrationẽ eodem modo est responden-

 dum

dum (si iustam habet Exprobrandi causam) quo ad Accusatoriam: ea tamē modestia & tranquillitate animi, vt paupertatem tuam excusans, virium que imbecillitatem, & fortunam ipsam, aliquidue simile, nec immemor beneficij, nec ingratus vir habearis.

Pollicéberis tamen te, si vllo vnquam tempore data fuerit occasio, re ipsa præstaturum, vt homini non ingrato se beneficium tribuisse cognoscat.

Si nulla esset causa (solent enim quandoq; homines, vel à natura ipsa, vel aliqua alia ratione adducti, iusta & debita etiam officia commemorare, aut præter rem exprobrare) tum poteris & aptè & commodè dicere, relatam tibi potius esse gratiam, quam beneficium præstitum. Aut parē te vicem, aut aliqua ex parte pro viribus tuis red didisse: indieq; maiorem, si per tuas fortunas licebit, redditurum.

Quamobrem concludes, nihil fuisse, cur talia diceret, cum illa commemoratio, quasi exprobratio fuerit immemoris beneficij, à quo vitio tam te alienum esse scribes, quam, qui plurimùm.

De Inuectiua.

Pli. 4. li. 1. Ci. 7. lib 3. 13. lib 8. 10. li. 11. ad Atti. 10. li. 7. 4. li. 8 6 8. li. 4 ad Octauium. Man. 2. 12. lib 2.

Ab Exprobratorijs fere non separantur Inuectiuæ, quando scilicet in aliquem inuehimur, & atrocissimis verbis alicuius scelera, vt ingrati, vt crudelis, vt infidi, vt tyranni, insectamur.

Quæ probandæ sunt, quatenus ad insectationē vitij, aliosque ab eo vitæ genere deterrendos paratæ sunt: Nam vt inuadendum est in vitia, ita homini

mini, quantum fieri poterit parcendum, optimi quique existimant.

Cæterum cùm fere omnes propensissimus ad obiurgandum & admonendum: ipsi verò obiurgari & admoneri vix sustineamus, non est necesse nos hic multa præscribere.

Cùm verò & Accusando & Excusando vehementibus esse liceat in hoc genere Epistolarum multo vehementioribus, capit enim omnium ex iracundia profectam orationis acrimoniam, omnesque dentes.

Christiano tamen homini, sicut moderatè irascendum, ita quoq; moderatè in alios inuehēdum est, vt amarities obiurgationis quadam lenitate & mansuetudine temperetur. Christianis modestius inuehēdū.

Ad Inuectiuam Responsio.

Illud principio hic admonendum, Homo Christianus cùm sæpè grauitérque Deum offendat, & eius tamen admonitionem non sentiat, par esse, vt exemplo Conditoris sui, non statim de vindicta cogitet, sed vincat in bono malū, vt Apostolus docet.

Quod si igitur Inuectiuæ Epistolæ respondendum fuerit, ne quid perturbato animo dicatur aut fiat, vt sine ira irasci videamur.

Optimi tamen doctissimíque viri existimant, Inuectiuis literis aut nihil esse respondendum, aut certè tum demum, vbi iam ira, animíque commotio sedata fuerit, imitandumq; Philosophum illū, qui aliquando iratus seruo, malè te multarem, inquit, nisi iratus essem. Sic, inquam, & nos ad Inuectiuam Epist. 1. ad Q. fi. Cic. 7. 8. li. 3. 2 li. 5.

uectiuam subitò respondere possemus, nisi irati essemus.

In hac igitur responsione omnia epistolæ accusatoris capita ponenda sunt: Deinde paratè & moderatè omnia ordine refutanda rationibus subiectis, aut attenuanda suspicio.

Vitam nostram ex anteactis spectandam esse scribemus, nullam nobis causam, utilitatem, aut commodum fuisse id faciendi, dicendive: Immo incommodum, damnum, dedecus.

Quandoque nō omnibus accusatoris capitibus in principio repetitis, sed ordine tantum, quod primū dixit primum refutabimus. In vnaquaq; causa repetēdo (quod solet Cicero) accusatoris verba.

Amicitiam nos, quoad ipse volet, conseruaturos indicabimus: nam semper debet esse inuectiua modesta responsio, non arrogans, non superba, pro-
Ci. 28. li. 7. 3. lib. 11. *cul ab omni ira, licet quandoq; & Cicero, & alij grauissimè læsi, & non tantum sua, quantum vel Resp. vel aliorum, aliarúmve rerum causa irati, acerbissimè rescripserint.*

Cic. 7. li. 1. 15. 17. li. 2. 3. 7. li. 6. 1. li. 8. 18. 31. 35. li. 10. 21. 24. li. 6. ad At. 6. 32. li. 2. 2. li. 3 2. li 4. ad Brut. 17. 15. ad Q. F. 1 lib. 1.

De Excusatoria, *vel Purgatoria.*

Excusatio *qua nos vel alios, de tarditate, raritate, longitudine vel breuitate literarum, vel alijs deniq; rebus excusamus, habere debet, simplicem, breuem, et dilucidam expositionem, cum attenuatione suspicionis.*

In hoc genere, si poterimus, crimen à nobis remouebimus: Sin minus, afferenda est facti ratio, culpaq; reycienda in fortunam, imprudentiā, vel necessita-

necessitatem, excusando paupertatem orationis, ignorantiã, angustias temporis, occupationes, morbos, pericula, & huiusmodi res, quibus ad aliquid, aut pro amicis, aut pro nobis etiam ipsis, faciendum, vel non faciendum adducti fuimus.

Pli. 8. li. 14. 3. 4. lib 5. 4. li. 6. 20 li. 7. 12 lib. 8. Manut. 17. 10 li. 14. 18.

Ingenui tamen hominis est, pro loco & tempore, rem non modo fateri, sed petere etiam vt sibi ignoscatur, & polliceri se neglıgentiam illã, iacturam tẽporis, non præstita beneficia, & reliqua id genus, assidua diligẽtia, multo labore, cura, studio, & amore, vel cum fœnore compensaturum.

li. 2. 27. li. 4. Cic. 4. li. 6. 13. li. 14. ad At 1 lib. 1. Pl. 35. li. 9. Cic. 1. li. 3. vlt 6.

Perquam festiua tamen & venusta habetur excusatio, cùm eodem crimine amicum condemnandum esse dicimus, quo nos vel condemnat vel condemnare posset.

Huc pertinet (quod huius generis videtur esse proprium) cùm vel non accusati excusamus nos, rationesq; in medium afferimus, cur aut aliquid fecerimus, dixerimúsve, aut amicum hortati ad aliquid fuerimus.

Cic. 5. li. 2. in fin. 7. 8. lib. 4.

Vtputa, cùm semel atq; iterum, vel sæpius aliquem eidem commendas, videris q; illius liberalitati, cui scribis diffidere, tum enim causas, quamobrem id facias, explicabis.

Ad At vlt. & pen. 16.

Ad Excusatoriam *seu Purgat. Responsio.*

Cic. 4. li. 4.

Ad Excusationem *responsio adeo modesta erit, vt rem non aliter me accepisse dicã, quàm ipse vel fecerit, vel dixerit.*

11. li. 9 4. li. 10. ad Att. 7 lib. 11.

Ideo si qs se excusat, cur vel sæpè eodẽ exẽplo, vel varius scribat, et huiusmodi, accipiã excusationẽ,

Pli. 13. li. 7. Manut. 24. lib. 2.

qua vsus est ex ea parte, quæ ad scribentis honorem spectat.

Suspicio venenũ inimicitiæ.

Nam cum nostra amicitia nullas recipere debeat suspiciones, nec amicus peccare prætermittendo officio potest, nec nos animum illius aliter atque est, interpretari.

Quocirca tollendæ penitus sunt ex mutua nostra beneuolentia omnes suspiciones.

Paupertate orationis te labo rare scripserat Sulpicius ad Ci. epi. 4. li. 4. Ci. 25. li. 16.

Verum cum modestiæ causa diceret, vel pauperem se esse orationis, vel indoctum, vel aliquid simile, id nunquam concedere, nostræ etiam est modestiæ, vel potius humanitatis.

Dicam aliquando iustam & idoneam esse excusationem, id tamen ne sæpius faciat, rogabo, rationesque subijciam: Ex demum assiduitate potius literarum, aut aliqua alia re explendum esse officium, quam excusatione, ostendam.

Quod si excusatio minus probabilis videretur, inueniendæ sunt rationes, quibus modestè ostendamus, non esse accipiendam: admonebimusque, vt maiorem in posterum, aut vtilitatis, aut honoris sui, aut commodi aliorum rationem habeat.

Hæc tamen omnia ita scribenda sunt, vt ad virtutes potius bonosque mores illa inflammetur, quam ad vllam prouocetur iram: & eò consideranda est hominis natura, & illi quandoque sic indulgẽdum (etiamsi minus idonea videatur causa) vt nocere tibi minimè possit.

De Deprecatoria.

Hæc forma immerito prætermissa est, à quibusdam

busdam cum eius vsus, non minus quàm cæterarum frequens videatur.

Ergo in hac Epistola peccatum seu culpam nostram aliorumve, quorum nomine scribimus, planè aperteq́; confiteri solemus, hoc primum.

Tum orare, vt nobis, vel illis venia tribuatur, quam vt facilius impetremus, rem siue crimē extenuabimus his modis & rationibus:

Quod per imprudentiam, quod per ætatis imbecillitatem, quod nunc primum, antehac nunquā in illud vitium inciderimus.

Addemus, nos, seu illum pro quo scribimus, in magno mœrore versari, præ pudore domo pedem non efferre, timere omnia, & non mediocrem ob admissam culpam dolorem præ se ferre, vt misericordia dignus videri possit.

Adhæc eius, quem placare voluerimus, lenitatem clementiamq́; laudabimus, & ex antecedente probitate hominis, qui peccauit, spem bonam illi faciemus, vt ipsum supplicantem venia impertiuisse non pœniteat. Idoneum huius generis exemplum inuenias apud Plinium epistola 21. lib. 9. ad Sabinianum.

Ad Deprecatoriam Responsio.

Laudare initio poterimus confessionem culpæ, & ea nos maximè impelli dicemus ad ignoscendum, si quidem ignoscere pulcrum iam misero, pœnaque genus vidisse peccantē, vt ait Claudianus.

Cupere nos, quātum in nobis est, nemini prorsus irasci, neminem punire, sed aliorum delictis à

mansuetu-

mansuetudine nostra ad iustissimã iram aliquando traduci, immo potius trahi.

Nihilominus semper apud nos plus valuisse illam ad ignoscendum, quam istam ad puniendum, nec nos tam aliorum iniurijs lædi, quam summissione placari.

Pollicebimur, si ita se in posterum gesserit, vt promiserit, nos illum multo cariorem habituros.

Deniq; alia huiusmodi non insuauia paulum cogitanti, & Epistolam Deprecatoriam inspicienti in mentem veniens.

De Iocosa.

Ci. vlt. li. 1. Omnes fere lib. 7. ad Trebat. & multę li. 9. Pli. 6. lib. 1. 12. lib. 7. Man. 17. li. 1. 27. li. 3. fere in fine, 52. lib. 4. Cice. 12. 23. lib. 7. Plin. 15. 21. lic. 1. Cic. 1. offic.

Reliquum est iocosum Epistolarum genus, quo nimirum tunc vtimur, cum de rebus loquimur iocosis: sed ad iocos acre est adhibẽdum iudicium, nec enim cum omnibus iocãdum est, sed inspicienda est persona, & pro personæ qualitate iocãdum est, vel non iocandum, cùm sint qui iocum nec dicere soleant, nec ferre possint.

Est autem duplex *Iocandi genus, vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum, aut scurrilitati proximum, quod vt homine indignũ Christiano prorsus reijciendum est.*

Alterum elegans, vrbanum, ingeniosum facetum: ac proinde amplectendum.

Iocosè aliquẽ carpere, et de eo conqueri, quandam affert gratiam: Nam iocãdo possum aliorum dicta, sententias, & facta confutare.

Sed cùm Iocus naturæ sit munus, in eoq; ob acumen & leporẽ, quibus rebus ioci cõmendantur, & ad-

& admiratio, & delectatio inesse soleat, illud maximè cauendum est, ne dum nos ridicula dicere volumus, in ridiculo ipsi simus.

Iocosis et facetis epistolis ita delectatus est Cicero, vt vix vllam iocandi occasionem prætermittere potuerit, sed tamen in iisdem hac vtitur cautione, vt non velit nisi tempestiuè iocari.

Sed quid ago, inquit, cū mihi sit incertū, tranquillo ne sis animo, an, vt in bello, in aliqua maiuſcula cura, negotióve versère. Cū igitur erit mihi exploratū, te libenter risurū scribā ad te pluribus.

Item epist. 4. lib. 2. Iocer ne tecum, inquit, per literas? Ciuem me hercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit.

Aliquando etiam in rebus seuerissimis vtitur iocis. Aliquando ex ipso loquendi genere occasionem arripit. Sed diligēs Epistolarum ipsius lectio, præsertim ad Atticum, hæc & plura docebit.

Solet autem iocationes suas ita claudere.

Sed iam satis iocati sumus.

Sed hæc iocati sumus; et tuo more & nonnihil (etiam nostro.

Sed de ioco satis est.

Plerunque etiam à iocis ad seria sibi transitum parat hoc modo,

Extra iocum, vel, remoto ioco.

Aliquando iocis suis aliquid præfatur.

Sic tu (libet enim mihi iocari) quod disertum non erit, ne putaris meum.

Alicubi admonet ea quæ dicit, non esse iocantis verba, Atq; hæc nolo me iocari putes.

Ad

Ad Iocosam Responsio.

Ad Epistolam Iocosam, iocosè quoque, modo ne quis offendatur, respondebitur.

Ad graues viros, & maiores, habita omni ratione grauitatis, dignitatis, & ætatis modestè est respondendum. Non tamen eodem modo, rescribẽdum ad omnes.

In pares siquidem et inferiores licebit vti iocis: In alios verò, vel non vtendum, vel vtendum modicè aut etiam intra modum.

De facetijs & iocis fusè & præclarè Iouianus Pontanus libris de Sermone. Et in 2. de Oratore Cicero ad Q. F. quem, qui diligenter legerit, ei ad iocandum materia deesse vix possit.

De Flebili seu Lacrymosa.

Flebile *seu Lacrymosum Epistolarum genus, seu triste & miserum dicitur, quo querimur, dolemus, ingemiscimus, aut cruciamur, aliquid nobis, parentibus, amicis, affinibus, vel patriæ accidisse incommodi.*

In quo quidem genere rationes nostri doloris, gemitus, cruciatus, afferendæ sunt. Et quam spem, si vlla est, & qua in re, quove in homine habeamus.

Solet flebilis Epistola gaudere Interrogationibus & exclamationibus, vt & magis illum ad quem scribimus, mouere possimus, et nostrum dolorem ac mœrorem non mediocrem esse significemus. In quibus tamen vt in alijs omnibus adhibendus est modus aliquis.

Sc ian

Sciant verò studiosi, non omnibus Epistolarum generibus (quale videmus esse Flebile) certas posse præscribi regulas, de illarum œconomia. Quocirca hic ea tantum posuimus, quæ apud doctos obseruari, animaduertiq́; potuerunt.

Huius porro argumenti Epistolas, in quibus gemitus & lacrymas videmus, quærat qui volet, apud Ciceronem libro Epistolarum 14. et quasdam ad Atticum vt 7. lib. 11.

Ad Flebilem Responsio.

Ad Flebilem *eo respondendum est ordine, quo in consolando vtendum esse infra dicemus.*

De Consolatoria.

Nullum est Epistolarum genus, in quo libentius versari deceat hominē Christianum, cui proprium est gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus. Nullum quoque pulcrius aut frequentius, nullum propter multos è Philosophia locos, et exemplorum copiam, quæ in consolando adhibentur, grauius est, quàm sit Consolatorium.

Quoniam verò hæc vita miseriarum plenissima est, nec mortalium quisquam reperitur, quem non attingat dolor, intelligitur, quam magnum beneficium æstimari debeat, alienum tollere vel mitigare dolorem, ac luctum. quod tamen non cuiusuis est hominis, sed auctoritate quadā & sapientia præditi.

Cicero vt in omnibus Epistolarum formis quàm maximè excelluit, ita in scribendis consolatorijs valuit quàm plurimum, ex quibus huius generis

præcepta permulta poterunt colligi. Sic & graues sententiæ, & ad consolandum aptissimæ, cum ex alijs eiusdem scriptis, tum ex Tusculanis Quæstionibus, ex Plutarcho, Seneca, Francisco Petrarcha de remedijs vtriusque fortunæ, & postremo ex libris Paraclefeon seu Consolationum Antonij Hemertij abunde multæ suppeditabuntur.

Nunc age dicamus, quo pacto Consolatio rectè adhibenda sit.

Cic. 2. li. 2. 30 lib. 5. li. 4. 14. 16. li. 5. 4. li 6. Ad At. 10. 11 lib. 12. 5. lib. 4. Plin. 10. 11. lib. 8.

In Consolando *natura nos docet, vt primum alterius infelicitate, molestia, dolore, rei alicuius iactura, & morte doleamus. Deinde blandè & amicè reddamus rationes, quibus amicum à molestijs & dolore abducere conemur, eum vehementer hortantes, vt omnem aduersam fortunam fortiter ferat.*

Manut. 18. li. 1. fere in medio 47. lib. 4. Ad Atti. 2. lib. 15.

Et quid sit forti et sapienti homine dignum cogitet, quid grauitas, quid altitudo animi, quid acta eius vita, quid studia, quid artes, ab eo flagitent, quibus à pueritia floruit, quid ipsa natura, quid tempora, quid necessitas.

Non illi solũ id accidisse, ea nos conditione natos esse, vt nihil quod homini accidere possit, recusare debeamus, Turpe esse expectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possumus.

Et, quod omnium maximum est, acquiescendum esse in summi Dei voluntate, cuius nutu, iustè, clementer, & sapienter fiunt, reguntur, gubernantur omnia, cuiusque proprium est, dolorem & incommoda omnia in lætitiã vtilitatemq; mutare.

Poterit

Poteris quandoq; à rationibus incipere ipsis, quibus aliquando amicus consolatus te fuit. Indignum enim viro esse existimant docti, quod alteri præceperit, id ipsum facere non posse, vel non conari. Vnde sic scribit ad Ciceronem Sulpitius epist. 5. lib. 4. Denique noli te obliuisci Ciceronem esse, & quæ alijs consueueris præcipere, & dare consilium. & quæ sequuntur. Cicer. 9 ad Brutum. Manu. 46. li. 4. in fin.

Si non potes aliquid efficere suadendo, gratia contendes, & rogando si quid tua causa, & aliorum velit, vt illis se molestijs laxet, eaque faciat, quæ & se, & prudentia, & fortitudine animi sui digna iudicarit.

Si quid profeceris, quantũ voluptatis assecuturus sis, ostẽdes. Sin nihil, officio tamẽ beneuolentissimi, atq; amicissimi functum te fuisse significabis. Ci. 14. li. 5.

Excusant se quandoque, qui consolantur, cur longiores non sint, ne vel diffidere prudentiæ illius videantur, vel illum obtundere, si minus eo studio delectaretur.

In fine verò Epistolæ nostram illi operam studiumq; pro viribus nostris pollicebimur.

Epist. 5. lib. 4. cuius supra mentionem fecimus, Seruius Sulpitius orator & iurisconsultus eximius. Ciceronem ipsum, propter filiæ Tulliolæ ex partu obitum, consolatur tãta auctoritate, prudentia, humanitate, et orationis suauitate, vt nihil in eo genere putetur extare perfectius, quæ idcirco Ciceroni (vt ipse testatur epistola proxima) dolorem vix consolabilem prope omnem detraxit.

Hanc proinde Epiſtolam, legant, relegant, ediſcant, ac ſi quando aliquem de morte parentis, fratris, ſororis, filiorum, conſanguinei, affinis, aut cognati alicuius conſolabuntur, ne omittant ijsdem argumentis uti, quibus intelligunt eſſe vſum eo loco Sulpitium.

Nam quamuis ex Chriſtianorum diſciplina, & libris ſanctorum virorum etiam maior ac firmior ad conſolandum materia ſumi poteſt, fit tamen, neſcio quo modo, vt illa hominum antiquorum, à noſtris inſtitutis remotorum doctrina & exempla nos Chriſtianos vehementius permoueant, & ad quiduis perſuadendum maius quoddam momentum habeant.

Inprimis nitantur adoleſcentes in hac forma literarum omnem verborum lenitatem adhibere, vt conſolatio grauibus inſtructa ſententijs, et mollibus exornata verbis, ad miſerorum afflictorúmque aures magna cum ſuauitate affluat, & in intimos eorum ſenſus illabatur.

Ad Conſolatoriam Reſponſio.

Cic. 6 li 4. 13.15. lib. 5. ad Atti. 7. lib. 11. *Conſolanti reſpondebis, primum, gratam tibi fuiſſe Conſolationem, ſi minus iucundã: Nec dubium tibi fuiſſe, quin tali ex tuis incommodis mœrore afficeretur amicus.*

Deinde quem fructum ex illius literis ceperis, quod illis lectis aliquantulum acquieueris, cum P. Manut. 36. li. 4. *oratio prudens ac beneuola, auctoritas, exempla, conſilia, cæteraq́ res eleganter copioſeq́ collectæ, multam adhibuerint medicinam dolori. Sed illud*

maiorem,

maiorem, quod firmitudinem, grauitatemq; animi illius perspexeris.

Postremò, vbi causas tui doloris & fletus exposueris, desiderare te amici præsentiam ostendes, quam multum mœrori tuo (quando literæ tantum valuerunt) mederi posse significabis.

Grati tamen viri est, gratias agere, & vicissim officium suum amico, & semper, et ad omnia promptum paratumq; ostendere. Precaberis tamen Deum ipsum, vt nunquam illi tua vti opera contingat, nisi in rebus cùm secundis, tum lætis.

Si consolatio nihil nobis profuerit, laudabimus animum, studium, et ingenium consolatoris: quod tanquam bonus ac peritus medicus nullum remedij genus non admouerit. Sed malum vincere omnem artem. Quomodo & Cicero ad Atticum epist. 16. lib. 10. Nescio, inquit, quomodo imbecillior est medicina, quam morbus.

De Officiosa.

Officiosa Epistola, qua operam, vel pollicendo, vel præstando nostram, aut præstitam honestè commemorando, vel gratiam inimus, apud aliquem, vel initam aut fouemus, vel augemus: iure generi Consolatorio subijcitur, quia cum alibi, tum in quaque Consolatoria Epistola, vt dictum est, operam nostram studiumq; polliceri solemus. Pli.4. 19.li. 1.32. lib. 6. 16.lib.7.

Commemoratis enim prius, si placebit, amicitiæ nostræ causis, nil tam promptum & paratum esse scribemus, quam omnem nostram operam, curam, diligentiam, auctoritatem, gratiã, & facul- Manut. 23. li. 2. in fin.

tates, ad omnia, quæ ad amici voluntatem, cõmodum & dignitatem pertinere cognoscemus.

Ci. 8. 11. li. 6. Manut. 38. lib. 4. *Ideo rogabimus, vt nostra quantulacunq; sit opera alijsq; rebus, & ipse, & sui in omnibus vtantur negotijs, publicis, priuatis, forensibus, et domesticis, cùm suis, tum amicorũ, ac aliorũ omnium, quoniam hoc nobis gratius, atque optatius fieri nihil possit.*

Cic. 10. li. 3. fere in principio. *Addemus etiã (si ad rem facere videbitur) nos semper desiderasse tempus dari, quo & ipse, & alij cognoscerent, quanti à nobis fiat, vel doluisse nunquam datam nobis fuisse occasionẽ præstandi officij iam diu debiti.* Cic. 1. li. 3. *Nunc autem accidit, nihil nos prætermittere sine nefario scelere posse.*

Si quid prætermissum fuerit, & crebritate et magnitudine officiorum nos resarturos pollicebimur. Si quid autem præstitimus, non minus breuiter, quam modestè commemorabimus, quãtum extiterit studium nostrum, dignitatis amici, vel tuendæ, vel augendæ. Cic. 1. li. 8. 17. li. 5. 29. lib. 10. Pli. 4. li 2.

Seu potius non dubitare nos scribemus (quod modestius & laudabilius habetur) quin vel sui vel alij perscripserint, cum nec mediocre, nec obscurum, nec eiusmodi fuerit, quod silentio possit præteriri, breuiterque rem ipsam nos attingere poterimus.

Ci. 10. li 3. non longè à princip. *Nihil præterea nos prætermissuros pollicebimur, quod ad vtilitatẽ honestatémque eius spectauerit. Omnia igitur dicemus, et postulet à nobis et expectet: cùm officijs nostris amici cogitationes superaturi simus.*

Iam

Iam priusquam de Responsione ad Officiosam dicamus, illud hic annotandum duxi, Officiosam epistolam vulgo appellant, eam, in qua operam nostram studiumq; amico pollicemur.

Sed vocem multò latius patentem nimis arctant, cùm ad hanc significationem restringũt, magnámque Epistolis Consolatorijs, Gratulatorijs, Monitorijs, alijsq́ue nonnullis iniuriam faciunt, quippe qui eas quoque hac appellatione, quam tamen non minus merentur, non dignantur.

Immo verò Officiosæ verius hæ dici possint, quamuis, qui aliquem consolatur, qui alicui gratulatur, qui aliquem monet, re ipsa officio amici fungatur. At qui aliquid pollicetur, verbis duntaxat officium amici præstet. Possint ergo rectius fortassis Pollicitoriæ nominari.

Ad Officiosam Responsio.

Ad Officiosam Epistolam *omnia responderi poterunt, quæ in Gratiarum actione cõuenire diximus. Non minus enim officiosa, & humanitatis plena esse debet responsio, quàm fuerit Epistola, ad quam respondetur.* Ci. 15. 19. li. 5. 32. li. 7.

Et si minimè noua tibi fuerunt, quæ præstitit amicus grata tamen & iucunda declarabis. Cùm ea sit amici voluntas, humanitas, & beneuolentia erga te, libenter talem te amplecti animum. Manu. 3. li. 1. 13. 16. 26. li. 2. 14. li. 3. Pli 1. lib. 4. 14. lib. 7. 7. lib. 8.

Polliceberis etiam operam tuam, certandumq; esse officijs dices, quibus æquo animo, vel vincas illum, vel vincaris ab illo.

Tuam omnem spem significabis in illo vno, vel in illo maximè post Deum ipsum, à quo primo bona omnia emanant positam esse, tantam humanitatem & beneuolētiam, tot tantaq; officia, nullam vnquam inobscuraturam obliuionem.

De Gratulatoria.

Cice. 11. 12. li 3. 8 li 15. Plin. 13. 23. li. 4. 12. 15. li. 5. 26. lib. 6. Manu. 1. 2. 8 lib. 1. 9. 10. li. 2. 20. 29. li. 3. 29. 30. 45. li. 4.

De Gratulatione *dignum sanè est obseruatu, quod vir eruditiss. & eloquentiss. Paullus Manutius annotauit in epist. 7. lib. 1. qua Cicero Curioni de Tribunatu plebis gratulatur.*

Tria seruat, inquit, in officio Gratulationis, primum gratulatur tantam dignitatem: Deinde bene precatur: Tum hortatur ad Magistratum cum laude gerendum. hactenus ille.

Gratulatio *(quæ aut vtilitati, & commodo debētur, quæ magna quidem est: aut honori ac dignitati, quæ maior habetur: aut virtuti & pietati, quæ omnium est maxima) fit cum alicui gratularis de rebus, vel quæ illi prosperè euenerunt, vel quæ alijs, de quibus quidem maximam illum arbitraris percipere lætitiam.*

Si de rebus, quæ ad hominem pertinent, illud obseruare debes, vt incredibili te ex illa dignitate, vtilitatéve illi nec petenti, nec ambienti delata, nec expectanti quidem, affici lætitia dicas, perinde ac ex rebus tuis, & ipsius causa, & tuo quoq; nomine, & quod vides ea egregijs & doctis viris tribui ornamenta, & commoda, quæ debentur.

Addas etiam, non dubium tibi fuisse, quin illam assecuturus esset rem, cum multo etiam maiora illius

ra illius merita postulent: Orabisq́; Deum, vt honorem illum, aut facultates fortunet.

Inferes tamen nonnunquā hortationem ipsam, etiam si minus necessarium esse intellexeris, vt & tuum testificeris in illum amorem, & magis hominem ad virtutes, & res præclarissimè gerendas inflammes. Cic. 5. 7. 9. li. 2. 14. li. 9. Pli. 23. li. 7.

Si de alijs, vt puta de fratre erit gratulatio, mirum in modum te gaudere scribes, illum cepisse fructum vel pietatis in suos, vel animi in Rempu. vel rerum bene & prudenter gestarum, cum assecutus frater fuerit, illam aut dignitatem, aut vtilitatem. Cicer. 7. 9. li. 15.

Idq́ue te facere significabis, cùm fratris causa, tum quod iudicas amicum omnibus secundissimis rebus dignissimum. Quo quidem genere vtimur, cum vel nobis ipsi gratulamur, vel alijs aliqua re nostra. Ad At. 1. li. 4. Pli 19. li. 4. 23. lib. 9.

Vbi cauendum esse arbitror, ne adeo inaniter, & effusè animus noster exultet, vt illa lætitia, vel gestiens, vel nimia dici possit.

Rerum autem ordo postulat, vt cum mista est epistola, gratulatio sit in principio, id quod & Cicero ostēdit et filius. De Gratulatione vide Brandolinum cap. 18. lib. 2. Cic. 9. li. 2. 12. li. 3. 21. li. 16. vltra medium.

Ad Gratulatoriam Responsio.

AdGratulatoriam *rescribes, gratam tibi fuisse gratulationem. Amici enim cum humanitatē, tum beneuolentiam agnoscis, cum minimè dubiū vllo tibi vnquam tempore fuerit, quin omni ille* Ci. 11 14. li. 4. 21. lib. 16. ad At. li. 9. Cæsar ad Oppium. Pli. 8. li. 4.

H 5 *affice-*

afficeretur lætitia de omnibus tuis, tum commodis, tum honoribus:

Vt & semper cepisti voluptatem, capturúsve ex omnibus rebus esses, quas ad illius vel dignitatē, vel vtilitatē pertinere cognosti, cognosceréſve.

Cic.15.li.2. *Optare te, & sperare monstrabis, rem non modo prospere euenturam, sed etiam maxime tibi voluptati fore: Confidere etiam, multum te in ea amici humanitatem, & prudentiam adiuturam.*

Probatissimam tibi esse significabis rationem, quod ab optimo sit animo: Demum gratias agere, tuæ esse partes videntur.

De Epistola qua gratias agimus.

Cic.15.li.2. 11.lib.10. Pli.19.li.4. 2.li.5.3.16. 28.li.6. Manut.15. li.2.37.li.4

In Gratiarum verò actione, *quæ primū locū in Epistola, si pluribus de rebus scribendum est, desiderare videtur, accuratè & prudenter de rebus nostris actū esse ab amico ostendemus. Confectā rē esse, siue conficiendā nos sperare, ex nostra sentētia.*

Resq; ipsas si videbitur, quæ ab illo facta sunt, narrabimus, oēs cōferentes nō in merita nostra, sed in illius cū humanitatē, tū liberalitatē, et diligētiā.

Id quod faciemus etiā, cum de rebus nobis donatis erit dicendū, pollicebimurq; non mediocrē nos Manut.26. lib.4. *adhibituros curam, vt viros nos dignos amici laudibus & fauoribus ac muneribus præstemus.*

Verum si res forte fortuna minus ex voto successerint, per amicū non stetisse fatebimur, quo minus eas assecuti fuerimus: omnia enim quæ ab amico proficiscūtur, grata nobis esse, et solent, et debēt.

Demum vel apertè meritas agemus gratias, et si dabi-

si dabitur zelaturos promittemus: sin minus, Deũ ipsum orabimus, vt cumulatè pro nobis respondeat: Vel per circuitionem faciemus, gratiarum relatione potius, quam actione opus esse scribentes.

Dicimus tamen, quandoq; non esse amici agere gratias, vel pluribus id agere, ne blandus esse videatur. Cùm iam pridem id ex nostra necessitudine, quæ ad summam beneuolentiam peruenit, sublatum esse deberet. Cic. 24. li. 10. 15. li. 11. ad Brut 6. Manut. 11. lib.4.

Dubitare videntur nonnulli, num inter amicissimos, gratiarum actio locũ habere debeat. An verò, quod Bruto & Planco visum est sine offensione prætermitti possit. Sic enim ille, Iam non ago tibi gratias, cui enim re vix referre possum, huic verbis nõ patitur res satisfieri. Rursus idem. Noli expectare, dum tibi gratias agam, iam pridẽ hoc ex nostra necessitudine, quæ ad summam beneuolentiam peruenit, sublatum esse debet.

Plancus aũt sic quãdam exorditur Epistolam, Facere nõ possũ, quin in singulas res meritaq; tua tibi gratias agam: Sed me hercule facio cũ pudore neq; enim talis necessitudo, quantam tu mihi tecũ esse voluisti, desiderare videtur gratiarũ actionẽ, neq; ego libenter pro maximis tuis beneficijs, tam vili munere defungor orationis. Et malo præsens obseruantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. Sic igitur illi sentiunt.

Sed Cicero epistola decimanona libri 10. de Gratiarum actione sic scribit, Quanquam gratiarum actionem à te non desiderabam, quum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum, tamen

(fatendum est enim) fuit ea mihi periucunda, sic enim vidi, quasi ea quæ oculis cernuntur, me à te amari Dices, quid antea? Sed nunquā illustrius. Cicero igitur in summa etiam amicitia officium hoc non improbat: Rationes tamen Bruti & Planci non videntur contemnendæ.

Inter amicissimos igitur puto gratias agi posse, si minus fortasse debeant. Quandoquidem ea interdum ob amorem alteri præstamus, quæ nobis ipsis nunquam præstaremus, atque ita alium, quā nos, & pluris facere, & magis diligere videmur.

In Gratiarum igitur actione, beneficiū quod accepimus, erit modis omnibus amplificandum: Nam sæpè gratiā retulisse videtur, qui benè gratias agit.

Amplificatur autem his ferme rationibus:
Si vltro collatum est, si incunctanter, si cito.
Bis enim dat, qui cito dat. Si in tempore.
Si vberius, quam alter ausus sit petere.
Si nihil pro merito. Si ab eo cui libenter debemus, hoc est, ab eo quem amamus ex animo.
Lege Brandolinum Cap. 17. lib. 2.

Ad epistolam gratiarum actricem Responsio.

Cic. 18. li. 2. 11. lib. 5. 19. 20. lib. 10. *Agenti gratias respondebimus non mirari nos, sed vehementer gaudere, grata illi esse officia nostra, cum hominem omnium gratissimum cognouerimus, idque nunquam nos destitisse prædicare, dolere quod plura pro amico facere nobis non licuerit.*

Recipiemus tamen illius dignitatem, indies ma

iori nobis cura futuram, licet adeo eam amplificatam esse sciamus virtutibus suis, vt vel nihil, vel parum addi posse videatur.

Praeterea tantam inter amicos necessitudinẽ, nullam desiderare gratiarũ actionem scribemus, nec eam nos vnquã expectasse. Immo si mutua fuerunt beneficia (vt maiorem capiemus beneuolentiam) illum non gratiam modo nobis habuisse, verum etiam cumulatissimè retulisse dicemus.

Modesti praeterea hominis est, praesertim si ad magnos scribatur viros, non modo nullam admittere gratiarum actionem: verum illud etiam addere, beneficium se accepisse, non dedisse, cum plus vel commodi vel suauitatis ex illa re in eximium illum virum collocata adeptus ipse fuerit, quam magnus ille vir.

De Epistola imperante & prohibente.

In his prima est, imperandi ratio, quae superiorum aut Magistratuum aut potestatem aliquam gerentium est. Sed cum illi per alios, vt plurimùm scribant, vtrisque praecepta tradenda.

Omnibus igitur, qui per literas aliquid imperaturi aut mandaturi sunt, siue suo, siue alieno nomine id agant, tria potissimum consideranda sunt: quibus imperetur, quid imperent, quo modo imperent. Imperantibus tria cõsideranda.

Nam etsi omnibus benignè mansuetéque imperandum est, (omnes enim humanitati, quam superbiae potius obtemperant) ingenuis tamen, & generosis animis mansuetius & consideratius imperan-

perãdum est: sponte enim quæ agenda sunt, agunt.

Retinenda tamen est semper maiestas imperantis, ne, cui præest, subesse, aut quam cogere potest, rogare videatur.

In hoc genere aut nullo, aut quam breuissimo exordio vtẽdum est: Id si res postulabit, ad ea quæ facienda sunt, lectorum animos præparabit, rationémque, qua ipse ad imperandum ductus sit, aut vtilitatem exponet.

Nonnunquam rei magnitudinem, difficultatem, honestatem, laudem, præmiumq́ proponet. Id si opus non erit, à narratione incipiet eius rei, de qua imperaturus est.

Rem autem quam imperabit, primũ fieri posse ostendat necesse est. Deinde etiam facilem, aut certè non difficilem: honestam præterea et vtilem, nõ ei qui imperat solum, sed ei quoq; qui imperium sustinet, & si poterit, etiam necessariam.

Modum quoq; rei gerendæ, facultatemq́ præbeat, postremò, quid ex ea re emolumenti vel laudis sit vterque consecuturus, ostendat.

Mãdare & Imperare differunt.

Mandandi eadem, quæ imperandi ferme ratio est, nisi quod qui mandat, rogare potest, Qui imperat, si modo imperat, non potest.

Precũ tamẽ loco, adhortationes atq; incitationes succedũt, quæ imperanti nunquã vtiles, sæpè etiã necessariæ sunt. Præterea qui mãdat, familiarius ac lenius: qui imperat, grauius ac seuerius agit.

Prohibendi quoque ratio non sanè ab imperando multum discrepat. Quibus enim rationibus

Impera-

Imperamus, iisdem quoque prohibeamus necesse est. Sed prohibemus asperius, & præmij loco pœnam ignominiámque proponimus.

Plus tamen in omni re humanitas & æquitas, quam ius vllum, aut seueritas valet. Sed de toto hoc genere hactenus. vide Brandolin. lib. 2. ca. 23.

De Dedicatoria seu Nuncupatoria.

Dedicatoria Epistola *dicitur, qua librum aliquem quacunque de materia à nobis scriptum, illustratum emendatum, vel Commentarijs, Annotationibus, Scholijs, explicatum, vel nostra saltē opera typis excusum, ad aliquem mittimus.*

Hæc quoniā Epistolarum limitibus includitur, eiusq́; creberrimus est vsus, et inuenias qui libros possint scribere, non possint tamen iisdē illis bonā, elegantem & artificiosam (quale artificium illa postulat) præfigere Epistolam, à multis neglecta, à nobis tamen non videbatur prætermittenda.

Dicemus igitur primū, q̄bus sint libri dedicādi: deinde q̄ ratio nominis: tertio q̄ causæ dedicationis: et postremò, qđ sit huiusmodi epistolæ artificiū.

I. Primùm igitur quibus dedicentur libri, huiusmodi sint oportet, vt vel vno aliquo eximio ornamento, aut multis simul emineant, Qui maximos in Repub. honores gesserint, sanguinis nobilitate clari, Eruditione præstantes. Quibus libri sint dedicandi.

Barones, Comites, Pricipes, Reges, Imperatores. Episcopi, Cardinales, Pontifices Maximi, vnde appellatio ipsa fluxit.

II. Nā cum Deo, Diuisq́; dedicare quippiā pro- Cur Dedicatoria.

prie

priè dicamur, isti heroes præ reliquorum hominum cœtu Dij quidam terrestres ob Maiestatem, Potestatiúq; amplitudinem, virtutes, diuitias, & cætera tum animi, tum fortunæ bona videntur.

Cur Nũcupatoria. *Vox Nuncupatoria inscriptionem respicit, vt Epistola Nuncupatoria sit, qua quis librum suum cuipiam inscribit, cum quo librum nominari, seu à quo librum nuncupari cupit, confunduntur tamen hæc duo vocabula, quando de Epistola sermo est.*

Causæ dedicatiõis. *III. Dedicamus autem lucubrationes nostras magnis Principibus, & eorũ nomine insignimus, his fere de causis:*

Primum vt ipsorum nobis beneuolentiam, gratiam, amorémque conciliemus, cõciliatum augeamus, atq; confirmemus.

Tum vt homines priuati eo meliorem de nostris laboribus opinionem concipiant, quod eos ad tam illustres viros, ad ipsa capita & Rectores orbis terrarum missos conspiciunt, quibus procul dubio nihil inelegans, indoctum, vulgare, abiectúmque donatur.

Hinc fit, vt libentius, & cupidius tales libros euoluant, ac magis venerentur, videlicet, ne illorum quibus consecrati sunt, auctoritatem paruipendere & iudicium irridere videantur.

Et cum obtrectatores linguas suas fere coërceant ab huiusmodi doctorum vigilijs lacerandis, quas clarissimis & potentissimis Principibus dicatas vident.

Aliorum

Aliorum verò libros, qui nullum illustre splendidumq; nomen præ se ferunt, negligant ferme, & legere vix dignantur, fit vt huiusmodi nuncupatione, non auctoritas modo, sed patrocinium quoq; & tutela libris comparetur.

Nunc age leges aliquot & præcepta in hoc genus proferamus, non fixa illa quidem, et immutabilia prorsus, sed tamen congruentia, satisq; certa.

IIII. Dicendi genus seu character huiusmodi Epistolæ, vt ex libro Secundo facile cognosci potest, accõmodari debet personæ cui Epistola scribitur. Præceptiones huius generis.

Grauis scilicet, copiosus, ac summus, si summa fuerit Personæ auctoritas, existimatio, amplitudo, dignitas.

Si Mediocris, medius quoq; temperatusq; character adhibebitur.

Infimus verò nunquam aut perrarò: quod ad plebeios & infimos, nisi forte ad amicos, non soleamus mittere libros.

Exordimur *ab aliqua re pulcra, illustri, præclara delectabili, seu à loco communi, paulatimq; ad operis argumentum institutumq; delabimur. Quomodo facere consueuit Paulus Manutius, in suis, quas appellauit Præfationes, interdum à nostris rebus, occupationibus, negotijs, fortuna, vita statu, atq; euentis principium ducimus.*

Deinde occasionem & causas explicamus, quibus incitati fuerimus ad librum conscribendum, ne quid inconsultò aggressi putemur. Hic de vtilitatibus ex ea lectione illoq; studio capiendis licebit

disputare. Hæc siquidem vna solet existere ratio, qua docti viri ad libros diuulgandos impellũtur.

Tertio dicendum est, aliquid de modo & œconomia, quam tenuerimus in opere nostro, Hoc, & superius præceptum in tãta librorum eâdem, aut quasi eâdem de re scriptorum multitudine, obseruatu sunt vehementer necessaria, vt si minus res nouas, noua tamen, commodioréque via, & methodo, diligentius & apertius (quæ singula per se magna sunt) tradere nos velle intelligatur.

Posthæc Patroni nostri laudabiles actiones, egregia facinora insigniter prædicabimus, ac, si videbitur, ad earũdem laudum ampliorem gloriam cohortabimur: qua in parte nihil vetabit esse longiores. Quamuis necesse non fuerit, rhetoricum quendam in laudando ordinem persequi: verum, si multa sunt, præcipua deligẽda, & verbis exquisitis in cælum extollenda erunt.

Postremò, munus, nosq; ipsos offeremus, extenuantes nostrum ingenium, doctrinam cum libro deprimentes, at paucis, suauiter, ac moderatè.

Rogabimus item, vt nos in suorum numero habere pergat, plura, maiora, elaboratiora ipsiusque splendore digniora pollicebimur.

Verum enimuero, hic ordo præceptionum tam anxiè custodiendus non est, Nam hîc quoq;, vt alibi, libera est Epistola.

Atq; vt finiam, qui grauiter, politè, & sapienter, præfari concupiscit, Legat & veterum Præfationes, vt Ciceronis ad M. Brutum in libris de

Natura Deorum, De finibus bonorum et malorũ, Tuscu. Quæst. Parad. Orat. perf. Epist. aliquot ad Q. F. Lib. de Orat. & epist. libros [illegible] Atticum de Amicitia, & Senectute, & epist. [illegible] 16. Ad M. Filium, 3. de Off.

Et dedicatorias doctissimorum quorundam nostri temporis Pauli Manutij, Antonij Mureti, Petri Victorij Ioachimi Perionij, Caroli Sigonij & similium si modo sint aliqui horum similes.

De quibusdam alijs Epistolarum formis.

Hactenus octodecim Epistolarum formas explicando pertractauimus: quibus addere possemus, Amatoriam & Disputatoriam. Sed & modus aliquis adhibendus est, & pene nihil est reliquum, quod generibus tam explicatis non includatur.

His adde, quod illa à nostris moribus vitæque instituto prorsus aliena sit, qui Apostoli consilium sequentes, libentius doceremus homines pudicitiã Deo consecrare, quam sanctum licet & honorabile inire matrimonium. Quæ Epistolarũ genera hic omittenda.

Disputatoria verò est illa quidem inter doctos frequens, Sed de ea certa et stabilia præcepta præscribi non possunt. Quin etiam Disputationes, nisi fortassis admodum faciles, ex Demetrij sententia epistolis excluduntur. Vbi igitur de Mista dixerimus nonnihil, extremam, quod dicunt, manum libro huic tertio tunc imponemus.

De Mista seu Composita.

Mistam vocare potes Epistolam, cuius scriptor

pari ratione modóque diuersos sibi fines propositos habuerit.

Qu[illegible] ex diuersis quidem Epistolarũ formæ con[illegible] vnum habet præcipuè Scriptoris finem, non Mista, seu Composita dicetur Epistola, sed Simplex, illius videlicet generis, ad quod finis ille spectat præcipuus.

Non igitur omnis Epistola Mista dici potest, cuius partes ad diuersa spectant Epistolarum genera, si modo partes illæ ad vnum eundemq́ finem præcipuum referuntur.

De Mistis seu Confusaneis Epistol[illegible], quæ res varias complectuntur, illud solum admonuerim, in ijs nõ parum lucis afferri lectoribus, si seorsum publica, seorsum priuata: Seorsum gesta, seorsum gerenda describantur, eaq́, aptis connectendi particulis & transitiunculis inter se rectè connectantur, ne velut scopæ dissolutæ turpiter diffluant.

~~Epistolam esse liberã, nec certis perpetuisq;~~
~~legibus astringi.~~

Illud postremò *animaduertendum est, nos non omnia hæc quæ dicta à nobis sunt, firmissimã legem esse velle, nec aliter fieri nunquam posse existimare, nedum præcipere.*

Nam cùm libera & soluta sit Epistola, nulli fere addicta legi, ingeniosi adolescentes, vt magis generi, de quo agitur, conuenire videbitur, et addere & mutare, & imminuere poterunt multa.

Nos enim ea fere posuimus, quæ apud Ciceronem potissimùm obseruata leguntur, vt adolescentibus

tibus viam facilem, ac latam efficeremus, qua illi ad metam ipsam quam citissimè peruenire possēt.

FINIS LIBRI III.

LIBER IIII.

QVO CONTINENTVR ELEgantiores aliquot Epistolam exordiendi formulæ:

Ex M. T. Cicerone, Bembo, Sadoleto, Longolio, P. Manutio, & nonnullis alijs selecta.

Exordia cùm ad scribendum lacessimus.

Ego, & si nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, vt tuas eliciam.

Scire cupiò, quid agas, & quam longum istum tuum discessum à nobis futurum putes.

Non dubito, quin mirere, atq; etiam stomachere, quod tecum eadem de re agam sæpius.

Etsi quid scriberem non habebam, tamen amico ad te eunti, non potui nihil literarum dare.

Iam diu ignoro quid agas: nihil enim scribis, neque ego ad te his duobus mensibus scripseram.

Gratulor tibi mi Sadolete, veréque gratulor, quod ex Germania saluum te ad tuos recepisti.

Optabam iampridem, vir omnium integerrime, te meis literis compellare, vt tuas elicerem.

Certior per te fieri cupio, nũ iã aduenerit Rex Catholicus, aut quã mox exspectetur adfuturus.

Epistolæ argumentum ad te nullum prorsus erat, nisi id mihi N. noster suis ad me litteris præbuisset.

Subinde motis aliis istuc aduolaturio mi N. sed semper aliqd oboritur, qđ me heic rursus alliget.

Exspectamus omninò non epistolam à te, sed ingentem litterarum sarcinam, quæ vel grauet Aegyptium.

Tu velim ad me quàm sæpissimè, et de tuis rebus & de meis, et de omni Reip. statu, de quo sum sollicitus, scribas.

Carissime N. si valentibus salutem dicimus in capite litterarum, multo magis conuenit ægrotanti tibi optare salutem.

Noui quod ad te scribã, mi N. nihil est, et si qđ esset, sciebam te à tuis quotidie certiorẽ fieri solere.

Nihil erat noui, quod ad te scriberem, nisi quod mihi decretum est, neminem nostris ad te litteris inanem hinc dimittere.

Et si nihil noui, quod ad te scriberem, habebam, tamen cùm N. noster proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare.

Copiosissimam ad te epistolam scribere gestiebat animus, ni et otium deesset, & propediem vos ipse visere decreuissem.

Quo in statu res nostræ sint, & nunc & aliàs scribemus vberiùs: diuitijs enim vt non multùm polleo, ita nec egeo qui dem multùm.

Maio-

Maiorem in modum te rogo obsecroq́, ut posthac tantillum otij studijs negotijsq́ tuis suffurere, quo me nonnunquam litteris tuis compelles.

Obsecro te mi carissime N. ut quoniam Dedali esse non possumus, ut pennarum beneficio conueniamus, ut litteris subinde colloquamur.

Non quod quidquam habeam te dignum, ad te scribo: sed iccirco tantũ, ut rescribas, alioqui mihi nec caussa scribendi est ulla, nec argumentum.

Quærenti mihi iã diu, quid tibi potissimũ scribere͂, nõ modò certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem.

Etsi nostratia omnia nũtijs, aut rumore ad vos perferuntur, tamen ea inscribam breui, quæ potissimùm te puto ex meis litteris velle cognoscere.

Etsi nihil erat opus epistola, proficiscẽte istuc N. nostro, qui res meas nõ minùs nouit, quàm ego ipse, non potui tame͂ quin te saltem epistolio salutarem.

Tu velim ad me frequenter scribas, etiam ut nihil magnopere sit quod scribas: Quanquam hæc eiusmodi sunt tempora, ut epistolæ argumentum deesse non possit.

Dolui vehemẽter ac sæpè, N. doctissime, binas meas ad te litteras ꝓximo scriptas biẽnio, perijsse: perijsse enim duco, quibus nihil adhuc responderis.

Doleo, intermissã esse tã diu inter nos cõsuetudine͂ dandi litteras, q̃ mihi erat multò iucundissima.

Rogo te, quod quidem utriusque nostrũm fiat commodo, ut ad eam reuertamur.

Nimiũ iam diu est, ex quo nihil ad te litterarũ

dedi cùm neque libentiùs faciam quidquā, quàm loquar tecum per litteras, vbi coram nō datur. Et tu in intimis sensibus sis infixus: sed indicabo tibi, quæ me ratio deterruerit.

Etsi nihil habebā hoc tempore scriptione dignū, ad te præsertim, cui publicis curis negotijsq; occupato, non est temerè scribendum quidquid in buccam venerit: Singularis tamen amor in me tuus effecit, vt quiduis potiùs loquerer, quàm omnino tacerem.

Etsi statueram nihil ad te literarum dare, nisi tu mihi epistolæ argumentū ipse præbuisses: tamen cùm ad N. hominem vtriusque nostrûm studiosissimum scriberem, putaui aliquid etiam ad te literarum esse dandum.

Non dubito quin tibi odiosæ sint epistolæ quotidianæ, cùm præsertim nulla noua de re certiorem te faciam: Sed tamen euntibus ad te nostris domesticis, vt nihil ad te dem literarum, facere non possum.

Pridie quàm has scriberem, iam alium quendam literis ad te datis onerauerам: verùm certiùs existimaui, si quid fortè fortuna accidisset, alteras per hunc addere, non ijsdem quidem verbis, sed eodem pæne argumento.

Etsi constituerā nihil ad te dare literarum, nisi me ipse vel scripto aliquo prouocasses, vel heic certè aliquid epistola dignum occurrisset, tamē cùm istuc N. proficisceretur, homo nostri ita studiosus, vt se sine meis literis hinc discessurum esse negaret, scripsi has.

Non

Non potui perferre diutius desideriū tui, quin sciscitarer ex te per literas quid ageres rerum, ac qui valeres: quod tamen æquiùs fuerat me cognoscere ex tuis litteris, tuéq; in illis erga me beneuolentiæ habere testimonium, nec tamen puto me tibi ex animo effluxisse.

Reuocarem te ad intermissam nostram scribendi cōsuetudinem, ni metuerem, ne impudenter viderer facere, qui tibi, homini publicis functionibus occupato, negociū adderem: itaq; non postulo, vt tam crebrò mecum per literas alloquare, quàm aliquando facere es solitus: Interdū tamen rogo te, ne graueris aliquid ad me literarum dare.

Exordia cum alicui respondemus.

Accepi epistolas tuas, aliā alia iucundiorem.

Accepi litteras tuas binas, ad quas his vnicis respondeo.

Magno dolore, affecerunt me tuæ litteræ, quibus ad me scribis.

Legi tuas literas, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognoui.

Petis Iacobe candidissime, vt tecum animi mei consilium communicem Hoc vnum habe.

Tua verò epistola, tantò mihi iucundior fuit, quantò longior, præsertim cùm de N. tota loqueretur.

Accepi aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quàm suspenso et sollicito animo scire aueres, quid esset noui.

Variè me affecerunt tuæ litteræ: Nam partim

læta, partim tristia cõtinebant: Læta quod te &c. Triste illud, quod &c.

Etsi iusta & idonea vsus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen, ne id sæpius facias, te rogo.

Scripta & obsignata iam Epistola, redditæ mihi sunt litteræ à te, plenæ nouarum rerum, maximeq́; mirabiles.

Vt tribus Epistolis tuis postremis carissime Parisi, vnica respondeam, hoc est, de vna fidelia plures dealbem parietes.

Vt primùm otium & tempus scribendi nactus sum, duxi esse rescribendum eis litteris, quas ego abs te superioribus diebus accepi binas.

Accepi perbreues tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui. Cognoui autem id, quod mihi dubium non fuit.

Quamquam gratiarum actionem à te non desiderabam, cùm te re ipsa atq; animo scirem esse gratissimum, tamen fuit ea mihi, fatendum est enim, periucunda.

Quod cessationem tuam tam religiosè excusas, facis tu quidem humaniter: sed nihil sanè, vt te mihi purgatum velles, opus erat, qui mihi negligẽtiæ nomine suspectus nunquam fueris.

Tãti sunt mihi litteræ tuæ, mi Flamini, vt nullo pacto credam posse me illis rescribendo satisfacere: Tanta rursus tua est humanitas, vt te boni consulturum quidquid à nobis proficiscitur, existimem.

Et si

Et si multarum rerum curis atq; oneribus ita premor, optime N. vt respirare vix possim: tamen, vt litteris tuis amantissimè scriptis aliquid respon derem, ab..ci omnia, & officium, quod tibi à me debetur, habui antiquissimum.

Binas abs te accepi litteras Mechliniæ datas, quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere: Alteris dicebas, te velle, quæ egissem bene & feliciter euenire.

Animi tui dotes adolescens carissime, velut in speculo tua repræsentauit epistola: quæ si tuo vnius Marte confecta fuit, sicuti fuisse nihil addubito, ausim tum mihi, tum sæculo magnum quiddam de te polliceri.

Accipio excusationē tuā, cur ad nos rarò hoc anno scripseris: Sed accipio ea ex parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiunt, fieri scribis, ne ad nos perferantur.

Epistola tua, vir integerrime, diu inter litterarum fasciculos delituit, vt mensibus aliquot diu multumq; quæsita, non quita sit inueniri: tandem vltrò, non quæsita, ad manus venit, &, vt inquit Ouidius, non inuenta reperta est.

Quod te de litterarū intermissione excusas, facis tu quidem humaniter: Sed nihil, mihi crede, opus fuit, vt te apud me eo nomine purgares, qui & quantis occupationibus destineare noui, neque de tuo in me amore, quidquam dubitaui.

Neq; negare audeo tibi homini eruditissimo, cuius

ego plurimi semper amicitiam feci neque si pollicear, præstare possim, id, quod à me petis: Premor enim domesticis oneribus, vt vix sustineam: Peto igitur abs te meis vt occupationibus ignoscas, & voluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames.

Quamquam me nomine negligentiæ tibi suspectum esse doleo: tamen nō tam molestum mihi fuit, accusari abs te officium meum, quàm iucundum requiri, cùm præsertim, in quo accusabar, culpa vacarem.

In quo autem desiderare te significabas meas literas præ te fers perspectum mihi quidem: sed tamen dulcem & optatum amorem tuum.

Exordia cum respondemus ad Epistolam nobis gratam.

Multa me in epistola tua delectarunt: Sed nihil magis quàm quod.

Iam dies octauus agitur, aut plus eo, cùm optatissimas abs te accepi literas.

Quò minus expectatæ venerunt tuæ literæ, hoc mihi plus voluptatis attulerunt.

Accepi literas tuas, immo meros amores, quid enim aliud sonant? quid aliud spirant?

Gratum erat tuum munusculum, gratior epistola tam amica, gratissimus animus.

Literas tuas, mi Sigoni, dici non potest, quàm acceperim cupide, quibus ad me scribis, &c.

Literæ tuæ, quo sunt frequentiores, atq; etiam longiores, eo mihi maiorem adferunt voluptatem.

Literæ tuæ perbreues sunt, si quis versus numeret, sed eædē prolixæ, si quis humanitatē æstimet.

Quò magis præter spem acciderunt, hôc gratiores fuerunt tuæ literæ, mihi non semel votis ardentissimis exoptatæ.

Gratæ mihi tuæ literæ fuerunt, immo verò & peroptatæ & dulces, quæ mei apud te memoriam residere, mihi indicarunt.

Valdè sum affectus tuis literis, doctissime & humanissime Stembusi: valde priori pagina perturbatus, paullùm altera recreatus.

Libentissimè legi tuas literas, integerrime Morilloni: In quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognoui meas tibi esse redditas.

Accepi literas tuas & suaues profectò, et eruditas: quibus non aliter sum oblectatus, atq; olim tua consuetudine, cùm essem Louanij.

Gratissima mihi tua fuit epistola, quæ testabatur veterem illum tuum in me animum: Meus verò cur mutatus esset, nulla est causa.

Bis nos exhilaras, N. candidissime, dum vino suauissimo, litteras addis multò suauiores: Quare duplici nomine tibi gratias agimus.

Gratæ mihi tuæ literæ fuerūt, ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei.

Reddita mihi tua est epistola, quæ vel hoc nomine fuit gratissima, quòd à Robortello venerit, homine longè gratissimo & amantissimo nostri.

Epistolam tuam accepi, quæ mihi tum ob recor

dationem

dationē veteris notitiæ fuit iucūdissima, tū quod abs te, cuius ingenij dexteritati ex animo faueo.

Iucundissima mihi fuit tua epistola, mi N. & videris mihi non infeliciter operam in stylo excolendo posuisse, quæso te ne desuetudine sinas obsolescere.

Amice candidissime, multo gratissimæ mihi fuerunt litteræ tuæ, quibus etsi contractè rescribo, & serius quàm debeam, amo tamen effusissimè meum Susium.

Epistola tua suauiter & amanter in primis, eademque elegantissimè conscripta, memoriam mihi nostræ consuetudinis, tuæque virtutis, & humanitatis vehementer auxit.

Accepi litteras tuas datas Florentiæ extremo mense Iunio, ad me Septembri ineunte perlatas, ex quibus cognoui, quod mihi fuit iucūdissimum, te rectè valere.

Grata mihi est vehemēter memoria nostri tua, quam significasti litteris, quam vt conserues, non quod dubitem de tua constantia, sed quia mos est ita rogandi, rogo.

Epistola tua Præceptor humanissime, qua mecum de officio dilectionis expostulas, mirum in modum me delectauit: gaudeo profectò, mihi datam, quod aiunt, ansam crebrioribus, quàm hactenus, te litteris solicitandi.

Quas ad me his proximis superioribus diebus litteras dedisti, mi Murete, incredibili me affecerunt voluptate: quod enim plerique solent ægre ferre, id

re, id mihi planè iucundissimum fuit, nempè vt me obiurgares.

Litteræ tuæ perbreues, sed amoris humanitatisq́; plenissimæ, hôc mihi etiam fuerunt iucundiores, quòd manu tua scriptæ illud ipsum testimonium de quo scribis, nostræ perpetua et constantis amicitiæ, grauius multò faciebant.

Reddita est mihi à te epistola, quæ vel hoc nomine mihi fuit gratissima, quòd tam amãter prolixeq́; mecum confabulari, tædium non fuerit. Salutaui quos voluisti, rescripturus per occasionem, vt vincere prolixitate possim.

Magna me voluptate affecerunt tuæ litteræ, ex quibus perspexi, vigere apud te, & memoriam amicitiæ nostræ, & studium propensæ erga me voluntatis, quam ego habui semper carissimam ab eo vsque tempore, quo, &c.

Gratum mihi est, quod me de ijs, quæ in Gallijs publicè priuatimq́; geruntur, tam accuratè facis certiorem, quodq́; tua cura, & amicorum ad me, & meæ ad amicos litteræ perueniunt, cùm sumus tam vasto terrarum spacio disiuncti.

Non facile dixerim, plus ne voluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim: est enim mihi gratissimũ, cùm & me à te amari, & te amore in te meo delectari perspicio: ex quo fit, vt litteras tuas beneuolentiæ plenissimas & officij, iucundissimè legam.

Redditæ mihi sunt abs te litteræ, gratissimæ illæ quidem & optatæ, vtpote amore illo tuo verè fraterno

terno plenissima: sed tamen quæ mihi voluptatem illam, quam ex tuis litteris capere soleo, magna ex parte imminutam attulerunt: significabant enim te in quartanam incidisse.

Iucundissimæ mihi litteræ tuæ: iucundissimæ solum, immo etiam salutares. Quod enim te saluū mihi et sospitem nunciarunt, per eas quoque mihi incolumitas est restituta. De qua re et tibi gratulor & mihi gaudeo, Deumq́; supplex oro, vt te in optimo statu diutissimè valere iubeat.

Accepi litteras tuas, quas N. ad me attulit, à quo cùm percūctatus essem de te ea quæ volebam, atq; is mihi omnia læta respondisset, alacriore animo cōuersus sum ad lectionem litterarum: in quibus recognoui animum tuum pristinum erga me, & plenam beneuolentiæ atq; humanitatis voluntatem, qua mihi nihil accidere solet optatius.

Iucundissimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, idq́ue ipsum sanè multis de causis, Primùm quòd tuæ, hoc est, &c. Deinde quòd mirificam quandā tuæ erga me voluntatis significationem habebant: Adde etiam quod perbellè scriptæ spem mihi affirmarunt non dubiam, talem te aliquando fore, qualem ego te, vel ingenio vel diligentia tua fretus, multis futurum prædicassem.

Ex litteris tuis, quæ me de tua apud Fanum mansione reliquisq́; tuis rebus erudierunt, magnā cepi voluptatem, propterea quòd et elegantes ipsæ sunt, neq; tantum Latinè sed etiā politè, atq; subtiliter scriptæ, & tuam erga me beneuolentiam,

quam

quam ego semper feci plurimi, magnoperè præ se ferunt. Itaq; nihil mihi potuit optatius accidere.

Maxima sum ex tuis litteris affectus voluptate, non eò solùm, quòd suauissimè atque honorificè scriptæ, magnam tuæ erga me obseruantiæ significationem haberent, (quamquam id ipsum mihi, pro eo sanè ac debuit fuit gratissimum) sed quod ea verborum puritate atque elegantia essent bellissimè cõtextæ, vt meam de studiorum tuorum cursu, opinionem planè cõfirmarent, atque haud scio, an etiam vincerent.

Gratissimæ mihi fuerunt litteræ tuæ, quæ & veteris nostræ amicitiæ memoriam mihi renouarunt, & declararunt in te non parum adhuc amoris erga me ipsum residere: Quo mihi nil optatius, neque iucundius accidere potuit, tibiq; hoc de me esse persuasum volo, si quem mihi aliquãdo locum tibi gratificãdi dederis, magno me abs te affectum beneficio esse arbitraturum: Tu vt valeas, & me diligas magnopere abs te peto.

Ego nullius litteris æquè delector ac tuis, ex quibus multiplicem capio tum fructum, tum voluptatem: Primum, siue mecum litigas, siue rides, siue lacessis, discedo doctior. Nihil enim abs te proficiscitur adeò neglectum, quod aliorum quantalibet cura possit æquare. Deinde tuus iste sermonis torrens, meam expergefacit somnolentiam: tuus ardor meum frigus acuit: tua copia nusquam non exuberans ieiunam exilitatem meam emendat, atque castigat.

Exordia cùm quempiam accusamus de litterarum raritate.

Video te occupatissimum esse, qui ad quaternas meas litteras non responderis.

Saeculum mihi exisse videtur humaniss. N. quòd nihil abs te redditur.

Doleo tibi chartam deesse, si eius inopia ad me & rariùs scribas & breuiùs.

Miror te ad me nihil scribere, & potiùs ab alijs, quàm à te de Rep. certiorem me fieri.

Quod tam diu nihil ad me scribas, mi N. non irascor tibi: irascerer tamen, si fas esse crederem.

Tu ad nos & rariùs scribis, quàm solebas, & breuius: credo quia nihil habes, quod me putes libenter legere.

Iam diu litteras abs te nullas accipio: sed ego in te voluntatem erga me summam & singularē specto, non epistolas.

Tu licet mutus sis, ego tamen non desinam frequentibus tibi epistolis obstrepere, & te amabo, si me contempseris etiam.

Demiror te tam diu nihil scribere, neque enim opinor, te sic occupatum, vt non vacârit, neq; tam fortunae successu elatum, vt veteres cōgerrones fastidias.

Vide quid me cogitare velis: tanto in desiderio â te litterarum, fac igitur quàm primùm scribas, nisi quid me voles suspicari, atq; vtinam fallantur suspiciones nostrae.

Exspectanti mihi abs te quotidie litterarum aliquid,

liquid, sæculum pene præterijt, et multæ ad te scribendi occasiones è manibus elapsæ, dum aliquid semper puto recepturum, cui responderem.

Puto te iam suppudere, cùm hæc te tertia iam epistola anteà oppressit, quàm tu schedulam aut literarum: Sed nō vrgeo, longiores enim exspectabo, vel abs te potiùs exigam.

Irascor, nec liquet mihi an debeam, sed grauiter irascor, quòd à te tam diu litteræ nullæ: Exornare me potes vno modo, si nunc saltem plurimas & longissimas miseris: hæc mihi sola excusatio vera, cetera falsæ videbuntur.

Etsi magnam mihi putem fieri iniuriam, quòd tot epistolis prouocatus nihil respōderis: humanius tamen esse duxi peccare officio, quam silentio retaliare iniuriam: Audi igitur, optime N. in quo sta tu res meæ sint.

Iam pridē nullas abs te accipio litteras: ego verò binas ad te dedi eodem exemplo, de quibus nihil addubito, quin alteræ saltem sint redditæ, quæ erant bene longæ, & multis de rebus, quas ipse, ni fallor, cupiebas cognoscere.

Nimis diu iā videor mihi à te litteras exspectare quod si nihil habes, quod ad me scribere necesse sit, saltem inter nos mutuam veteremq; beneuolentiam taciti conseruemus: Sin offensus es proximis meis litteris, quæ tecum liberiores fuerunt; quæso te, concedas hoc naturæ ac libertati meæ.

Si Victorium meum non nossem, suspicarer mē illi excidisse, quia non scribit: Nunc verò de tam

cognito atque explorato amico, tantùm metuo, ne quid aliter agat, quàm velit, quia iam pridem de illo nihil audio: est enim amor mirè meticulosus: Tu igitur scribe, quò mihi hunc timorem adimas.

Iam pridem nihil abs te accipio, quod nō contigit sine magna mea sollicitudine, non quòd exciderim tibi, minus enim est mihi abs te metuendum, sed ne incommodiore valetudine impediaris: tu si me amas, exime mihi hāc curam, seu anxietatem veriùs, si non crebris litteris, certè crebra salutatione, per eos, qui proficiscentes huc, te cōuenerint: Potuisti enim intelligere, si modò satis rectè animi erga te mei affectum tibi declaraui, me non alia esse in te obseruantia, quàm in parētem: quoniam tu non minus me, quàm filiū amare mihi visus es.

Exordia cum nos excusamus de litterarum raritate.

De litterarum intermissione, sine caussa abs te accusor.

Nolim me putes obliuione tui, rariùs ad te scribere, quàm solebam.

Nec sæpè est, cui litteras demus, nec rem habemus vllam, quam scribere velimus.

Meas litteras, quod requiris, mi N. impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas.

Ad te ideo rariùs scripsi, quòd non habebam idoneum, cui darem, nec satis sciebam, quid ad te scriberem.

Si quid haberē, quod ad te scriberem, facerem id, & pluribus verbis, & sæpius, Nunc quæ sunt n· ·otia, vides. S. P. Mi-

S. P. Mirari amice, quòd non scripserim, mirari desine: iam scribo, & si placet Laconicos Laconico respondebis. Vale.

Non committam posthâc, vt me accusare de epistolarum negligentia possis: tu modò videto in tanto otio, vt mihi par sis.

Quod nihil litterarum ad te dedi, non id quidem causa fuit, quòd scribendi argumēto destituerer, quo planè abundabam, sed quòd, &c.

Nollem te existimare, aut neglīgētia fieri mea, aut obliuione nostræ veteris amicitiæ, vt raras ad te dem litteras, nō enim ea causa fuit: sed quòd, etc.

Scripsissem perlibenter Reuerendis. Cardinali: sed nec otium erat, nec argumentum, Nec ignoro quibus ille negotijs distringatur: Quare tu, &c.

Quod ad te, mi Bamelrodi, iam diu nihil dederim litterarum, non tam meis, quàm tuis occupationibus multis & magnis, adscribas velim.

Vereor ne litterarum à me officium requiras, quas tibi & iam pridē & sæpè misissem, nisi quotidie lætiora, quæ ad te scriberem, exspectarem.

Non ausus sum dare ad te ante hac quidquam litterarum, quòd, cùm res nō esset vlla digna, quæ scriberetur, inanem sermonem litterarum tibi iniucundum fore putaui.

Iam diu nihil litterarum ad te dedi, quòd cùm non haberem ferme quid scriberem (quæcunque enim heic agerentur, ad te perscribi à tuis sciebā) nolui te inanibus litteris meis obtundere.

Tuum silentiū tam diuturnum duobus nomini-

bus mihimet excuso: vel quia nō dantur per quos scribas, vel quia totus es in sacris voluminibus, nec potes à semel gustato melle diuelli.

Segniorem me facit ad scribēdum, non obliuio tui, sed quòd me deterreant epistolarum vestigia omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum: Nunc neque quid agas, neque in quo mundo verseris, scio.

Quod raras adhuc misi ad te litteras, scito rationem esse habitam à me occupationum tuarum: hac enim sola impedior verecundia, ne te sæpius interpellem: quamobrem tu nobis aliquam debes gratiam.

Non obliuione mutuæ beneuolentiæ nostræ, rarius ad te do litteras, quàm forsitan vsus veteris nostræ coniunctionis postulet: sed pudore quodā id fit potius, quòd vereor, ne tuis grauioribus curis intempestiuiùs obstrepam.

Quòd pristinam meam scribendi consuetudinem intermissam mirarie, nihil est quod suspiceris mali: neq; enim, quod semper fui, tui amantissimus esse vel desii, vel esse desinam, dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

Peto à te, Murete vir humanissime, ne me putes obliuiōe tui rariùs ad te scribere quàm solebā: sed aut grauitate valetudinis, qua tamen paullulum videbar leuari, aut quod absim ab vrbe, vt, qui ad te proficiscantur, scire non possim.

Cùm longo locorū interuallo desiūcti simus, per litteras tecum quàm sæpissimè colloquar: quod si rarius

rarius fiet, quàm tu exspectabis, id erit caussæ, quòd non eius generis meæ sunt litteræ, vt eas audeam cuiuis temerè committere.

Diu est, quòd destitimus inter nos missitare litteras, neq; enim inueteratæ amicitiæ tanta coniunctio talem operam vllam aut oblectamentum requirebat, nec fuêre alia, de quibus esset opus alterum nostrûm ab altero certiorem fieri.

Cùm me vides præter institutũ meum litteras ad te nõ tã sæpe quàm solebam mittere, nimirum etiam me tacente, quàm sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis, omnes accepi. Nihil amabilius, nihil etiam elegantius.

Si fortè rariùs tibi à me, quàm à ceteris litteræ redduntur: peto à te, vt id non modò negligentiæ, sed nec occupationi quidẽ tribuas: quæ & si summa est, tamen nulla esse tanta potest, vt interrumpat iter amoris nostri & officij mei.

Etsi pudet me post diuturnam cessationem nunc ad te scribere, tamen non dubito, quin pro tua in amore constantia, meæ, si qua fuit, negligentiæ, benignus interpres sis futurus, præsertim cùm nihil esset priuati, quod scriberem. Publica verò omnia, copiosè ab alijs ad te perscribi non ignorarem.

Longum interuallum est, cùm litteras ad te dedi nullas, quod accidit, non remissione obseruantiæ in te meæ, nec obliuione virtutis, humanitatis, & beneuolentiæ erga me tuæ: sed quia multis & molestiis occupationibus impeditus, alia quoque

officia permulta deserere coactus sum.

Diu est, quòd nihil ad te dedi litterarum, non obliuione amicitiæ nostræ, sed quòd, cùm nihil haberem quod scriberem tua lectione dignum, nullas volui potiùs, quàm inanes esse meas litteras. Nunc verò, cùm se mihi occasio, & prope, dicam, necessitas quædam obtulerit scribendi ad te, libẽter hac opportunitate vsus sum.

Multis iam mensibus nihil ad te litterarum dedi, Nec mihi tamen venit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silẽtij mei diuturnitas attulerit. Mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cùm lego, delector mirifice amore in me tuo: delector etiã ingenio, & scribendi elegantia.

Ego ad te rariùs solito do litteras, quòd non dubitem te, & negotijs occupatum, & grauitate valetudinis defessum, minus libenter ad exercitium hoc scribendi epistolas venire, sed nec amicitia nostra fulcimentis illis indiget, quibus vulgares permultæ: Rogo te etiam atque etiam, vt posthac, quoties mihi scribes, quemadmodum & corpore & animo sis affectus, paucis verbis significes.

Exordia quibus se quis purget de longiore silentio.

Quòd tam longo temporis interuallo nihil ad te dederim litterarum excusationem accipe, non peccati, sed silentij. Pudet quidem me tam diu nihil tibi scripsisse: sed profectò si scias quantis heic distineor occupationibus, facilè habeas silentio meo veniam.

Epistolis tuis equidem sum abs te lacessitus ad scribendum: sed iccirco sum tardior, quòd non inueniam fidelem tabellarium.

Quòd tāto interuallo nihil ad vos scripserim, profectò intelligis rem mihi deesse, de qua scribā, non voluntatem.

Quòd tanto temporis interuallo, nihil ad te dederim litterarum, nec veteris mea erga te obseruantiæ beneuolentiæq́; memoriam renouārim, non mea negligentia, neq; adeò obliuione mutui nostri amoris, sed potiùs pudore quodam accidit.

Puto tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentij caussa longè molestior: nam toto ferè biennio, neque corpori valetudo, nec animo quies contigit: ita qui absentes amicos, litteris saltem colere consueui, iucundissimam mihi cōsuetudinem intermittere, & in officij cursu languere sum coactus, quòd si tibi fidem, mea non facit affirmatio, testes habeo, &c. Hanc excusationem probari à te cupio, nec omninò despero.

Quòd epistolæ tuæ non responderim, mi N. non voluntas in caussa fuit, quæ est erga te, vt potuisti cognoscere, profectò summa: sed valetudo aduersa mea, quæ per ingentes dolores tum corporis, tum animi vires valde afflixit. Neque nunc scriberem, nisi vererer, ne quid tu de immutata mea erga te voluntate secus suspicarere, quā res habet, & ego vellem. Cupio enim vt intelligas, me in ratiōe ista amicitiæ paria tecum facere, & tantopere amantem non mediocriter redamare.

Iam diu est, cùm ego ad te nihil litterarum dedi, quod accidit non obliuione tui mea, neq; pigritia aut negligentia nostra, sed quod ipse meis occupationibus impeditus dubitans de tuis, veritus sum ne mea sedulitas forsitan tibi molesta esset, si te à grauioribus & sanctioribus curis, inanium lectione litterarum auocasset, & si inanes epistolæ nunquam esse solent, quæ vt aliud nihil afferant, testes tamen sunt amoris et conseruatæ optimæ voluntatis. Verùm hoc testimonium neq;, vt ego arbitror, tu à me desideras, neq; ego abs te requiro: satis enim nostra vetus constansq; amicitia testimonij vtriq; nostrûm præbet, esse nos inter nos, quales esse debemus, amicissimo animo videlicet & constantissima voluntate coniunctos.

Exordia cum serius alicui respondemus.

Noli mirari, si tuis sanè iucundis mihi, & suauibus litteris, serius respondi, quam æquum fuit.

Occupationibus factum est meis, mi N. vt nihil hactenus binis tuis litteris responderim.

Non est quod succenseas nobis, si aliquanto tardiores fuerimus in scribendo: multa fuere impedimento.

Distuli tuis respondere litteris, quod existimaui fore, vt præsens præsentem amplecterer Louanij, vel Coloniæ.

Scripturus eram ad te, nam ita decreueram, mi N. Verùm interuenêre nescio quæ, quæ mihi hoc propositum excuterent.

Litteras tuas accepi, tabellarium, cui dederas, non vidi: si statim non responderim, omnem in illũ culpam refundendam putato.

Tuis litteris mense Ianuario ex Vrbe datis, quòd adhuc non responderim, iusta hæc apud te erit excusatio, quòd minùs commodè valui.

Non licuit mihi id quod vehementer optaui, aut celeriùs aut vberiùs ad te scribere, quòd aduersa valetudine mensem ampliùs afflictatus, in hunc vsque diem conualescere adhuc omnino non potui.

Miraberis & quidem non iniuria, responsum à me litteris tuis multò seriùs, quam tu fortasse desiderabas, & ipsæ litteræ tuæ merito postulabant. Id cur ita euenerit, paucis accipis. Iturus erat istuc Rolandus noster, &c.

Epistolæ tuæ, quæ mirificam mihi attulit voluptatem, nondum respondi, occupatus nihil agendo, & ita assuefactus desidiæ, vt qui olim ad omnia solebam mihi otium facere, ipse nunc negotijs negotia opponam, ficta vtique, & opinione animi mei simulata, vt vera ac seria excludam.

Noli admirari, si & mea & tua exspectatione serius hasce dedi ad tuas amicissimè atque humanissimè scriptas litteras: morbo impeditus satis facere officio non potui, quo tamen leuari iam videor: Itaque, vt primùm facultatem nactus sum, non commisi, vt diutius desiderares à me hoc officium.

Vulgare est, vt, qui seriùs paullò ad amicorũ litteras

teras respondeant, nimias occupationes suas excusent: ego verò quò minus maturè rescripserim, nō tam culpam confero in occupationes (quamquam ne ipsæ quidem defuerūt) quàm in acerbissimum potius hunc dolorem, quem mihi patrui mei obitus attulit.

Allatæ sunt mihi tuæ litteræ, aliquanto serius, quàm dierum ratio postulabat: quibus in litteris facile & amorem tuum erga me, & memoriā veteris nostræ consuetudinis recognoui: Sed quò minus ad eas tum celeriter responderim, publica hæc negotia, quæ nos heic anxios & sollicitos habent, aliquandiu retardarunt.

Accipio tuam de intermissione litterarum excusationem: sed ea demum lege, vt me tibi eodem nomine purgatum esse velis: neq; enim vlla negligentia mihi officio defuisse videor, qui quod scriberem nihil planè haberem: Tum verò vel te, vel à te aliquid, vnde mihi scribendi argumentum nasceretur, in dies singulos exspectarem.

Etsi ratio officij mei postulabat, vt post tuum à nobis discessum crebras ad te litteras darem, quibus & de rebus publicis, & de priuato rerum statu fieres certior, nescio tamen, quo pacto factū esse dicam, vt cùm dies nullus esset, quo non id facere cogitarem, omnes tamen re, vt ita dicam, infecta elaberentur. Cùm verò tandem me diuturni silentij suppuderet, constituissemq; omnino in posterum eiusmodi negligentiæ maculam epistolarum frequentia delere, repente redditus est mihi à te fasciculus. *Exor-*

Exordia cum nos purgamus de litterarum breuitate.

Ad litteras tuas mihi longè gratissimas tribus verbis respondebo, velut occupatissimus.

Pluribus tecum verbis agere non licet, ita multis distrahor, vnum hoc, Hubertinus noster.

Copiosissimam ad te scribere epistolam gestiebat animus, ni & otium deesset, et propediem vos ipse visere decreuissem.

Tam multum est quod scribam, vt nec initium inueniam, nec exitum, propter hāc dubitationem meam, breuior hac est epistola.

Vereor ne putidum sit, scribere ad te, quàm sim occupatus: sed tamen ita distinebar, vt vix huic tātulæ epistolæ tempus habuerim, atq; id ereptum è summis occupationibus.

Nihil vnquā accidit mihi, mi D. Loeui, tuis litteris mellitius: ad quas, si breuiter respondeo, facile tu quidem ignosces, si scias quantis studiorum laboribus pæne confectus sim, à quibus simulatque dabitur otium scribam epistolas alias super alias.

Exspectanti mihi quotidie à te litteras N. noster subitò denuntiauit, vt ad te scriberem, si quid vellem: Ego verò & si quid scriberem non habebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam, breuitatem secutus sum te magistro.

Nimium rarò nobis abs te litteræ adferuntur, cum & multò tu faciliùs reperias, qui Romam proficiscantur, quàm ego qui Athenas, & certiùs tibi sit

tibi sit, me esse Romæ, quàm mihi, te Athenis: Itaq; propter hanc dubitationem meam, breuior hæc epistola est, quod cùm incertus essem, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus deuenire.

Scio me frequẽter ad te scripsisse. doctissime atque humanissime Stanislae, sed ita Laconicè, vt tibi videar non scripsisse, ita cogit studiorum moles, quibus obruor. Nam si rationem ineas, quid dandum sit pietatis officijs, quid somno, quid valetudini, quid scribendis recognoscendisq; libris, facilè colliges, quantulum supersit temporis, quod epistolis scribendis impertiri possim.

Quòd non perinde ac debebam, tuis eruditissimis litteris responderim, velim æstimes nulla id mea negligẽtia factum esse, sed occupationibus his, quibus necessariò distineor in maximo, vt scis, munere perfungendo: quo fit, vt frequenter, &c. eam ob rem ignosces & cunctationi, & breuitati mearum litterarum, quando ijsdem de caussis, quibus in hanc deueni tarditatẽ, adhuc impedior, ne longior sim: Iam verò illud, quod abs te rogatus sum, faciam sedulò ac perlibenter.

Exordia cum nostram in amicum beneuolentiam contestamur.

Miram sanè rem, et tibi, vt opinor, auditu iucundissimam, non potui non ad te perscribere.

Nunquam futurum putassem, vt omninò mihi verba deessent, quibus tibi gratias agerem: sed nunc, vt video, desunt: nec facile reperio, vir humaniss.

maniſ. qua verborum forma tibi explicem, quantum tibi debere velim: quando tu vir iſta auctoritate & præſtantia tantum laboris mea cauſſa adieris.

Deerat omnino quod ſcriberem, & inani te Epiſtola interpellare nolebam. mihi tamen illud eſt grauiſſimum, vt exiſtimes, nullis adhuc meis litteris meum in te animum atque amorem ſatis eſſe teſtatum: tantus enim eſt, vt de illo magis ex te ipſo & ſuauitate ingenij, quàm ex oratione & infantia mea iudicare te velim.

Cùm neq; haberem, quod tua magnopere intereſſet à me ſcribi, et te ſcirem ſummis occupationibus aſſiduè diſtrictum, tamen faciendum mihi putaui, vt aliquid omnino ad te litterarum darem: Ad meum enim officium valdè pertinet, te de nobis optimè meritum intelligere, & quo te ſtudio colam, & qua tuorum in me meritorum memoriã religione conſeruem, quod vt ſpero, conſequar litterarum bono: Nam vt remunerari vnquam poſſim, ſperare vix audeo.

Quoniam iam annum ferè à nobis abes, quidquid heic interim nouorum eſt ortum, puto & me tibi debere ſcribere, & te ſcire vehementer cupere: Audies igitur ex me noua quidem permulta, haud omnia læta tamen: Non ignoras rerum mortalium conditionem: Nihil tam beatum in humanis negotijs, quod non aliqua incommoditate temperetur. Patruus tuus, &c.

Exordia petendi quippiam ab amico.

Singularis

Singularis tua humanitas mihi hãc fiduciam ministrat, vt tametsi nihil promeritus, audeam tamen tuum officium liberè requirere.

Cùm & mihi conscius essem, quanti te facerẽ, & tuam erga me beneuolentiam expertus essem, non dubitaui à te petere, vt, &c.

Vide quæso, quàm sit insigni impudentia tuus Nizolius, nunquam illi Riccius in mẽtem venit, nisi cùm eget: Opus est mihi, ad pauculos dies, Aristotele de Præceptis Rhetorices.

Nisi certò cognoscam, tuam non solùm erga me summam, verùm etiam in omnes, tametsi alienos, bonarum litterarum studiosos non vulgarem beneuoletiam, vererer profectò, mi N. in alieno præsertim negotio, studiorum tuorum tranquillitatem temerè appellare: Verùm cùm sciam, quàm non illibenter pro amicitia subinde renouanda, ab amicis tuis sollicitteris, audacter te paucula pro amiculo sollicitaturus accedo.

Exordia agendi alicui gratias.

Gratum erat tuum munusculum: gratior epistola, tam amica: gratissimus amicus:

Iam non ago tibi gratias: cui enim re vix referre possim, huic verbis non patiatur res satisfieri.

Immortales tibi ago gratias, agamq; dum viuam. Nam relaturum me affirmare non possim: tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse, nisi fortè ita sensurus es, vt me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Miraris, scio, quid sit, quod cùm doctissimam epistolam, cum magni-

magnifico munere ad me dederis, nihil ad te scripserim, vt ex nostris saltem litteris cognosceres, quã grato ob ea, quæ fecisti, essem in te animo. Sed tu quid miraris? defuerunt, si nescis, mihi verba, quibus tibi meritas agerem gratias, atq; hodie desunt. Præstat tibi animus quod potest, gratam omnium tuorum in me beneficiorum memoriã vultq́ue tibi debere quàm maximè.

Exordia cum amicum consolamur.

Optimi patris tui mortẽ, vt doleo vehementer, ita omninò felicem existimo, qui sic obierit, quando hac sorte nascimur omnes, nihilq́; diuturnum in rebus humanis, ne dum perpetuum.

De patris obitu cõsolarer te, vir ornatissime, ni persuasum haberem ægritudinem istam, quam in alijs lenit adimitq́; tẽpus ipsum, in te singulari tua prudentia esse sopitam.

Audio te morbo decubuisse: sed neq; morbi causam, neq; genus intelligo. Tu, si potes, de his ad me scribito, et fac, vt sciam quid mẽ facere velis. Nã si pecunia opus est, siue domesticorum ministerio, vtrumque tibi præsto erit: Quin & ipse istuc aduolabo, si mea præsentia tibi vtilis esse potest. Vale, ac, quantum potes, teipsum cura.

Exordia cum quid amico nuntiamus.

Quo in statu heic omnes simus, accipe.

Quid heic geratur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit.

Mitto librum, quem desiderabas: serius tamen quàm & tu voluisti, & ego debebam. Ita, mi. N.

 distrin-

distringor occupationibus, vt neque interspirandi sit locus.

Coram me tecum eadem hæc agere sæpè conantem deterruit pudor quidā pæne subrusticus, quæ nunc exponam absens audacius: epistola enim non erubescit.

Dedi Louanio discedens litteras M. N. N. communi amico, quas tibi redderet: quibus litteris epistolæ tuæ paucis, vt tum ferebat tempus, & festinatio mea patiebatur, respondi.

Ornatissime vir, nihil erat hôc tempore magnoperè dignum, de quo celsitudinem tuam interpellarem: sed ad scribendum inuitauit opportunitas tabellarij tum certi, tum huc mox reuersuri.

Exordium scripturi ad ignotum.

Quod ignotus ignotum meis litteris inexspectatis interpellare sim ausus, vir optime, non tam debes improbitatem accusare meam, quàm beneuolentiam.

Exordium ignoto responsuri.

Boni consulam audaciam tuam, vir humanissime, qui ignotus ad ignotum scripseris, si tu vicissim boni consulueris, quòd occupatissimus tam parcè respondeo, vt pæne nihil respondeam.

FINIS LIBRI IIII.

LIBER V.

COMPLECTITVR ELEgantes aliquot Latinæ linguæ phrases, scripturis epistolam crebrò futuras vsui.

Epistola, & ad eam spectantes formulæ.

Epistola, & hinc Epistolium diminutiuum.
Litteræ, arum: hinc diminutiuum Litterulæ.
Epistolæ eodem argumento, &c.
Litteræ aliquot eodem exemplo, dicuntur, quæ de eadem tractant materia. Barbari dicunt eodem tenore.
Epistola elegans & multum humanitatis præ se ferens.
Elucubrare Epistolam, Scribere, conscribere, exarare litteras
Scindere, conscindere, concerpere, lacerare Epistolam.
Interijt, intercepta est epistola.
Rescribere vel respondere litteris, vel ad litteras.
Complicare litteras, vel epistolam.
Obsignare vel consignare epistolam, vulgò claudere.
Obsignare litteras publico signo, Cicero.
Resignare, vel recludere litteras, hoc est, aperire.

Inscribere alicui Epistolam, vulgò, Scribere superscriptionem.

Deferre, perferre ad aliquem litteras.

Hanc Epistolam velim reddendam cures, cui inscripta est.

Fasciculum hunc Spieringo inscriptum, ad ipsum fac cures perferendum.

Hunc litterarum fasciculum velim cures ad Poelgheestium deferendum.

Exemplum epistolæ, vulgò copia.

Mittere alicui exemplum litterarum.

Velim mihi huius epistolæ describi exemplum, vulgò dari copiam.

Dare alicui epistolam describendam.

Tabellarius, Tabellio, Græcè grãmatophorus, qui litteras perfert.

Litteræ elegantes, bellæ, facetæ, iucundæ, suaues, humanæ, gratæ, amabiles, exspectatæ.

Litteræ amicè, amanter, amantissimè, beneuole, humanissime, suauissime, vel honorificentissime scriptæ.

Litteræ inanes, superuacaneæ.

Epistola recens, epistola peruetus.

Accepi abs te litteras, quæ mihi significabant, indicabant, &c.

Redditæ sunt mihi abs te litteræ, quibus, vel ex quibus intellexi, perspexi, animaduerti, didici, cognoui, recognoui.

Quibus me facis certiorem, significas, declaras, ad me scribis, erat scriptum, perscripsisti.

Quibus sum factus certior, Quibus lectis cognoui, &c.

A me cum plus otij nactus ero, vberiores litteras exspectato.

Tres vno die à te accepi epistolas, vnam breuē, duas vberiores.

Litteras tuas exspecto valdè, vehementer, auidè, maximè, mirificè, suspenso animo, eásque multis de rebus.

Quamquam iam teipsum exspecto, tamen isti puero da ponderosam aliquam epistolam.

Teipsum scilicet maximè, tamen etiā tuas litteras anteà exspecto.

Fac vt sciam, Tu fac sciam, Fac planè sciam, Vt sciam cura.

Fac me statim, celeriter certiorem.

Vt celeriter sciam, da operam.

Certior factus sum litteris, nuntijs, fama.

Cetera cognosces, audies, ab vel ex alijs.

Nolo te ignorare, Hoc te scire volui.

Hoc quidquid est, Hoc qualecumque esset, te scire volui.

Non te præterit, Non te fugit, Non ignoras.

Iam diu ignoro, incertus sum quid agas.

Memini, Memoria teneo.

Credo te memoria tenere, Meminisse te credo.

Lacessere, Prouocare aliquem scripto.

Dictaui hāc ad te epistolam, Scripsi hanc manu librarij.

Occupationum mearum, tibi signum sit manus librarij.

 Tu

Tu ad omnia rescribes, Rescribe quam primū.

Velim mihi ad omnia rescribas.

Velim sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

Breues litteræ tuæ. breues dico? immo nullæ, tribus ne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius.

Epistola nobis iucunda & accepta.

Oblectauit me tua Epistola.

Delectarunt me multum tuæ litteræ.

Vehementer tuis litteris sum delectatus.

Litteræ tuæ incredibiliter me delectarunt.

Incredibile est, quantum me litteræ tuæ delectarunt.

Incredibilē mihi lætitiā attulerunt litteræ tuæ.

Ex litteris tuis cepi fructum multiplicem.

Magnam ex epistola tua cepi voluptatem.

Ex tuis litteris cepi incredibilem voluptatem.

Maximam lætitiam cepi ex tuis litteris.

Gratæ mihi fuerunt litteræ tuæ.

Gratissimæ mihi tuæ litteræ fuerunt.

Litteræ tuæ mirabiliter gratæ sunt.

Gratæ mihi vehementer tuæ litteræ fuerunt.

Epistola tua, litera tuæ fuerūt mihi gratissimæ.

Nihil mihi esse potuit tuis litteris gratius.

Caue putes vllas mihi litteras gratiores, quàm tuas.

Tuæ litteræ mihi gratæ iucundæq; sunt.

Periucundæ mihi fuerunt tuæ litteræ, quibus intellexi.

O gratas

O gratas tuas mihi iucundasq; litteras.
O litteras omni suauitate refertissimas.
O verè suaues, bellas & elegantes tuas litteras.
Nihil iucundius tuis litteris, nihil amabilius:
Libentissimè legi litteras tuas, in quibus, &c.
Litteræ tuæ, si quando aliàs, nunc me maximè oblectarunt.

Litteræ tuæ tantò fuerunt gratiores, quantò diutius desideratæ.

Summa me voluptate tuæ litteræ affecerunt, perfuderunt, extulerunt.

Litteræ tuæ summam voluptatem, letitiam, gaudium, iucunditatem attulerunt.

Raro scribendi formulæ.

Raro ad me scribis.
Minus sæpe ad me scribis.
Raras abs te accipio litteras.
Miror te ad me tam raro scribere.
Crebriores abs te litteras postulo.
Crebrius vellem ad me scriberes.
Abs te iam diu nihil accipio litterarum.
Infrequens es in officio scribendi.
Nimium raro nobis abs te litteræ adferuntur.
Non satisfacis officio tuo crebritate litterarũ.
Officium litterarũ abs te requiro, in te desidero.
Es ad scribendum cunctantior, atque etiam planè cessator.

R. Iccirco sum tardior, quòd nõ inueni fidelem (tabellarium.
Ad te ideo rariùs scribo, quòd non habeam idoneum, cui litteras committam.

Plura habeo, quæ ad te velim ſcribere: ſed ea ſunt huiuſmodi, vt non audeam committere litteris.

Formulæ ad varia reſpondendi.

Reſcribo tibi ſubiratus.

Reſcribam tibi ad ea, quæ quæris.

Ego, tuis proximis, nihil habeo, quod reſcribā.

Superiori epiſtolæ tuæ nihil eſt quod reſpondeā.

Perturbato animo, nō potui, vt conſueueram, reſcribere.

Faciendum mihi putaui, vt litteris tuis ordine reſponderem.

Quod poſtremum fuit in epiſtola tua, quam à te proximè accepi, ad id primùm reſpondebo.

Quòd ſcribis te belle valere, vehemētèr gaudeo.

Quòd ſcribis te velle ſcire totius noſtræ familiæ ſtatum, en accipe.

Formulæ admonendi aliquem vt ſæpius ſcribat.

Velim quàm ſæpiſſimè mecum per litteras colloquare.

Crebris nos litteris appellato, quibus omni de re me erudias.

Si quid erit quod interſit me ſcire, perſcribe ad me, ſed diligenter.

Quid futurū exiſtimes, ad me pſcribas velim.

Crebris nos litteris appellato.

Abſentiam noſtram crebris litteris ſarciamus.

Tu quæſo crebrò ad me ſcribe, vel quod in buccam venerit.

Tu velim ad nos ſæpè ſcribas: ſi rem nullam habebis,

bebis, vel quod in buccam venerit, scribito.

Tu mihi, etiam si nihil erit quod scribas, tamẽ id ipsum scribas velim, dum modò ne his verbis.

Tu velim & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quàm diligentißimè certiorem.

Tu etiam atq; etiam cura vt valeas, litterasq; ad me mittas, quotiescumque habebis cui des.

Velim quàm sæpißimè mecum per litteras colloquare, etiam si rem, de qua scribas, non habebis.

Velim diligentiùs omnia, quæ putaris me scire opus esse, perscribas.

Quoties habebis cui des ad me litteras, nolim prætermittas.

Fac sciã quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire non poßum.

Scribe ad me quid agas, & à nobis quid fieri, aut curari velis.

Facito nos statim quid cõstitueris, & quid agas. si tibi videbitur, certiores.

Cùm primùm de rebus Gallicis explorati aliquid habueris, facito nos statim certiores.

Cùm in primis tuas litteras desiderem, noli cõmittere, vt excusatione potiùs expleas officium scribendi, quàm assiduitate litterarum.

Formulæ petendi aliquid.

Peto quæso, Peto oro, Peto contendo.
Rogo oro, Rogo obsecro, Oro obsecro.
Oro obtestor, Obtestor obsecro.
Hoc abs te peto, & summè contendo.
Illud à te magnopere peto, contendoq;.
Illud vnum à te vehementer contendo.
Hoc abs te peto, & pluribus verbis rogo.

Sic à te peto, quasi in eo mihi sint oia, vt, &c.

Singulari studio abs te contendo, vt nihil vmquam magis.

Vehementer, valde, magnoperè, etiam atque etiam.

Maiorem in modum, Singulari studio, Quam possum studiosissimè.

Valde hoc ex animo à te contendo.

Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo, vt, &c.

A te etiam atq; etiam maiorem in modum peto.

Hoc à te, si pateris, gratia contendo, vt, &c.

Pro amicitia nostra, pro nostra coniunctione hoc à te peto.

Pro amicitiæ nostræ fiducia peto à te.

Pro tuo perpetuo in me studio à te peto.

Peto à te amicitiæ nostræ nomine, quam confido apud te plurimùm posse.

A te magnoperè pro nostra summa coniunctione, tuaq; singulari humanitate etiam atq; etiam peto & quæso, vt, &c.

A te hoc omni contentione peto, sic vt maiori cura petere non possim, vt, &c.

Cùm me non fugiat, quanta sit auctoritas tua, peto à te pro nostra consuetudine coniunctissima, vt, &c.

Cùm & mihi conscius essem, quanti te facerē, & tuam erga me beneuolentiam expertus essem, non dubitaui à te petere.

Te etiam atque etiam pro summa nostra coniunctione

iunctione, proq́ue tua in me perpetua & magna beneuolentia maiorem in modum peto atque contendo.

Peto, vt cures, vt enitare, vt enitare, contendasq́ue.

Vt perficias, vt in hac re elabores, Vt hoc negotium suscipias.

Vt dignitati meæ suffrageris.

Vt rationem habere velis salutis & dignitatis meæ.

Vt aliquid impertias temporis huic cogitationi ac studio.

Formulæ rogandi.

Rogo, oro, obsecro.
Rogo te, & etiam oro.
Illud te præcipuè rogo, & obtestor.
Pro amore nostro.
Amoris nostri caussa.
Pro nostra amicitia.
Amicitiæ nostræ nomine.
Pro iure nostræ amicitiæ.
Pro nostra inueterata amicitia.
Pro nostra summa coniunctione.
Pro nostra summa necessitudine.
Pro nostra coniunctissima necessitudine.
Pro vetere coniunctione & necessitudine.
Pro coniunctione & beneuolentia nostra.
Pro pari inter nos & mutua beneuolentia.
Pro summa mea in te beneuolentia.
Pro tua incredibili in me beneuolentia.

Pro

Pro tuo perpetuo in me studio, meoq; item in te singulari.

Impedior verecundia, ne verbis pluribus te (rogem.

Per omnem amorē, quo me complecteris, rogo.

Te, tuosq; qui tibi consilio adsunt, oro atque obsecro.

Ne me rogantem suppliciter, à te reijcias.

Noli pati meas esse irritas & inanes preces.

Sit apud te, rogo et obtestor, meis precib. locus.

Hoc à te ita postulo, peto, contendo, vt fortunas in eo meas positas putem.

Velim existimes, quod à te peto, id eiusmodi esse: vt meæ fortunæ omnes aganter, in eo consistant, locatæ, positæ, constitutæ sint.

Rogo te quàm studiosè possim, da mihi hoc, largire, sine, me hoc à te impetrare.

Hoc in me confer gratiæ, hoc impertias gratiæ.

Maiorem in modum te rogo, mi Assendelphe, si quid istic exstiterit noui, cures vt quā primùm sciam.

Formulæ deferendi alicui suam operam, vel studium.

Studiosè diligenterq; curabo.

Summo studio, diligentiáque curabo.

Omni ope, atque opera enitar.

Omni mea cura, atque opera prouidebo.

Tuum negotium agam, sicut debeo, diligenter.

Mandatum tuum, mandata tua curabò, persequar diligenter.

Si quid est, in quo tibi possim gratificari, nihil sum recusaturus. Non

Non sum defuturus officio meo, sicubi queam tibi esse commodo.

A me tibi, liberisq́; tuis omnia paratissima esse confidas velim.

Quæ te velle arbitrabor, facturus sum omnia cùm studiosè, tum libenter.

Si quid erit, in quo queam tibi gratum facere, facito periculum, an ex animo te diligam.

Animum ad quiduis obsequij promptissimum polliceor, neque in hac re solùm, sed in omnibus, in quibus desiderabis amici officium.

Polliceor tibi studium meum & operam, sine vlla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis.

Illud caue dubites, Tu velim certò confidas, Tu velim ita tibi persuadeas, De me sic velim iudices, me tibi semper præsto futurum, me tibi nulla re vnquam defuturum.

Mihi tu, tui, omnia tua maximæ curæ sunt, et dum viuam erunt:

Tu si quid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

De me sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuæ, liberisq́; tuis summo cum studio semper præsto futurum.

Singula persequi non est necesse: vniuersum studium meum, & beneuolentiam ad te defero.

Formulæ promittendi, superioribus non absimiles.

Promitto, Polliceor, Recipio.

Fidem

Fidem do, Fidem meam tibi oblige.

Promissum facio, Omne meum studium tibi promitto.

Nequeo tibi polliceri, Non possum tibi certum promittere.

Non ausim tibi id affirmare.

Vltrò, sponte, non rogatus pollicetur omnia.

Illius promissa huc me induxerunt, vt, &c.

Huc eius promissis adductus sum, vt, &c.

Hac me suis magnificis promissis impulit.

Magnificè quidem pollicetur: sed nihil, aut parum præstat.

Quidquid valeo, tibi valeo, Si quid valebo, valebo tibi.

Commodis tuis polliceor me nunquam defuturum.

Nulla tibi in re beneuolentia mea deerit, præsto non erit.

Ego meam operam tibi nunquam defuturam esse profiteor.

Quæ tibi intelligam accommodata, omnia studiosè persequar, diligenterq; præstabo.

Omnia à me postules & exspectes: vincam etiam meis officiis cogitationes tuas.

A me omnia in te studia atq; officia, quæ quidem ego præstare potero, velim exspectes.

Ego quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij, id omne ad hanc rem conficiendam polliceor ac defero.

Quæ mihi in mentem venient, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciā, Si quid ignorabo,

rabo, de eo admonitus, omnium studia vincam.

Ego, quæ te velle, quæque ad te, & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiosè diligenterque curabo: quæ cùm faciam beneuolentiam tuam erga me imitabor, merita nō assequar. Hoc tibi confirmo, ac re præstabo, nullum in me studij genus aut officij, quod ad rem tuam pertineat, quod ad laudem tuam valere videatur, vllo esse loco prætermissurum.

Formulæ seruandi promissa.

Seruare, Soluere, Exsoluere, Præstare pmissa.

Satisfacere promissis, Stare promissis, Soluere, Tueri fidem.

Nunc agè, fac vt promissa appareant.

Quæ tibi promisi, bona fide præstabo.

Ego si quid tibi promisi fidem non fallam, fidei non deero.

Quæ tibi promitto ac recipio, sanctissimè seruabo, diligentissimeq; faciam.

Dabo operam, vt quod pollicitus sum, re præstem, exsequar, efficiam, re confirmem.

Vt præstem fidem meam, soluam, tuear, seruem, probem.

Vt promissa seruem, obseruem, tuear, præstem, promissis ne desim.

Hac epistola, veluti chirographo, me tibi obstrictum habe.

Has litteras velim existimes fœderis habituras esse vim, non epistolæ, meq; ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissimè esse obseruaturum, diligentissiméque facturum.

Ego

Ego quid possim nescio, Vel potiùs me parum posse sentio. Illud tātùm tibi polliceor, me quæcunque saluti tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio in meis rebus fuisti.

Si quid ad me scripseris, ita faciam, vt te velle intellexero: Sin autē tu minimè scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi esse vtilia arbitrabor, summo studio, diligenterqúe curabo.

Formulæ agendi gratias.

Agere gratias fit verbis.

Habere gratiam animo.

Referre gratiam & gratias, fit opere.

Quibus verbis tibi gratias agam, non reperio.

Singularibus verbis mihi gratias egit.

Immortales ago tibi gratias, agamq; dū viuā.

Ago tibi gratias immortales, singulares, mirificas, incredibiles.

Ago ingētes tibi gratias, quòd tuo consilio huc me induxeris.

Si pro vestris beneficijs in me immortalibus parum vobis cumulatè gratias egero, quæso obtestorqúe ne meæ naturæ potiùs, quàm magnitudini vestrorum beneficiorum, id tribuendum putetis.

Pro opera tàm diligenter nauata, gratiam habeo, vt debeo, maximam.

Quòd meum negotium tibi cordi fuerit, & res nostras tam officiosè curas, deamo te, & gratiam habeo, vt debeo, maximam.

Equidem gratiam & habeo, & habiturus sum:

ſum, quoad viuam, maximam. (xime.

De iſtoc in me officio, amo te, et, vt par eſt, ma-

Iſtoc beneficio fateor tibi me magnoperè deuinctum eſſe.

Hoc nomine plus tibi debeo, quàm vt vnquam ſoluendo eſſe queam.

Sed vt, vnde eſt orſa oratio, in eodem terminetur, maximas tibi gratias ago, maiores etiam habeo. Nam relaturum me affirmare non poſſum.

Cumulatè alicui referre gratiam.

Par pari referre, Parem referre gratiam.

Parem repẽdere vicẽ. Mutuã referre gratiã.

Remunerabor te, et, Remunerabor tua merita.

Remunerare beneficium.

Reddere beneficium, Remetiri beneficium.

Reponere merita, Reſpondere meritis.

Retribuere, Compenſare, beneficium, gratiam.

Probare ſe gratum, ac memorẽ paribus officijs.

Nullis officijs tua beneficia remunerari poſsũ.

Mihi ad remunerandum nihil ſuppetit, praeter voluntatem. (tas, ſed facultas.

Non deeſt remunerandi beneficiorum volun-

Plura in me contuliſti beneficia, quàm vt pares tibi gratias referre queam.

Tuis in me tot ac tantis officijs, ne quidẽ quidquam gratiæ rependi vnquam.

Vtinam aliquando gratiam referre poſſimus: habebimus quidem ſemper.

Tu vt intelligas homini amiciſſimo te præbuiſſe officium, re tibi præſtabo.

Quamquã tibi gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur: habenda tamẽ eſt, quantam maximam animus noſter poteſt capere.

Tantis tuis beneficijs non videor mihi reſpondere poſſe, niſi fortè ita ſenſurus es, vt me referre gratiam putes, cùm beneficia tua memoria tenebo.

Verbulo duntaxat ſignifica, quo genere officij queam tibi gratum facere: niſi id ſumma cum alacritate protinus aggrediar, nomen meum inter ingratos ſcribito.

Ne leui quidem officio vnquam te demerui et vtinam eſſet, aliquid, in quo declarare poſſim, & animum agnoſcentem tua beneficia, & voluntatem reponendæ gratiæ cupidam.

Tuum admirabilem in me fauorem ac ſtudiũ, multis iam argumentis habeo perſpectum & exploratum. quòd ſi facultas eſſet par animo, ſentires te tantum beneficiorum haudquaquam penes ingratum collocaſſe.

Suſpecta quædam res eſt, verbis beneficium rependere: tu ſi mei in te animi periculum facere velis, aliquid viciſſim oneris impone. Nullã ſarcinã tam grauem, tam moleſtã inieceris, quæ mihi tua cauſſa, non leuiſſima nõ etiam iucunda videatur.

Formulę memoris beneficij.

Semper meminero, Memoria retinebo.

Tuebor mente atque animo.

Nunquam obliuiſcar, Nulla apud me delebit obliuio beneficia, officia, merita erga me tua.

Tuorum meritorum erga memoriam conſeruabo.

Gratum me tibi, memorémque præstabo.

Præstabo tibi eam, quam debeo, memoriã meritorum tuorum.

Memorem me tibi, quæcunque se occasio dederit, obtulerit, probabo.

Gratum me nullo non loco, nullo non tempore, memorem gratiæ referendæ, studiosumq; tui senties, experieris, cognosces.

Enitar, et vt spero consequar, vt te de me optimè esse meritum læteris.

Vt officia erga me tua voluptati atq; lætitiæ tibi sint.

Vt ex tuis in me officijs voluptatem capias, fructum feras, percipias, colligas.

Si quando dabitur opportunitas, declarabo me non fictè tuis fauere commodis.

Pro litteris ad me transmissis, gratiam habeo maximam: Si quod officium vicissim præstare queam, impera: id tuo iure facies.

Formulę gratum faciendi.

Id mihi vehementer gratum erit.

Id mihi pergratum, perq; iucundum erit.

Tam gratum mihi id erit, quàm quod gratissimum.

Id mihi sic gratum erit, vt gratius esse nihil posſit.

Per mihi, per inquam gratum feceris, si, &c.

Pergratum mihi feceris, si eis declares. (&c.

Feceris mihi gratissimũ, si eũ ita tractaris, vt,

Hoc mihi nihil potest esse gratius.

Nihil est quod mihi gratius facere possis.

Fecisti amicè tu quidem, mihiq; gratissimum, quod, &c.

Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris.

Vehementer mihi gratum feceris, si quibuscunque in rebus sine tua molestia poteris, ei cõmodaris: quod vt facias, te vehemẽter etiã atq; etiam rogo.

Formulæ diligenter commendandi.

Vehementer te rogo. Peto à te maiorẽ in modũ.

Ita peto, vt maiore studio, magis ve ex animo petere non possim, vt ei omnibus in rebus, quãtum tua fides patietur, commodes.

Vt eum auctoritate tua, quæ plurimum valet, conseruatum velis, & cures, vt intelligat hanc meam commendationem maximo sibi apud te & adiumento, & ornamento fuisse.

VVingardum tibi vnicè, maiorem in modum ita commendo, vt neminem diligentiùs.

Vt maiore cura, studio, sollicitudine animi, magis ex animo commendare non possim.

Omnium tuorum officiorum, quæ & multa, et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si N. nostrũ ita tractâris, vt sciat, vt sentiat, vt intelligat, et se à me, & me à te amari.

Vt intelligat nullam rem sibi maiori vsui atq; ornamento, quàm meã cõmendationẽ esse potuisse.

Te, mi N. etiam atque etiam rogo, vt omnia N. negotia, mea putes esse, curesqúe, vt intelligat hanc meam commendationem maximo sibi vsui fuisse, hoc mihi gratius facere nihil potes.

Cõmendo tibi eum non vulgariter: sed ita prorsus, vt quos diligentissimè valdeq; ex animo soleo.

Pergratum

Pergratum mihi feceris, si intellexero has litteras, tantum, quantum scribens cõfidebam, apud te pondus habuisse.

Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractâris, vt merito tuo mihi gratias agere possit.

A te peto, rogo cures, vt intelligat diligenter me scripsisse de sese.

Id tibi recipio, te eum, quem soles fructum à bonorum virorum officijs exspectare, esse capturum.

Ipsum tibi in perpetuũ deuinxeris, obligaueris.

Virum bonum, tuaq; amicitia dignissimum tibi adiunxeris.

Formulæ adhortandi, monendi, suadendi.

Vos & hortor, & moneo.

Illud te esse admonitum volo.

Tibi suadeo, atque etiam rogo.

Tantùm te & moneo, & rogo.

Scribo ad te, vt admoneam.

Illud te ad extremum oro et adhortor, vt, &c.

Magnoperè te hortor pro tuo singulari, perpetuóque in Remp. studio

Te moneo cùm beneficijs tuis, tum amore incitatus meo, vt, &c.

Tibi inprimis suadeo, atq; hoc meo etiam iure præcipio, vt, &c.

Hoc tibi agendum censeo, si meo consilio parere volueris, vt, &c.

Tibi verò cum meo in te amore, tum tua causa impulsus suadeo, & si pateris, præcipio, &c.

Vide, Videto, Videbis, Etiã atq; etiam cogita, Meditare atq; cogita.

Caue, Cauendum est tibi, Para te.
Contende quæso, atque elabora, vt, &c.
In hanc curam incumbe, vt, &c.
Tota mente incũbe in hãc curã & cogitationẽ.
Dabis istud amori nostro, vt in eam opinionem sententiámque te adduci sinas, quæ cum tuis vtilitatibus est coniuncta.
Extra iocum moneo te, quod pertinere ad beatè viuendum arbitror, vt te bonis semper, probis ac honestis adiungas socium.

Formulæ enitendi studio.

Agam pro viribus. Pro mea virili, Pro mea parte virili.
Incumbam toto pectore, Cunctis viribus, Omnibus neruis, Omni meo studio.
Quantum est in me, Quãtum in me positum, In me situm.
Quoad possum, Quantum valeo.
Quantum præstare possum, Quantum consequi viribus licebit.
Summè conabor, Contendam omni studio.
Enitar omnibus tũ animi, tũ corporis viribus.
Quidqd erit in me industriæ, operæ, diligẽtiæ.
Conferã ad hanc rẽ omnes vires, omnia studia.
Elaborabo ꝓ viribus, Minimè parcã viribus.
Dabo operam, quãtum in me erit, Pro eo quod in me erit.
Adnitar equidẽ summo conatu iuuare honestastudia.
Nullum studium, Nullam operam, aut industriam prætermittam.

Formulæ

Formulæ sciendi aliquid.

Scio, Certo vel certum scio.
Noui, Probè equidem noui.
Non me fugit, vel præterit.
Non dubito, Non dubium est mihi.
Non ignoro, Haud ignarus sum. Non sum nescius.
Certò certius habeo, Liquidò mihi constat.
Exploratissimum mihi est.
Exploratum, vel compertum mihi est.
Fac planè vt sciam.
Cura vt sciam, si quid istic acciderit noui.

Formulæ sperandi.

Spero, Spero fore.
Spes est fore, vel futurum.
Multa mihi affulget spes.
Certa spe ducor, teneor, erigor.
Adducor, Vocor, Erigor, venio in spem.
In spem maximam tuis me litteris adduxisti.
Spem habeo summam, Spem capio, vel cōcipio non exiguam. Spes me fefellit, frustrata est.
Exigua spes est, Spes omnis sublata est.
Video spem nostrā extenuari, & elanguescere.

Formulæ proponendi.

Proposui, Statui, Constitui, Decreui, Certò decreui.
Decretum est, Deliberatum est, Constitutum est, Constitutum habeo.
Illud mihi deliberatum est, & planè certum.
Stat, vel constat sententia. Sic est sententia.
Mea sic est ratio, Sic in animum induxi.

Formulæ eundi.

Ire, Abire, Proficisci aliquò.
Conferre, vel recipere se in patriam.
Parare, Apparare, Adornare profectionem.
Instituì iter, Accingere se itineri & ad iter.
Italiam petere, Concedere in Hispaniam.

Formulæ incerti rumoris.

Rumores sunt satis illi quidem constantes, sed sine auctore.

Rumores heic spargi cœpere, sed incerti, inanes, quibus haberi fides non debet.

Qui neq; nuntijs, neq; litteris comprobentur.
Quos veritas nulla confirmet.
Quibus omnis deest fides.
Qui nulla veritate, nullo satis firmo testimonio, Nullo prorsus argumento, vel ratione nitantur.

Si quid est certi rumoris apud vos, quæso, vt nobis impertias.

Si quid istic certi exstiterit rumoris, cures, vt quàm primùm sciam.

Formulæ otiandi.

Si dabitur otium, Si erit otium, Si quies erit.
Si quid otij nactus ero litteras ad te dabo.
Nisi occupationes vrgebunt: Si per occupationes licebit.
Si curæ permittent, Si curarum expers ero.
Si vacuus ero, & liber à negotijs, Si mei iuris ero.
Si à negotijs vacabo, Si quid habebo vacui temporis.
Si quiescere licebit à curis, negotijs, occupationibus, molestijs.

Si meis rebus, quibus nunc teneor implicatus, me explicauero.

Cùm dies à molestijs acciderit vacuus, respondebo ad omnia, quæ requiris.

Formulæ curæ & sollicitudinis.

Hoc me sollicitat, sollicitum habet, facit, anxium reddit.

Hoc mihi curam, sollicitudinem, scrupulum, attulit, ingessit, iniecit.

Distineor, distrahor, varijs curis, occupationib.

Opprimor, Obruor, Oneror, Impedior, Inuoluor, Intricor: Illaqueor, Obuincior, Illigor varijs negotijs, occupationibus.

Multis negotiorum vndis obruor.

Tot occupationibus premor, vt vix somno tempus suppetat.

Egone Vlysseos quidem labores cum nostris conferendos censuerim.

Nos laboribus sic distringimur, vt existimem Herculi minus fuisse laboris cum hydra.

Formulæ expediendi se curis.

Vbi his curis solutus ero, Laxatus ero, Me expediero.

Cùm his negotiorum turbis me extricauero.

Cùm me his negotiorum tumultibus exsoluero.

Cùm ab his negotijs me vindicauero, absoluero.

Cùm ex his malis enatauero, eluctatus fuero.

Cum his curarum fluctibus, his vndis, his molestijs emersero.

Formulæ litteras committendi.

Eiuſmodi ſunt, Eius generis, Eius momẽti meæ litteræ, vt eas non audeam temere committere.

Non eius generis: Nõ eiuſmodi ſunt meæ litteræ, vt eas audeam temerè credere.

Epiſtolæ noſtræ tantum habẽt myſteriorum, vt eas ne librarijs quidem libenter committamus.

Epiſtolæ noſtræ eiuſmodi fere ſunt, vt eas nulli committere libeat, niſi de quo exploratum ſit tibi eas redditurum.

Caue ne quid ad nos ſcribas periculosè: Nam litteræ frequenter intercipiuntur.

Illud te moneo, ne quid vnquam litteris cõmittas, quod, ſi prolatum ſit, moleſtè feramus: Multa ſunt, quæ ego neſcire malo, quàm cum aliquo periculo fieri certior.

Eiuſmodi fere ſunt epiſtolæ noſtræ, vt in alienũ incidere nolim.

Nolim ſermonem noſtrum in alienas manus deuenire.

Nihil fere ſcribo, quod, ſi in alienas manus inciderit, moleſtè ferendum ſit..

Formulæ excuſandi litterarum breuitatem.

Oro, obſecro, ignoſce, Nõ poſſum plura ſcribere.

Plura otioſus: hæc, cũ eſſem in Senatu, exaraui.

Scribam ad te pluribus aliás, cùm plus otij nactus ero.

Hæc ſcripſi feſtinans, properante ad vos tabellario.

Subitò, raptim, raptiſſimè, ex tempore, plus quam ex tempore.

Longior fuiſſet epiſtola, niſi eo ipſo tẽpore petita eſſet,

ta esset, cùm iam iretur ad te. (exspectato.

Cū plus otij nactus ero, vberiores à me litteras

Breuitate temporis tam pauca cogor scribere.

Breuiloquentem iam me tempus ipsum fecit.

Habes epistolā plenā festinationis & pulueris.

Plura scriberem, si iam putarem te libenter legere posse.

Breuitas tuarum litterarum, me quoque breuiorem in scribendo facit.

Sum breuior, quòd, vt spero, coràm quæ volumus, breui conferre licebit.

Quid præterea scribam non habeo, et eram in scribendo conturbatus.

Pluribus ad te scriberem, ni mihi dolor facultatem mentis ademisset.

Cùm mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus.

Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me res ipsa loqueretur.

Scribentem me hæc nunc cœna, nunc alia multa interpellant.

Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar amicitiæ nostræ diffidere.

Vix tantulæ epistolæ tempus habui, atq; id ereptum è summis studiorū nostrorū occupationibus:

Præposteros habes tabellarios, cùm à me discedunt, flagitant litteras, cùm ad me veniunt, nullas adferunt.

Ignoscas breuitati mearum litterarum: nam celeriter vna futuros nos arbitror.

Formulæ excusandi litteras prolixiores.

Hæc fortè scripsi verbosiùs, & tibi molestus fui.

Superioribus litteris beneuolentia magis adductus, quàm quod res ipsa postulabat, fui longior.

Hæc ad te scripsi, fortasse pluribus verbis, quã necesse fuit: beneuolentia magis adductus, quàm quod res ipsa postularet.

Hæc ad te scripsi paullò fusiùs, quàm par est, vt videres tuas quoque esse partes instituendi, & monendi.

Habes epistolam verbosiorem fortassis, quàm velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris.

Hæc amore magis impulsus scribẽda ad te putaui, quâm quòd arbitrarer te monitis, & præceptis meis egere.

Hæc scripsi ad te pluribus verbis, quam soleo: non otij abundantia, sed amoris erga te, quo me quadam epistola inuitaras.

Velim mihi ignoscas, quòd tanta harum prolixitate te pæne obtundam: otiabar iam enim, & tuas volebam elicere.

Longior fui in his litteris, quàm aut vellem, aut putaui me fore: Sed suauitate consuetudinis tuæ, & studio tecum colloquendi euectus sum longiùs fortasse, quàm debebam: breuiùs certè, quàm volebam.

Sed hæc satis multa, vel plura potiùs, quàm necesse fuit: facit autem non loquacitas mea, sed beneuo-

beneuolentia longiores epistolas.

Sed iam modum, vel finem potius scribendi faciam: modum enim epistolæ iam diu, multúmque excessi. Valebis igitur.

Sed prouehor longiùs, quàm volebam, & charta me deserit, vt vides, tecum suauissimè colloquentem fac igitur valeas.

Sed iam vltra metas epistolam porrigo, dum tui amore mei ipsius oblitus rapior. Vale igitur, & nos, vt soles, dilige.

Sed de his quoque satis. Extremum est, vt te orem, vt Verrepæum tui amantissimum & diligas absentem, & cùm opus erit, tuo patrocinio protegas ac tueare. Vale.

Formulæ excusationis non necessariæ.

Non erat cur te excusares.

Causam excusandi nullam habuisti.

Officium excusandi sine caussa suscepisti.

Minimè necessaria fuit excusatio tua.

Superuacanea fuit apud me tua excusatio.

Iusta & idonea quidem vsus es excusatione: sed ea nihil opus erat.

Tuam excusationem non desiderabam, requirebam, exspectabam.

Formulæ transitionum.

Transitiones *voco, cum ostendimus breuiter, quid dictum sit, ac deinde paucis indicamus, quid simus dicturi.*

His vtimur in Epistolis, dum vel ad plures respondemus, vel ex vno argumẽto fit in aliud transitus, ef-

tus, efficiuntque ne, velut scopæ dissolutæ, epistolæ turpiter diffluant, vt dictum est alibi.

Vt: Vni epistolæ respondi: venio ad alteram.

Habes ad superiorem: nunc audi ad alteram.

Persolui prioribus tuis litteris: nunc ad posteriores.

Lõgiori epistolæ respondi. Nunc breuiori quid respondeam?

Hactenus ad tuas litteras. Nunc de me paucis accipe.

Rescripsi fere ad omnia: Nunc nostra accipe.

Habes fere de rebus omnibus: vnũ illud addã.

Sed hæc hactenus: Addam etiam illud.

Sed hæc priuatim: Nunc quæ publicè.

Hactenus iocati: Nunc seriò agamus.

Hæc leuiora sunt: Quæ sequuntur grauiora.

Sed tristia mittamus: Reuertamur ad lætiora.

Formulæ connectendi.

Extremum illud est, vt te rogem, et obsecrem.

Reliquum est, Accedit eodem, Huc accedit.

Hæc eo pertinent, Longa sunt, quæ restant.

Nunc audi quod pluris est, quàm omnia.

Sed ad propositum redeamus.

Redeamus illuc, vnde diuertimus.

Vt ad rem redeam.

Redeo ad id, quod primò omiseram.

Redeo ad id, quod initiò scripsi.

Quid præterea? nihil, nisi vt incolumis ad nos, primo quoque tempore reuertare.

Sunt & particulæ connectendi, *Primũ, Deinde,*

inde, Praeterea, Posthac, Adhac, His adde, Huc pertinet, Quinetiam, Quid quod, Deniq;, Postremò, Porrò, Porrò autē, Iam verò, Caeterùm, &c.

Quarum vsus in Auctorum lectione diligenter obseruandus est.

Formulae breuiter dicendi.

Quid plura? Quid pluribus? Ne pluribus.

Quid multa? Quid multis? Ne multa, vel multis.

Quid multis moror?

Ne te multis morer, teneam.

Quid verbis opus est?

Sed, ne diutius detineam te, vale.

Vt in pauca multa conferam.

Vt paucis concludam.

Vt rem paucis complectar, perstringam, comprehendam.

Vt breuitate vtar.

Laconica vtar breuitate:

Cic. Quid quaeris?

Formulae epistolam longiorem abrumpendi.

Sed iam plura, quam volebam. Vale.

Sed plura, quàm statuerā. Redeo ergo ad, &c.

Plura otiosus. haec subitò & variè distractus.

Sed quid ago? labor lōgius, Lōgius progredior.

Sed, ne longior, vale, & me, vt facis ama.

Sed de his satis, metuoq; ne tu nimium putes.

Sed haec super re nimis multa, praesertim ad te.

Sed haec pluribus fortasse verbis, quā sit necesse.

Sed iā longior sum, quā me fore putaui. Vale

Sed·

Sed hæc satis multa, vel plura potiùs, quàm necesse fuit.

Sed de his satis superq́;. Iam ad te ô & præsidium & dulce decus meum.

Sed quid ago? Epistolam institueram scribere, ea autem crescit in volumen.

Formulæ epistolam concludendi.

Habes, quæ scire cupiebas. Vale.

Habes fere de rebus omnibus. Vale.

Hæc habebam, quæ te scire vellem.

Hæc habui, quæ de his rebus ad te scriberem.

Habes, vt breuissimè potui, totum Reip. statū.

Hæc ferè sunt, quæ in præsenti tibi nota esse volui.

Hæc fere ad eas litteras, quas accepi abs te proximè.

Epistolam ita concludā, Ita finē faciā, imponā.

Finem scribendi faciam, si te primùm monuero, vt me diligas.

Epistolæ clausula hæc erit, vt beneuolentiam in me tuam perpetuò conserues.

Reliquum est, vt à te petam, vt me de rebus Italiæ & Portugalliæ quàm sæpissimè facias certiorem, quo nihil gratius exspectare à te possum.

Formulæ amicos in fine litterarum salutandi.

Saluebit à me Loeuius, tum Ghilsius, Ottonij, & reliqui, quos istic me nosse putes.

Lindanum nostrum eximia spe summæ virtutis adolescentem saluta meis verbis officiosè.

Amicos omnes, sed in primis nostrum Vettærum

rum iubebis à me saluere plurimùm.

Optimo viro & homini doctissimo Rumoldo Verdonck nos etiam atque etiã commendes rogo.

Ad Henricum Ruenum, si quid dederis litterarum, adscribes à me illi salutem plurimam.

Apud amicos tu fac nomenclatorẽ agas, ac singulis ex me nominatim salutem dicito.

In salutandis amicis, quoniam non vacat nunc pluribus scribere, Verepai tui vices obeas velim.

Saluta à me communes amicos Vinandos, Colenos, Vossios, nam in præsentia non suppetit otiũ pluribus scribendi.

Ornatissimum virum Houelmannũ meis verbis saluere iube, deinde ceteros, quos fere habemus amicos communes.

Onerabo te non graui sarcina, vt Herbipolim proficiscens meo nomine salutem perferas ad amplissimum illius vrbis Antistitem.

Valebis vir humanissime, & cum dabitur opportunitas Becanos nostros Fabritium, Crucium, & Lanriteum multum à me saluere iube.

Contubernalem nostrũ Viscauiensem, si quando videris, voles, ac vacabit, paucis verbis, suo ipsius more à me iube saluere plurimum.

Saluere plurimum ex me iubeas Danielem Susium Mechliniarum adolescentem optimis disciplinis deditissimum, dignumq; tali parẽte filiũ.

Adolescenti multis animi fortunæque dotibus ornatissimo Francisco de Pleyn precaberis à me salutem plurimam, et felicem studiorũ successum.

Cum ad Maternū Cholinū dabis litteras velim memineris accuratissimam meo nomine salutationem adscribere, ipsi, vxori, & liberis.

De D. Theodoro Præfecto monasterij Cæciliani iā pridē nihil audiuimus, quæso iubeas cū à nobis saluere, et meminisse vetustæ nostræ cōsuetudinis.

Omnes quibuscum istic viximus nominatim à me salutabis, seorsum autem humanissimo D. Renero Helremanno me plurimum cōmendes velim.

Delassatus sum studijs & scribendis litteris, quare te rogo, vt apud Hunnæum nostrum præclarum virum mihi sis epistolæ vice, donec dabitur otij pauxillum.

Brechtium, Bloemannum, & Verstegum, ceterosq́ue, quos scis amantes esse nostri, iube meo nomine saluere plurimum, & tu vale carissime Scœffere, nosq́ue, quod facis, amare perge, tui prorsus cupidissimos.

Amicis meis verbis salutem nuntiato, nominatim vero humanissimis & integerrimis viris Viaderacco & Ottonio, quorum, cum istic agerē, suauissima consuetudine valde oblectabar, salutem ex me impertire plurimam.

Formulæ Valedicendi.

Vale feliciter mi Parisi in Christo Iesu.
Bene valere te cum omnibus tuis precor.
Bene vale vir animo meo longè carissime.
Vale mea carissima & optatissima mater.
Vale etiam atque etiam, & salue plurimum.
Ne longior sim vale, & nos, quod facis ama.

Vale

Vale felix et faustus vir omniũ humanissime.

Bene vale cum suauissima coniuge dulcissimisque liberis. (Max.

Incolumem te nobis diu seruet Christus Opt:

Bene vale nostri memor p̃sertim in precib. tuis.

Bene vale doctissime Doctor, & amice incomparabilis. (extemporarias.

Vale, & boni consulas has litteras plus quam

Vale, et tumultuariam hãc responsionem aequi boni consulas.

Vale, & inconcinnam hanc rhapsodiam fac boni consulas.

Te cum vniuerso Collegio tuo quam rectissimè valere cupio.

Si me amas D. Lindane, valetudinem tuam diligentissimè cura.

Dominus R. T. A. Ecclesiae reiq; publicae diu seruet incolumen.

Bene valeat R. T. C. cui omnibus me modis, & ex animo commendo.

Vale, & Deum ora, vt incolumis propediem vobis tandem restituar.

Vale, & nos ama, si par pari referre velis, amore omnino non vulgari.

Vale mi suauiss. Goesseni, & tibi persuade te à me non vulgariter amari.

Vale, & si me amas, ad nos, vt facis, omnibus de rebus frequenter scribe.

Vale, plura ad scribam, cum, quas auide exspecto tuas aliquando accepero.

Bene vale doctissime D. Susi, cui me totū, quantus sum, dico consecroq́,

Vale dulcissime & desideratissime Loae, iterumq́, & sæpius vale, atq́, salue.

Cicero ad vxorem & liberos, Valete, inquit, mea desideria, valete.

Vale, & commenda me precibus Domino, mutuum orationis beneficium impensurus.

Bene vale in Christo Iesu, & me ex animo tibi fauentem redamare perge, iterum vale.

Vale, & si quid liberius et imprudentius effutiui da veniam homini non aliter instituto.

Vale, & nos dilige, quod te facere ita non dubito, vt nihil habeam tuo in me amore nec certius nec iucundius, vale iterum.

Valebis ipse, & humanissimum virum Henricum Coccium cum vniuersa familia bene valere iubebis, Rursum vale.

Formulæ subijciendi aliquid post vale, quod prius in mentem non venit.

Vale, sed heus tu, mane paulisper, omisi quod non minus libenter leges quam cetera.

Vale, sed ô me obliuiosum, nunc demum occurrit animo, quod primo loco dictum oportuit.

Vale, sed obsignaturo epistolam illud percommode venit in mentem, quod omissum dolerem.

Vale. Iam obsignarā epistolā, cum alteras tuas ad me litteras reddit veredarius, itaq́, resignaui, & eadem opera binis tuis respondeo, ac primum de Canisio nostro & Busæo.

Vale,

Vale, Iam parabam obsignare literas, sed quia præter spem otij non nihil obtigit, libet etiam diutius garrire tecum. Dodonæus noster, Gemma, & Scœpperus Brabantiæ nostræ medici celeberrimi, &c.

FORMVLAE VARIARVM INscriptionum cuiusuis ætatis, vel status, aut conditionis hominibus accommodatæ,

Quibus vtantur studiosi, donec sine cortice natare iam probè norint.

Ad Episcopum.

Reuerendiss. Patri & illustrissimo Principi Antonio Perrenoto Granuellano S. R. E. Cardinali, et Pontifici Mechliniano, singulari omnium honestarum artium patrono. Romæ

Ad Abbatem.

Reuerendo in Christo Patri, cùm generis nobilitate, tum virtutis laude clariss. Theodorico Spierinck Bernensium Abbati præstantissimo.

Ad quemuis Cœnobiarcham. *Bernæ.*

Probitate vitæ, raraq; eruditione excellenti S. T. Doctori Petro Bachero Gandauensis Dominicinæ professionis vigilantiss. Cœnobiarchæ.

Ad Monachum. *Louanij.*

Moribus & vitæ integritate venerando Domino Godefrido Leodio, Franciscini ordinis Monacho, amico suo haud vulgari. Louanij.

Ad Decanum

Præstantiss. eruditione & integritate viro M. Rumoldo Vergheest, Collegij, maioris Ecclesiæ Mechliniensis Decano. Mechliniæ.

Ad Canonicum.

Doctiss. & integerrimo S. T. Licentiato M. Antonio Bruninx Ecclesiæ maioris Siluaducẽsis Canonico & Archipresbytero. Siluæducis.

Ad Pastorem.

Eruditione & rerum vsu ornatiss. S. T. Licentiato M. Petro Simonio Hiluarenbecensiũ primario Pastori, Canonico, vt Archipresbytero.

Ad Sacerdotem. *Hiluarenbecæ.*

Optimo venerandoq́; Christi sacerdoti D. Nicolao Pompeno, sacratarum virginum Vallis S. Agnetis apud Dommelianos Hierarchæ. Dommeliæ.

Ad S.Th.Doctorem.

Insigni doctrina, & integritate clariss. S. litterarum Professori Regio M. Michaeli Bay Pontificij collegij vigilantiss. Præsidi. Louanij.

Ad D. Iurisconsultum.

Eruditione & eloquentia præstantiss. V. I. D. M. Ioanni Ramo, amico & patrono summè venerando. Louanij.

Ad D. Medicum.

Præstanti eruditione, multaq́; experientia clariss. Mechlinianæ ciuitatis doctori Medico Remberto Dodonæo, amico incõparabili. Mechliniæ.

Ad Eloquentiæ Professorem.

Eruditione virtuteq́; ornatissimo viro Cornelio Va-

lio Valerio Vltraiectino, in celeberrima academia Louanienſi Eloquentiæ Profeſſori, Louanij.

Ad Principem.

Illuſtriſſ. Alberto vtriuſq; Bauariæ Duci Principi, Palatino Rheni, Mæcenati ſuo, & Patrono liberaliſſ. & benigniſſimo. Monaci.

Ad virum Nobilem.

Generoſo & antiqua nobilitate illuſtri viro, Adolpho à Cortenbach Toparchæ in Helmont, Burggrauio in Veuren, Duisburg, Domino ſuo ſummè colendo. Helmondæ.

Ad virum ſummæ dignitatis.

Clariſſimo viro D. Viglio Zuichemo arcani conſilij Regis Hiſpaniarũ digniſſ. Præſidi, & auratæ militiæ Cancellario. Bruxellæ.

Ad Conſulem.

Clariſſ. & integerrimo Domino Ioanni van der Linden æquiti inaurato, opidiq; Louanienſis Conſuli meritiſſimo. Louanij.

Ad virum Conſularem.

Virtute & ſingulari vitæ integritate præſtanti viro Gerardo Paludano ciuitatis Bredanæ viro Conſulari. Bredæ.

Ad virum honoratum.

Prudentia multoq; rerum vſu excellentiſſ. viro Damaſo Lindano Mæcenati ſuo benigniſſimo, & vnicè colendo.

Dordraci.

Ad Aduocatum.

Excellenti eruditione & prudentia conſi-

lij Brabantiæ Aduocato M. Ioanni Houelmanno, Ioan. Consiliarij F. cognato suo cariss. Bruxellæ.

Ad Secretarium.

Ornatiss et integerrimo viro M. Cornelio van den VVerck ciuitati Bredanæ à secretis, amico suo percaro. Bredæ.

Ad Fratrem.

Ingenuo & optimæ spei adolescenti Philippo Paludano liberalium disciplinarum in collegio Gandauensi studioso. Louanij.

Ad Patruum.

Circunspecto prudentiq; viro Lamberto Loëuio ab Outhuesden patruo suo apprimè colendo et honorando. in Outhuesden.

Ad Contubernalem.

Generoso, summaq; eruditione adolescenti Iacobo vander Noot, contubernali suo, & amico sincero. Hiluarenbecæ.

Ad Contubernales.

Generosis, litterarumq; candidatis adolescentibus Frederico Renessio, Liberto Turck. & Guilielmo Spierinck contubernalibus suis iucundissimis. Hiluarenbecæ.

Ad Sodalem..

Liberali indole, & eximia spe adolescenti, Ioanni van der Linden liberalium disciplinarum cum primis studioso. Hiluarenbecæ.

Ad Sodales.

Præcellētis ingenij & optimæ spei pueris, Ioan. Hallæo, Iac. VVislet, Hub. Parisio, Corn. Cetaro, &

ro, & Adriano Hauermanno sodalibus lepidiss. & dilectiss. · *Hiluarenbecæ.*

Ad Amicum.

Spectato & industrio ciui Hieronymo VVelleo ad signum Diamantis Bibliopolæ amico suo integerrimo. *Louanij.*

Ad Mercatorem.

Eximio & circumspecto viro Ioanni de Bie, apud Antuerpianos œnopolæ, cognato suo, et amico singulari. *Antuerpiæ.*

Inscriptionem ad Patrem & Præceptorem *vide supra, sub finem libri Primi.*

Inscriptionum aliquot siluula.

Eximiæ pietatis viro.
Singularis doctrinæ viro.
Summæ integritatis viro.
Ornato & splendido viro.
Eximio & religioso Patri.
Viro vndecunque doctissimo.
Eximio S. Theologiæ Doctori.
Erudito pariter ac probo viro.
Singulari vitæ integritate viro.
Claris orto natalibus adolescenti.
Venerabili & circumspecto viro.
Doctissimo & integerrimo viro.
Multis nominibus ornatissimo viro.
Ornatissimo præstantissimoq; viro.
Amplissimo grauissimoq; Domino.
Virtute & integritate præstanti viro.
Nobilitate & virtute egregio viro.

Præstanti eruditione & integritate viro.
Clarissimo pariter ac humanissimo viro.
Auctoritate & prudentia ornatissimo viro.
Pientissimo viro S. Theologiæ Licentiato.
Viro omni virtute integritateq; præstanti.
Vtriusq; Litteraturæ callentissimo viro, &c.
Summa virtute et singulari humanitate viro.
Reuerẽdo pietateq; & doctrina præstãti viro.
Insigni pietate & eruditione præstanti viro.
Eximiæ tũ indolis, tũ etiã virtutis adolescẽti.
Vitæ morumq; integritate pstãti celebriq; viro.
Ingenio, doctrina, et eloquẽtia excellẽtiss. viro.
Priscæ & veræ nobilitatis insignisq; eruditionis viro. (*Senatori.*
Nobilitate, prudentia, & eruditione clarissimo
Viro omni virtute, doctrina, & eloquentia ornatissimo.
Eximio viro N. N. optimarum disciplinarũ ac Iurisprudentiæ callentissimo.

CORONIDIS LOCO

Subijciemus selectiora aliquot cuiusuis status, ætatis, & conditionis Epitheta, quorum in conscribendis epistolis, & maximè in superscriptionibus, vt vocant, frequens est vsus.

Quorum ad hæc non modo copiam maiorem: sed etiam delectum, & proprietatem, prudentia, quæ cum ætate crescit, & diligens præstantium scriptorum lectio, & obseruatio, suppeditabunt.

Sunt porro in hac inſcriptione diligentiſſimè obſeruanda quæ ſupra libro Primo de Inſcriptione præcepimus.

Pontifex Maximus.
Pontifex ſummus.
Sanctiſſ Beatiſſimus.
B. Petri Apoſtolorum Principis ſucceſſor.
Ieſu Chriſti vicarius.

Cardinalis.
Ampliſsimus.
Illuſtriſsimus.

Epiſcopus.
Reuerendiſsimus.
Præſul ſanctiſsimus.
Antiſtes religioſiſsimus.

Abbas, Monachus, Paſtor, Sacerdos.
Reuerendus, Colendus.
Venerādus, Honorādus.
Religioſus, Religioſiſſ.
Honeſtus, Probatus.
Egregius, Eximius.
Excellens, Præſtans.
Vigilantiſsimus.
Integerrimus.
Chriſti venerandus ſacerdos.
Religione et pietate conſpicuus.

Imperator.
Auguſtus.
Inuictiſsimus.
Potentiſsimus.
Apud veteres Diuus, quod ex adulatione videtur natum.

Rex.
Gallorum Chriſtianiſſ.
Hiſpanorū Catholicus.
Britannorum Sereniſs.
Clementiſsimus.
Potentiſsimus, quæ duo vt etiam Sereniſsimus cōmunia ſunt Regibus & Archiducibus.

Dux ſeu Princeps.
Illuſtriſsimus.
Clariſsimus.
Excellentiſsimus.

Comes, Marchio.
Illuſtris.
Inclitus.

Baro.
Generoſus.
Nobilitate generis clarus.

Generis

Generis nobilitate illustris.
Antiqua nobilitate splẽdidus.
Antiquæ nobilitatis vir.

Consul.

Clariss. grauissimus.
Optimus & præstantiss.
Vigilantissimus.
Diligentissimus.

Senator.

Ornatiss. Prudentiss.
Lectiss. Honestissimus.
Reip. studiosissimus.

Prætor, Iudex.

Iustiss. Integerrimus.
Incorruptissimus.
Iustitiæ patronus.

Theologus.

Eruditiss. Doctiss.
Sacrarum vel Diuinarum scientia præstans.
Sacrarum scriptur. interpres.
Sincerus S. Th. professor.
Eximius, Egregius Theologus.

Iureconsultus.

Celeberrimus, Eximius.
Legum peritissimus.
V. I. consultissimus.
Cum sapiẽtissimus, tum integerrimus.

Medicus.

Clariss. fidelissimus.
Multo vsu excellentiss.
Medicinæ doctor præstantissimus.
Artis medicæ professor expertissimus.

Vir præclarus.

Vir primarius.
Omni laude digniss.
Vita & morib. ornatiss.
Clariss & laudatiss.
Probitate & humanitate conspicuus.
Optimè de Rep. meritus.
Prudentia & auctoritate nobilis.
Pietate & eruditione insignis.
Excellenti doctrina & virtute egregius.

Pater.

Cariss. Optimus.
Plurimum obseruãdus.
Perpetuo amore venerandus.

Mater

Mater.

Suauiss. atq; optima.
Cariss & dulcisima.
Plurimum honoranda.

Vxor.

Optima, Carisima.
Fideliss. Suauisima.
Fideliss. atq; Optima.

Frater.

Optimus Suauisimus.
Cariss. Dilectisimus.
Optatisimus.
Optimus & dulciss.

Soror.

Suauiss Carisima.
Vnicè cara, dilecta.
Dilectiss. Dulcisima.

Filius.

Cariss. Dilectiss.
Suauiss. Dulciss.
Mellitisimus.

Patruus, Præceptor.

Multum plurimum obseruandus.
Summè, valde venerandus.
Vnicè, præcipuè colẽdus.
Apprimè, In primis,
Admodũ, cum primis.
Maiorẽ in modum, &c.

Opifex.

Industrius Sollers.
Peritus, Perspicax.
Eximius, Egregius.
Spectatus, Circumspectatus.
Prudens Diligens.

Amicus.

Primus et Fidelisimus.
Sincerus, Integerrimus.
Nostri perstudiosus.
Incomparabilis.
Cariss. Percarus.
Summè, vnicè, In primis, cum primis, Carus, Dilectus.

Sodalis.

Amicisimus.
Iucundisimus.
Lepidisimus.

Adolescens.

Ingenuus, Bene moratus.
Ornatiss. Doctiss.
Liberali ingenio, indole.
Eximiæ indolis.
Optimæ, Summæ spei.
Præstantiss. ingenio.
Optimus & humaniss.
Optimis studijs deditiss.

Summe

Summæ eruditiōis, summæq́; virtutis.
Spectatæ probitatis.
Litterarum studiosiss.
Ingenuarum artium candidatus.
Optimarum artium studijs eruditus.
Summa modestia et singulari probitate.
Summo ingenio summaq́ue doctrina.
Summo ingenio & virtute.
Præclaræ, generosæ indolis.

Matrona.

Proba, modesta, integra.
Honestissima, Pudicissima.
Eximia pietate & virtute.
Primaria femina.
Feminarum præstantiss.
Prudentiss. Lectiss.
Generosa, Nobilis.

Puella.

Casta, Verecunda.
Pudicissima, Bene morata.
Honestatis exemplar.

F I N I S.

